

tidsskrift.dk

Studier til den store nordiske Krigs Historie.

Historisk Tidsskrift, Bind 5. række, 3 (1881)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/hto/hto_5rk_0003-PDF/hto_5rk_0003_80138.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=80138>

pdf genereret den : 28/5-2008

Studier til den store nordiske Krigs Historie.

Af

E. Holm.

II.

Den dansk-norske Stats Stilling og Politik fra Efteraaret 1716 indtil Freden i Frederiksborg.

1. Fra Czar Peters Bortrejse fra Kjøbenhavn Oktober 1716, indtil Fredsforhandlingerne aabnes paa Aalandsøerne.

Det var med gjensidige Venskabsforsikringer og med gjensidig Bitterhed i Hjærtet, at Frederik IV og Czar Peter havde sagt Farvel til hinanden, da Czaren 27. Oktober 1716

Disse „Studier“ ere blevne til, fordi jeg ved at sysle med Danmark-Norges Historie i Tiden efter 1720 blev klar paa, at jeg ikke paa anden Maade kunde vinde et sikkert Grundlag for Forstaaelsen af de udenrigske Forhold senere i Aarhundredet. Jeg har ladet dem trykke, fordi de forhaabentlig give en nogenlunde udtømmende Fremstilling af Hovedpunkterne i vor udenrigske Historie i de kritiske og vigtige Aar 1715—1720, der ikke tidligere have været Gjenstand for en tilfredsstillende videnskabelig Behandling i vor Literatur. Forskjellige mindre vigtige Stridigheder og Forhandlinger, som Kjævlerier med Hannover om Skatterestancer i Bremen og Verden, om Salg af Lüneburgersalt, om Fordelingen af Krigsbytte ved Wismar, eller som Uenigheder med Preussen om Told i Wolgast o. s. v., forbigaar jeg ganske, fordi de ere af underordnet Betydning, og det kun vilde gjøre det vanskeligere at fastholde Traaden i Begivenhederne, hvis de bleve tagne med.

forlod Kjøbenhavn og over Lübeck rejste til Nordtyskland. Skjønt Toget til Skaane ikke var blevet til noget, havde de været enige om, at de ved fortsatte Forhandlinger vilde træffe Aftale om en Gjenoptagelse af Planen imod Sverige til næste Foraar. Men var dette de tvende Fyrsters oprigtige Mening?

Den Stemning, der havde Overvægten i Czarens Indre, var Forbitrelse, først og fremmest imod Kong Georg I og hans hannoveranske Minister Bernstorff, som han mente, havde spillet svigefuldt Spil imod ham, dernæst imod Frederik IV, der efter hans Opfattelse havde ladet sig bruge som Redskab for deres Rænker. Det kunde kun gjælde som et Vidnesbyrd om hans Vrede imod den dansk-norske Regering, naar der nu udkom et Flyveskrift i russisk Aand, indeholdende en af Haan og Bitterhed gennemtrængt Kritik af den Rundskrivelse, Frederik IV for kort Tid siden havde tilsendt sine Diplomater for at sætte dem i Stand til at godtgjøre, at det var Czaren, ikke ham, der bar Ansvaret for den pludselige Opgivelse af Toget imod Sverige¹).

I sin harmfulde Stemning følte Peter den store sig løst fra enhver Forpligtelse imod Georg I og Frederik IV, og han var rede til at slutte en Særfred med Sverige, naar han kunde faa Karl XII til at gjøre de Indrømmelser, han ønskede. Det syntes at passe ypperlig til Kong Karls egen Politik, der vel vidste, at Forholdet imellem hans Modstandere var blevet spændt, og derfor haabede at kunne faa særlige Underhandlinger i Gang, enten med Czar Peter eller med Frederik IV. Han havde sendt Baron Görtz, der dengang opholdt sig i Holland, fornøden Fuldmagt i den Retning²). Det varede kun kort Tid, inden Forhandlinger

¹) Jvfr. herom ovenfor S. 102—103.

²) Jvfr. ovenfor S. 136.

bleve drevne imellem Görtz og den russiske Statsafsending i Holland Fyrst Kurakin¹⁾.

Men Czar Peter var for klog en Statsmand til aabent at bryde med sine gamle Forbundsfæller. Han holdt af at have flere Strænge paa sin Bue. Derfor vilde han have det i sin Magt, hvis det blev nødvendigt, at kunne slutte sig sammen igjen med Kong Frederik, ja endog med Georg I. Det skortede ikke paa Venskabsforsikringer fra russisk Side til Danmark-Norge. Czar Peters Vicekansler Schafirof udtalte til den danske Diplomat Westphalen, hvem Frederik IV havde givet Ordre til at følge Czaren paa hans Rejse i Vesteuropa, at denne aldrig vilde glemme Danmark, at det ikke havde villet gaa ind paa et Forslag, man vidste, at Georg I havde gjort det om at deltage i et Angreb paa de russiske Tropper; Schafirof forsikrede ved sin Ære, at Czaren aldrig vilde laane Øre til noget Fredsforslag, som ikke tillige omfattede den danske Konge og rammede hans Tarv²⁾. Ja, Czar Peter paastod endog i et Brev til Frederik IV (19. Januar 1717), at hans eneste Grund til at lade sine Tropper blive staaende i Mecklenburg var, for at de kunde være i Nærheden, hvis Kongen ønskede hans Hjælp.

Efter at Czaren nu havde ført sine 40 Batailloner fra Sjælland til Mecklenburg, stræbte han stærkt at nærme sig til Preussen. Frederik Vilhelm I holdt næppe i og for sig af, at Toget til Sverige var gaaet i Stykker, og af at han igjen skulde se Czar Peter i Nærheden af sine Lande; men han opfattede samtidig Hannover som en Magt, der stræbte efter at udvide sin Indflydelse paa hans egen Bekostning i

¹⁾ F. F. Carlson: Om Fredsunderhandlingarne 1709—1718 S. 93—94.

²⁾ Depecher fra Westphalen 17. og 18. November 1716.

Nordtyskland, og det huede ham ikke, at Georg I stod i Forbund med Kejseren, hvis Politik forekom ham truende for hans egne Interesser¹⁾. Under disse Forhold greb han villig den Haand, Czaren rakte ham, og ved et Møde i Havelberg i de sidste Dage i November 1716 traf de Aftale om at opretholde Forbundet imod Sverige. Saafermt nogen vilde træde ud af dette og tvinge dem til at tilbagegive Sverige, hvad de havde frtaget det, vilde de yde hinanden Hjælp derimod²⁾. Denne Beslutning var møntet paa Georg I, om hvem det hed sig, at han attraaede en for de andre nordiske Forbundsfæller uheldig Fred med Sverige. Derimod blev Tanken om Samvirken imellem Rusland og Danmark-Norge imod Sverige holdt oppe, og skjønt Frederik Vilhelm afslog at hjælpe med til et nyt Landgangs-forsøg i Skaane, tilbød han at ville formaa Frederik IV til at enes med Czaren om et saadant Tog. I et Brev, han derfor skrev fra Havelberg (27. November) til Kong Frederik, udtalte han sin levende Overbevisning om, at de Sigtelser, Peter den store havde været Gjenstand for i Kjøbenhavn, vare uretfærdige. Han mindede om, hvor stor en Fare Frederik IV vilde være udsat for, dersom Karl XII gik løs paa Norge, og hvorledes ingen kunde yde ham stærkere Hjælp derimod end Czaren, hvis oprigtige Ønske i saa Henseende han kunde indestaa for. Den danske Konge, skrev han, maatte endelig ikke laane Øre til deres Forestillinger, som vilde have ham til at tro, at han, naar han var forvisset om Støtte af Kong Georg, kunde undvære Czar Peter, han skulde huske paa, hvor mange Hensyn Kongen af Storbritannien maatte tage til det engelske Folk,

¹⁾ Se herom som om Preussens Politik i det hele Droysen: *Geschichte der preussischen Politik* IV, 2.

²⁾ Droysen *anf. St.* S. 185.

og han maatte derfor endelig ikke afslaa Czarens Tilbud om Hjælp¹⁾.

Hovedsagen for Peter den store ved disse Aftaler med Frederik Vilhelm var aabenbart det Rygstød, han derved fik for sin stærkt fremskudte Stilling i Mecklenburg. Bortset fra hvilke andre Tanker han maaske endnu kan have havt med Hensyn til dette tyske Land, maatte det være ham af største Vigtighed at have sine Tropper staaende der, hvad enten han vilde formaa Sverige til en Særfred, eller han kom til at foretage et Tog imod det i Forening med Frederik IV.

Samtidig lod han efter bedste Evne tale ondt i Kjøbenhavn om Georg I, i Haab om at fjærne den dansk-norske Regering fra altfor meget at lytte til engelsk-hannoveranske Røster. Han var saaledes ikke sen med at fortælle, at han fra hannoveransk Side var bleven opfordret til at lade sine Tropper drage bort fra Mecklenburg og derimod tage Kvarter, dels i det af de Danske besatte Stykke af Pommern, dels i den af dem ligeledes besatte gottorpske Del af Holsten²⁾. Preussen skød til i samme Retning. Men paa den anden Side havde Czar Peter trods sit Had imod Georg I og Bernstorff strax efter, at han havde forladt Sjælland, opfordret Kong Georg til at støtte ham og Danmark med at angribe Sverige, og Forhandlinger

¹⁾ Med Hensyn til Mødet i Havelberg, for saavidt det vedrører Danmark, se Depeche fra Westphalen, dat. Havelberg 27. November, Depeche fra Statsafsendingen Meyer i Berlin af 29. November 1716, samt Kong Frederik Vilhelms ovennævnte Brev.

²⁾ Depeche fra Westphalen af 28. December 1716, dateret Amsterdam. Sandheden heraf blev benægtet fra hannoveransk Side. Se Depeche af 5. Januar 1717 til Söhlenthal, der var dansk Statsafsending i London, samt Depeche fra denne af 12. Januar. Sagens virkelige Sammenhæng kan jeg ikke oplyse med det Materiale, der har staaet til min Raadighed.

herom fortsattes i nogen Tid¹⁾. At han skulde have ment, at han kunde komme til Enighed med England-Hannover, er lidet sandsynligt. Han har rimeligvis mest holdt Underhandlingerne gaaende for at kunne se Kong Georg og Bernstorff i Kortene. Under alle Omstændigheder var det mecklenburgske Spørgsmaal²⁾ tilstrækkeligt til at hindre enhver Overenskomst. Georg I og Bernstorff vare urokkelige i at kræve, at de russiske Tropper skulde rømme Mecklenburg. Først naar det var sket, stillede Kong Georg i Udsigt, at han kunde hjælpe Czaren med en Flaade i Østersøen, og det endda kun under den Forudsætning, at det engelske Parlament vilde bevilge Penge dertil. Det er et Vidnesbyrd om, hvor spændt den hele Stilling var, og hvilken Tilbøjelighed der var til gjensidig Mistanke imellem Forbunds-fællerne, naar man ser Kong Georg sigte den dansk-norske Regering for at nærme sig Czaren altfor meget og derimod vise ham selv stor Lunkenhed³⁾.

Hvorledes stillede Regeringen i Kjøbenhavn sig under disse Forhold? Den Mistanke, den allerede havde fattet mod Czar Peter som fuldstændig upaalidelig, kunde kun vinde i Styrke ved de Efterretninger, den fik om Forhandlinger imellem Rusland og Görtz, især da den saa Czaren ud paa Vinteren rejse til Holland, hvor det maatte formodes, at han personlig vilde fortsætte den Underhandling med Görtz, som Fyrst Kurakin havde indledet. Den holdt sig for overtydet om, at han vilde stræbe at nærme sig til Frankrig, som den mistænkte for at være svensk sindet. Samtidig huede det den slet ikke, at han lod sine Tropper blive staaende i Mecklenburg, hvorved ikke blot en god

¹⁾ Depecher fra Westphalen og Söhlenthal fra Vinteren 1716—1717.

²⁾ Jvfr. om dette ovenfor S. 22 ff.

³⁾ Depeche til Söhlenthal af 8. December 1716.

Forstaaelse imellem ham og Georg I blev umulig, men hvorved der vilde vækkes en slet Stemning i det tyske Rige imod «den nordiske Alliance», særlig hos Kejseren, der dengang havde haft glimrende Fremgang under sin Krig imod Tyrkerne og maaske kunde falde paa at slutte Fred med dem for at kaste sig ind i det nordiske Spørgsmaal¹⁾. Det var en Kjendsgjerning, at han stod England-Hannover nær og saa skævt til Russernes Ophold i Mecklenburg.

Mistroen imod Rusland gjorde det naturligt for Frederik IV at nærme sig til Georg I, og samtidig stræbte han ikke blot at staa paa en god Fod med Preussen²⁾; men han ønskede ogsaa — skjønt næppe med Haab om at udrette stort — at træde i et venskabeligt Forhold til Frankrig, for at der kunde skabes «en fuldkommen god Forstaaelse imellem de tvende Hoffer»³⁾. Jo uklarere den hele Stilling var, desto mere søgte Regeringen i Kjøbenhavn at holde Venskab med de forskjellige Stater, hvis Politik kunde komme til at veje stærkt i Vægtskaalen ved den endelige Afgjørelse. Hovedvanskeligheden laa i at skulle manøvrere imellem Georg I og Czar Peter. Hvor meget den end i Øjeblikket hældede til den første af disse, vogtede den sig for et Brud med Czaren. Den vilde derfor ikke indlade sig paa at efterkomme hannoveranske Opfordringer til at deltage i stærke Forholdsregler for at fjerne Russerne fra Mecklenburg⁴⁾; den ønskede meget mere at

¹⁾ Depecher af 17. November 1716 til Westphalen og Meyer.

²⁾ Se især Frederik IV's Brev til Frederik Vilhelm I af 8. December 1716.

³⁾ Depeche af 24. Oktober 1716 til Statsafsendingen i Frankrig, Wernicke.

⁴⁾ Dette nævnes ikke blot i en Beretning af den russiske Ambassadør i Kjøbenhavn Fyrst Dolgorucky, som er citeret i Szolowiefs Ruslands Historie 17. Bind, S. 83; men der er ogsaa

prøve paa, om Fællesskab i Operationerne imod Sverige kunde opnaas.

Da Frederik IV og Peter den store i Oktober 1716 forhandlede sammen i Kjøbenhavn om en ny Angrebsplan imod Sverige, havde Kong Frederik villet have, at Czaren skulde angribe Sverige med sin Hovedstyrke fra Øst, medens han selv foretog en Landgang i Skaane, og han havde krævet 20 russiske Batailloner til at forstærke sin Styrke med paa denne Kant. Czaren derimod havde personlig villet deltage med 40 Batailloner i Angrebet paa Skaane, samtidig med at 20000 Mand skulde landsættes fra Finland paa Sveriges Østkyst; men han havde som Vilkaar krævet, at Frederik IV og Georg I skulde forstærke hans Flaade i den østlige Del af Østerseen¹⁾. Paa denne Forskjel i Opfattelsen af den rette Angrebsmaade var Enigheden dengang strandet. Da nu Forhandlingerne optoges igjen, vedblev den samme Forskjel at gjøre sig gjældende. Rigtignok gjorde Czaren i Januar 1717 det Tilbud, at han vilde lade Kong Frederik faa 20 Batailloner og maaske tillige 1000 Dragoner, men saa skulde Kongen til Vederlag overlade ham for hver Bataillon 100 Matroser, og tillige krævede han en Viceadmiral, en Schout-by-Nacht og to—tre Kapitainer. Han vilde for at faa Matroserne sende sin Flaade til Kjøbenhavn, og denne skulde da i Forening med danske Skibe blokere den svenske Flaade i Karlskrona, medens der skete

en Hentydning til slige Planer fra Hannovers Side i Söhlenthals Depeche af 25. November 1716, og i en Betænkning af Gehejmeraad Chr. Lente fra Efteraaret 1718, som senere vil blive omtalt, fremhæver denne det som vel kjendt, at Georg I i Vinteren 1716—17 og det følgende Foraar gjorde alt for at bevæge den danske Konge *zu einem Konzert um die Russen aus Mecklenburg zu delogiren*.

¹⁾ Se ovenfor S. 104—106.

Landgang dels i Skaane, dels Øst fra i det gamle Sverige; en Flaadeafdeling, sammensat af 6—7 russiske og to danske Linieskibe, skulde dække Landgangsforetagendet paa det sidste Sted. Saafermt den danske Konge ikke vilde gaa ind herpaa, var han rede til at komme med de samme Tropper og Gallejer som sidste Aar og gjøre Landgang i Forening med Kong Frederik i Skaane. For at fjerne al den Mistanke, man havde forstaaet at indjage Kongen med Hensyn til, at Czaren ønskede at have en saa stor Styrke med sig, at den »gjorde ham til den overlegne«, tilbød han, at, saa snart Landgangen havde fundet Sted i Skaane og der var leveret et Slag, vilde han vende hjem med sine Tropper undtagen 20 Batailloner og 1000 Dragoner, som han vilde lade Kongen beholde. Dersom Kongen ikke gik ind paa noget af dette, vilde Czaren se sig »nødt til at trække alle sine Tropper bort fra Mecklenburg uden mere at kunne hjælpe ham, og han vilde da ikke være ansvarlig for de uheldige Virkninger, dette kunde faa for det nordiske Forbund«. Ingen kan tage Fejl af, at Czaren ved disse Ord vilde antyde en Trusel om, at han i saa Fald forbeholdt sig at slutte Særfred med Sverige, hvis det behagede ham.

Desuagtet vilde Frederik IV ikke gaa ind paa Forslaget. Idet han fastholdt sin Angrebsplan som den eneste mulige, svarede han, at han selv i den Grad havde lidt af Brist paa Matroser, at han ikke havde nogen at undvære, Czaren vilde let i Holland kunne faa de Søfolk, som han trængte til. Ikke mindre umuligt var det for ham at sende nogle af sine Skibe saa langt bort¹⁾. Var dette sandt?

¹⁾ Protokol over Konference imellem det danske Konseil og Fyrst Dolgorucky 12. Januar 1717 samt Kongens Svar af 18. Januar paa Dolgoruckys Forslag. — Droysen anf. St. S. 201 lader Czar

Eller var det danske Afslag ikke dikteret af Kong Frederiks indgroede Mistillid til Czar Peter, ifølge hvilken han mente, at Czaren vilde have hans Matroser og Skibe som en Slags Gidsler og godt kunde falde paa at handle hensynsløst imod dem?

Hvad kunde Forhandlinger overhovedet føre til imellem Fyrster, der i den Grad vare opfyldte af gjensidig Mistro? De kom under fortsatte Underhandlinger ikke hinanden et Skridt nærmere¹⁾.

Det kunde derfor ligge nær at tro, at Frederik IV slet ikke for Alvor havde tænkt paa at slutte nye Aftaler med Czaren, saameget mere som det i Løbet af Vinteren ikke skortede paa mindre Rivninger og skarpe Udtalelser, der vare klare Vidnesbyrd om den gjensidige bitre Stemning²⁾.

Peter opstille som Betingelse for at sende de 20 Batailloner, at England skulde forpligte sig til at sende en Flaade til Sundet. Men derom er der slet ikke blevet talt ved Dolgoruckys Forhandling med Konseillet. Tvært imod motiverer den russiske Ambassadør Czarens nye Tilbud med, at Kongen af Storbritannien ikke havde villet yde den ringeste Hjælp. Hvoraf véd Droysen fremdeles, at Bernstorff formaaede Frederik IV til at afslaa det russiske Tilbud? Her som saa mangfoldige Steder hos Droysen savner man Bevissteder, det er kun altfor tidt umuligt at skjelne imellem, hvad der i hans Fremstilling støtter sig til paalidelige Kilder og, hvad der kun skyldes hans egne Kombinationer og Formodninger. En Kjendsgjerning er det, at intet i de danske Aktstykker taler for Droysens Formodning. Man ser af dem kun, at Bernstorff fraraadede Kongen af Danmark *die sämtliche in Seeland gewesene russische Truppen wieder kommen zu lassen*. (Depeche fra Söhlenthal af 26. December 1716.)

¹⁾ Protokol over Forhandling imellem Konseillet og Dolgorucky 13. Februar 1717.

²⁾ Se f. Ex. Brev fra Kong Frederik til Czaren af 22. December 1716 i Anledning af, at en mindre russisk Afdeling havde taget Kvarter i Travemünde, samt Czarens og Schafirofs Ytringer til Westphalen som Svar herpaa (Depeche fra Westphalen af 2. Januar 1717, dateret Amsterdam).

Men man ser dog Kong Frederik stærkt bearbejde baade Kongen af Preussen og Georg I, for at de skulde formaa Peter den store til at gaa ind paa hans Forslag til et Angreb paa Sverige, og han opfordrede af al Magt den engelske Konge til at lade nogle af sine Skibe forene sig med den russiske Flaade¹⁾. Han vilde utvivlsomt have holdt det for heldigt, hvis han havde kunnet formaa Rusland til at gaa ind paa hans Plan, og hvis Czaren ved at rømme Mecklenburg havde bragt Kong Georg til at hjælpe med Skibe²⁾. Men hvilken Udsigt havde han til at haabe sligt? Forhandlingerne imellem Frederik IV, Czar Peter og Georg I førte med deres gjensidige Sigtelser og Bagvaskelser i Løbet af Vinteren 1716—1717 nærmest til end mere at uddybe Kløften imellem Czaren paa den ene Side, Kong Georg og Kong Frederik paa den anden. Czar Peter kunde undertiden blive grebet af en Følelse af det højst uheldige heri. Det var i en saadan mismodig Stemning, at han 22. Januar 1717 i et Brev til Feltmarechal Scheremetef med Bitterhed sigtede ham og de andre Generaler for, at de havde sinket og hindret Landgangstoget til Skaane i Sommeren 1716. »Nu ser De«, skrev han, »de slette Virkninger deraf; Engländerne ere ganske uenige med os, de Danske tør ikke gjøre noget uden dem, og saaledes komme vi til at vende hjem med Vanære«³⁾. Men det var ogsaa i denne Stem-

¹⁾ Se f. Ex. Instruxen for Söhlenthal og Meyer af 28. Oktober, Brev til Kongen af Preussen af 8. December, Depecher til Söhlenthal af 5. og 19. December 1716, til Meyer af 5. Januar 1717.

²⁾ Se f. Ex. Depeche til Söhlenthal af 12. Januar 1717, hvorved denne faar Ordre til at formaa Kong Georg til at overlade Czaren Krigsskibe, saafremt denne vilde rømme Mecklenburg (jvfr. Depp. til samme af 5. og 19. December, og Skrivelse til Kongen af Preussen af 8. December 1716).

³⁾ Jvfr. om dette Brev ovenfor S. 101.

ning, at han blev mere og mere tilbøjelig til at slutte en Særfred med Sverige. Han lod ved Landgreven af Hessen antyde for Karl XII, at han var tilbøjelig til at slutte Fred med denne¹⁾.

Under alt dette var der ikke foregaaet noget af Vigtighed ved selve Krigsførelsen. Den dansk-norske Regering havde i Løbet af Vinteren 1716—1717 sendt Tropper til Norge for at forøge Styrken deroppe. Det første Forsøg løb uheldig af, da en Storm bragte en Del af Transportflaaden til at lide Skibbrud paa den svenske Kyst, hvorved en Bataillon og to Kompagnier bleve Krigsfanger. Senere lykkedes det bedre. Nogen stærk Følelse af, at Stillingen var farlig, havde Regeringen aabenbart ikke²⁾; men at den var forviklet, følte den tilgavns.

Det maatte derfor opfattes som et vigtigt Budskab, da det ud paa Vinteren rygtedes, at den engelske Regering var kommen under Vejrs med Underhandlinger, som Görtz og den svenske Statsafsending i London Grev Gyldenborg drev med det stuariske Parti om, at Karl XII skulde føre ~~et svensk Korps over til Storbritannien for i Forening med~~ Stuarternes Tilhængere her at styrte Georg I fra Tronen. Den engelske Regering offentliggjorde ikke blot en Del af Görtz's og Gyldenborgs Brevvexling, der drejede sig om denne Sag, og som den havde faaet i sine Hænder; men den fængslede Gyldenborg og fik Regeringen i Holland til at arrestere Görtz. Kort Tid i Forvejen var der i Norge

¹⁾ Carlson anf. St. S. 106—107.

²⁾ Droysen siger anf. St. S. 200, at man i Kjøbenhavn *besorgte, dass sich Karl XII auf Norwegen oder gar auf Seeland stürzen werde*. Hvoraf han véd, at Regeringen frygtede for et Angreb paa Sjælland, var værd at vide. Havde den gjort det, vilde den ganske sikkert ikke have sendt 4 Batailloner og 1 Rytterregiment fra Sjælland til Norge.

blevet opsnappet nogle chifrerede Breve fra den svenske Kansler Müllern til Gyllenborg og Görtz. Den dansk-norske Regering troede selvfølgelig strax, at disse kunde indeholde Meddelelser, der pegede i samme Retning, og den satte sig i Forbindelse med Regeringen i London for at faa Brevene dechifrerede¹⁾. Budskabet om den Fangst, der var gjort i England, vakte stor Jubel i de dansk-norske Regeringskredse²⁾. Vistnok kunde det ikke synes glædeligt, at de Görtz-Gyllenborgske Breve stærkt tydede paa, at der ogsaa havde fundet Forhandling Sted imellem Görtz og Czar Peter; men det var man forberedt paa. Hovedsagen

¹⁾ Depeche til Söhlenthal af 2. Marts 1717. Man finder hos (Moser:) Rettung der Ehre des Freiherren von Görtz S. 173 og derefter hos flere nyere Forfattere f. Ex. hos Droysen anf. St. S. 203 den Meddelelse, at det var den dansk-norske Regering, der ikke blot først opsnappede Breve i Norge, vedrørende Görtz og Gyllenborg, men ogsaa gav Kong Georg den første Meddelelse om saadanne. Dette sidste er urigtigt. Opdagelsen i England var aldeles uafhængig af de Danskes Fangst, og det var Budskabet om, hvad den engelske Regering havde fundet, der bragte Regeringen i Kjøbenhavn til at bryde sig om sit eget Bytte. — Det bekjendte Spørgsmaal, om Karl XII har vidst noget om Görtz's Intriguer med Stuarterne, vedrører os ikke her. Carlson har i sin tid nævnt Afhandling fremført vægtige Vidnesbyrd for, at Kongen ikke har kjendt noget til dette i Virkeligheden gemene Bedrageri fra Görtz's Side. — I Samlingen Interceptirte schwedische Briefe II i Gehejmearkivet ligger en Depeche fra Kansleren Müllern af 6. December 1716, der er Svar paa et Forslag fra Gyllenborg om, at man skulde lade 10000 Mand sætte over til England fra Göteborg. Müllern fremhæver adskilligt, der kan tale derimod, og siger, at Gyllenborg ikke mere maa skrive om sligt, dels paa Grund af, hvad han her har anført, *und weil Ihre K. Majestät schon einmal dem Herrn Ambassadör Sparre auf ein dieserwegen insinuirtes project zu erkennen gegeben, dass S. K. M. Bedenken trügen sich darin einzulassen.*

²⁾ Foruden i alle Depecher fra hin Tid ser man det stærkt træde frem i Povl Løvenørns Privatbreve.

var, at der nu kunde være Haab om, at England vilde træde virksomt op imod Sverige. Hidtil havde Georg I kun som hannoveransk Kurfyrste været Karl XII's Fjende, og skjønt de engelske Ministre havde rettet sig efter hans Ønske ved at sende Krigsskibe til Østersøen, havde de ikke villet indlade sig paa et aabent Fredsbrud med Sverige. Stemningen i England havde altfor afgjort været derimod. Men nu var det kommet for en Dag, at Kong Karls vigtigste Raadgiver og hans Statsafsending i London havde rakt Haanden til Forsøg paa at skabe et farligt Oprør i England, som, hvis det var udbrudt, kun havde kunnet dæmpes med store Ofre, og som, saafremt det havde sejret, vilde have voldt det herskende whigske Partis Undergang og have bragt Protestantismen i England i Fare. Hvilken Forbitrelse maatte ikke en saadan Opdagelse vække hos det whigske Flertal i det engelske Parlament?

Det saa virkelig ud, som om England skulde blive trukket ind i Krigen. Parlamentet vedtog en Lov om at forbyde Handel paa Sverige, og 24 Linieskibe bleve sendte ~~til de dansk-svenske Farvande.~~ Efter hvad Söhlenthal hørte af Bernstorff, der var lutter Fyr og Flamme, skulde 5—6 af disse Skibe lægge sig som Blokadeeskadre udenfor Göteborg, de andre skulde forene sig med de danske Krigsskibe for at opbringe alle Fartøjer, der sejlede til og fra Sverige, og Admiralen vilde faa Ordre til at træffe Aftale med de danske Eskadrechefer om alle nødvendige Skridt til at hindre Handel paa Sverige. Kong Georg, sagde Bernstorff, havde ladet Lübeckerne vide, at hvis de ikke vilde udsætte sig for at miste Skibe og Ladninger, skulde de afholde sig fra al Handel paa de svenske Havne, og han raadede til at opbringe alle Skibe, der fra de tyske Østersøstæder sejlede til og fra Sverige. Det maatte ogsaa opfattes som

et Vidnesbyrd om Lyst til at nærme sig til Frederik IV, at Georg I ved en egenhændig Skrivelse til August II af Saxon-Polen alvorlig fraraadede denne at følge den Tilbøjelighed, han havde til at gjøre Kong Frederik Besiddelsen af Svensk-Pommern stridig¹). Ja, han udtalte sig villig til baade som Konge af England og som Kurfyrste af Hannover at slutte nye Forbundstraktater med Frederik IV²).

Kong Georgs Stilling syntes paa dette Tidspunkt i flere Henseender imponerende. Som han siden Sommeren 1716 havde staaet i Venskabsforbund med Kejseren, saaledes havde han sluttet en Forbundstraktat med Frankrig 28. November 1716, der tiltraadtes af Holland 4. Januar 1717. Det saa ud, som om den daværende Regent i Frankrig under Ludvig XV's Mindreaarighed, Hertugen af Orleans og hans Raadgiver, Abbé Dubois, agtede stærkt at støtte sig til ham. Verden kom til at se det Særsyn, at Vestmagterne i flere Aar stode ved Siden af hinanden under de store europæiske Rivninger.

Disse Forhold vare i høj Grad gunstige for dem iblandt Kong Frederiks Raadgivere, der saaledes som Gehejmerraad I. G. Holstein og General Dewitz vare ivrige Talsmænd for en Tilslutning til England-Hannover. De trængte stærkt ind paa Kongen, at han skulde tage imod Georg I's Tilbud om at slutte et nærmere Forbund med ham. Medens de mindede om Czarens Troløsheder under Krigen, hans Egen nytte og Utaknemlighed og om, hvorledes han stræbte at gjøre Danmark «dependent», udhævede de stærkt de store Fordele, som Georg I nu tilbød, at Sverige baade skulde bringes til at give Afkald paa Toldfrihed i Sundet og til

¹) Söhlenthals Depecher af 19. Februar, 12., 16., 19., 25. Marts og 13. April 1717.

²) Depeche til Söhlenthal af 10. April 1717.

at afstaa Stralsund og Rügen, men især, at han vilde tilsikre Danmark »ved den fyrstelige Del af Slesvig atter at forene alle danske Provinser, efter at de næsten i 200 Aar ikke havde været samlede; dette Stykke af Slesvig vilde rimeligvis indbringe ikke stort mindre end 400000 Rdlr. i Afgifter om Aaret. Kongens Lande vilde da strække sig lige til Ejder, som indtil 7—800 Aar tilbage i Tiden havde været Danmarks faste Grænse, og man vilde da ved at eje Tønningen have rykket sig en farlig Torn af Foden». Endelig vilde Holsten ikke længere blive truet af svenske Garnisoner i Wismar. De bad Kongen indstændig skynde sig med at tage imod disse Tilbud, inden Misundere fik Tid og Lejlighed til at fravriste ham slige »over alt Haab store Avantager». Oven i Kjøbet tilbød Kong Georg ogsaa at skaffe Danmark Forbund med Kejseren og Riget. En større Lykke kunde ikke tænkes, thi naar den danske Konge ikke havde et saadant Forbund at støtte sig til, vilde han aldrig kunne optræde med Held imod Sverige, og uden en Hjelpeflaade fra Kongen af Storbritannien vilde han ikke kunne holde Svenskerne indesluttede i deres Havne, ja, han kunde ikke engang være sikker paa, at de ikke gjorde Landgang paa hans Kyster og Øer¹).

Det er ikke rimeligt, at Wibe og Sehestedt, Holsteins og Dewitz's vante Modstandere, i dette Øjeblik dristede sig til at ville lægge Vægten paa Forbindelsen med Czaren. Under alle Omstændigheder sendte Regeringen 10. April Söhlenthal Instrux om at slutte Forbundstraktater med Kong Georg, baade som engelsk Konge og som Kurfyrste af Hannover. Frederik IV gjorde sig store Forhaabninger om,

¹) Koncepterne til disse Indlæg fra Holstein og Dewitz findes i den Ledreborgske Manuskriptsamling Folio Nr. 436 (L. G. Holsteins Autobiografi).

hvad han skulde kunne opnaa ved England-Hannovers Hjælp. Han krævede 400000 Rdlr. i aarlige Subsidier og en Hjælpeflaade paa 20 Linieskibe, af hvilke en Del skulde overvintre i de danske Havne; som Fordele, han vilde sikre sig ved en endelig Fred, opstillede han foruden alt, hvad Holstein og Dewitz havde ment, at der kunde opnaas, endvidere i det mindste Bahuslen med Marstrand og den gottorpske Del af Holsten. Disse sidste Fordringer vare urimelige, hvis ikke blot Meningen var, at de skulde fremsættes for at have noget at slaa af paa ved Underhandlingerne.

Frederik IV havde saaledes valgt sit Parti, at gjen-gjælde Czar Peters vitterlige Stræben efter en Særfred med Sverige ved at slutte sig nøje til Georg I. Men uheldigvis viste de Forhaabninger, han knyttede dertil, sig at være en Illusion.

For en Del hang dette sammen med Englands indre Forhold. Der var indtraadt en Splittelse i det whigske Parti, som havde Magten i det engelske Parlament og i Ministeriet. Paa den ene Side stod Lorderne Stanhope og Sunderland, paa den anden de tvende Svogre Lord Townshend og Robert Walpole. Kongen fjærnede de to sidst nævnte fra Ministeriet; men Tanken om at skulle se et Par saa fremragende Mænd i Oppositionens Rækker ved Siden af Toryer og Jakobiter gjorde de ledende engelske Ministre forsigtige med Hensyn til den ydre Politik. De dristede sig ikke til at kaste sig ind i den nordiske Krig, da de vel vidste, at Englænderne kun med liden Glæde saa paa den Overvægt, som Sveriges Ulykker syntes at maatte skaffe Rusland. Oven i Kjøbet varede det ikke længe, inden der i Sydeuropa dukkede et stort politisk Spørgsmaal op, som ganske anderledes vakte det engelske Folks Interesse end dets Konges Ønsker om at vinde Bremen

og Verden. De engelske Ministre vilde under disse Forhold slet ikke indlade sig paa en alvorlig Forhandling med Danmark-Norge. Isteden for at fremme den gjorde de Vanskeligheder ved at udrede Restancer paa Subsidier, der skyldtes den danske Konge, og paa en Aarpenge, som England i sin Tid havde forpligtet sig til at betale Frederik IV's Broder Karl.

Ikke bedre gik det med den dansk-hannoveranske Traktat. Bernstorff viste ikke Spor af Iver for at fremme Forhandlingen om den¹⁾. Dette var væsenlig en Følge af, at han og Georg I ikke vare mindre svigefulde Forbunds-fæller end Czar Peter. Til Trods for al den Harme, som Opdagelsen af den Görtz-Gyllenborgske Brevvexling havde vakt hos Georg I, lod han ved Hjælp af Landgreven af Hessen-Kassel under Haanden gjøre Karl XII Tilbud om, at han endog vilde hjælpe ham til at gjenvinde sine tabte Provinser, hvis Sverige vilde afstaa ham selv Bremen og Verden og give Vederlag for de af svenske Kapere opbragte engelske Skibe. Sligt foreslog han samtidig med, at han gav sig Udseende af at ville nærme sig stærkt til Danmark-Norge og opfordrede det til et nyt Forbund imod Sverige²⁾.

¹⁾ Om alt dette handles der i en Række Depecher fra Söhlenthal i Sommeren 1717. Droysen anf. St. 206 taler om, hvorledes Georg I og Bernstorff higede efter, at *„für die englischen Vorschüsse, die an Dänemark gezahlt wurden, sollte Hannover das dänische Pommern erhalten“*. Denne Meddelelse, der som sædvanlig ikke støtter sig til nogen Anførsel af et Kildested, er i det mindste i den Form urigtig. Det var saa langt fra, at England i denne Tid forstrakte Danmark med Penge, at det tvært imod undlod at betale Restancer paa Subsidier fra tidligere Tid.

²⁾ Om Georgs Underhandlinger med Karl XII se Carlson anf. St. 104--105. Vistnok angiver denne ikke nogen Dato for Afsendelsen af Kong Georgs Tilbud; men da den Fuldmagt, som Karl XII paa Grund af dette udstedte til at underhandle med den

De overdrevne Krav, med hvilke Karl XII, følgende sin vante haardnakkede Politik, besvarede Kong Georgs Tilbud, gjorde disse foreløbig betydningsløse; men enhver, der nu ser paa Stillingen dengang, maa blive slaaet af, hvor farlig den var for Danmark-Norge. Det stod med tvende saa kaldte Forbundsfæller, der begge vare rede til at ofre det, naar de kunde opnaa en fordelagtig Særfred med Sverige. Dets Skjæbne afgang af Kong Karls Politik. Rakte han Georg I Haanden, vilde Frederik IV i heldigste Tilfælde komme under et saa stærkt Tryk fra England-Hannovers Side, at han maatte slutte Fred uden at vinde den ringeste Fordel. Men han kunde ogsaa blive udsat for at se en engelsk Flaade i Forbindelse med en svensk spærre hans Krigsskibe inde i Kjøbenhavn, han vilde da ikke kunne hindre Svenskerne fra at gjøre Landgang paa Sjælland og end mindre kunne sende en eneste Mand til Hjælp for Norge. Sluttede Karl derimod Fred og Forbund med Rusland, vilde Norge blive truet af Sveriges hele Styrke. I begge Tilfælde vilde det blive en farlig Kamp for Statens Tilværelse.

Regeringen i Kjøbenhavn havde imidlertid intet anet om Georg I's dobbelte Spil. Derimod havde den en udpræget Mistillid til Czar Peter, og da denne ud paa Foråret 1717 fra Holland rejste til Paris, tvivlede den ikke om, at den formentlig svensk sindede franske Regering vilde søge at styrke ham i Lysten til at nærme sig til Sverige. Formodentlig var det i Haab om det Rygstød, den foregjøgledede sig at skulle finde i England-Hannover, at den

engelske Konge, er dateret 30. April g. Stil eller 11. Maj efter ny Stil, maa Kong Georg have gjort sit Tilbud enten i Marts eller i de første Dage i April, altsaa netop samtidig med, at han stærkt nærmede sig til Frederik IV.

under disse Forhold ikke brød sig om at tage noget Hensyn til ham. Paa anden Maade er det i det mindste uforklarligt, at Frederik IV afslog det Ønske, Czaren havde udtalt om, at en Del Korn og anden Proviant, som han det sidste Aar havde ladet føre til Kjøbenhavn til Forplejning af sine Soldater ved Landgangen i Skaane, maatte sælges uden Konsumtionsafgift¹⁾. Dette under alle Omstændigheder ukloge Afslag bragte Czar Peter i Harnisk. Han lod sige til Westphalen, der fulgte ham allevegne paa hans Rejse som en Skygge, at han aldrig skulde glemme det; han maatte af den danske Konges Holdning i denne ubetydelige Sag slutte, at naar Kongen fandt Lejlighed til at volde ham ondt i vigtige Sager, vilde han ikke undlade det²⁾. Samtidig blev han opirret ved Indberetningerne fra sin Ambassadør i Kjøbenhavn, Fyrst Dolgorucky. Denne vidste idelig at fortælle om, hvorledes man i Kjøbenhavn havde travlt med Sigtelser imod Czaren. Snart hed det sig, at han vilde lade sin ene Datter ægte Hertugen af Holsten-Gottorp, snart, at han attraaede Fred med Sverige ved Frankrigs Hjælp eller, at de russiske Tropper i Mecklenburg vare udsete til at angribe Wismar og hjælpe Hertugen af Holsten o. a. m.³⁾. Under Indtrykket af alt dette

¹⁾ Brev fra Frederik IV til Czaren af 1. Maj 1717. Det er utvivlsomt i Anledning af disse Tilførsler, at Løvenørn ret karakteristisk i Slutningen af 1716 skriver til en Ven i Norge, at efter Opgivelsen af Toget til Skaane *«il est arrivé ici de Liconie des provisions pour le Czar capables de faire subsister son armée plus de six mois, ces provisions restent dans la ville, et je ne doute nullement que nous n'ayons, si nous voulons, au printemps le Czar ici avec une armée égale ou plus nombreuse, s'il est nécessaire, mais fides Gracca»*.

²⁾ Depeche fra Westphalen af 21. Maj 1717, dateret Paris.

³⁾ Szolowief anf. St. 86.

viste Czaren en isnende Kulde imod den dansk-norske Statsafsending i Paris, da denne under hans Ophold her blev forestillet for ham, og Westphalen fik den ene skarpe Udtalelse efter den anden at høre. Czaren vidste godt, blev der sagt ham, at det danske Hof smigrede sig med Haab om en Særfred med Sverige, han fik at vide, at de hannoveranske og engelske Diplomater i Kjøbenhavn, efter hvad man fortalte, havde formaaet Kongen til at love at forene sine Tropper med de hannoveranske om at fordrive Russerne fra Mecklenburg¹⁾. Hvis dette skete, vilde Czaren opfatte det som et aabent Fredsbrud. Samtidig dermed hørte Westphalen, at Czar Peter ved alle Lejligheder holdt Lovtaler over Kongen af Sverige og det svenske Folk. Kong Karl, sagde Czaren, var til sin udødelige Ære ligesaa urokkelig i Had som uden Svig i Venskab og en Mand, paa hvem man kunde stole mere end paa nogen anden²⁾. Naar Czaren trods alt dette endnu kunde tale om, at han ønskede Samvirken med Danmark, saa Regeringen i Kjøbenhavn deri aabenbart kun en Maske for at dække de Skridt, den mistænkte ham for at gjøre i Haab om at kunne opnaa Fred med Sverige ved Frankrigs Hjælp³⁾. Da der i Foraaret var Tale om, at Kongen af Preussen vilde rejse til Paris for at træffe ham der, vakte det for-

¹⁾ Frederik IV benægter Sandheden heraf i en Depeche til Westphalen af 22. Juni 1717; men hvad jeg tidligere har anført om hele dette Forhold (jvfr. S. 575), gjør det ikke usandsynligt, at en Opfordring i denne Retning er bleven rettet til Danmark fra Hannover, og at altsaa Droysen kan have Ret, naar han anf. St. S. 205 paastaar dette.

²⁾ Se om disse Træk Depecher fra Westphalen af 14. og 21. Maj, 7. og 26. Juni 1717.

³⁾ Depeche til Westphalen af 22. Juni 1717.

øget Mistanke om Fredsplaner, hvori det kunde ventes, at ogsaa Preussen skulde medoptages¹⁾.

Netop som Forholdet til Czar Peter saaledes syntes Dag for Dag at blive mere spændt, kom der Budskab om, at han, efter allerede nogen Tid i Forvejen at have formindsket den Troppestyrke, han havde ladet indkvartere sig i Mecklenburg, nu endelig i Juni lod den aller største Del af denne rykke hjemad. Der blev kun tretusend Mand tilbage, der gik i mecklenburgsk Sold. Da den russiske Hærs Ophold i Mecklenburg mere end noget andet havde virket til at skabe Spænding imellem Czar Peter og Georg I, maatte Efterretningen om dens Bortmarche vække stor Tilfredshed i Kjøbenhavn. Hvis Spliden udjævnedes imellem de tvende Fyrster, kunde der være Haab om, at de atter vilde forene sig imod Sverige. Det syntes at pege i samme Retning, at der i Eftersommeren, medens Czaren paa Hjemreisen fra Paris paa ny opholdt sig i Holland, aabnedes Forhandlinger imellem den engelske Diplomat Whitworth og Admiral Norris paa den ene Side, de russiske Ministre paa den anden. Men disse Underhandlinger, der maaske ikke vare alvorlig mente paa nogen af Siderne, førte ingenlunde til Enighed²⁾.

Tvært imod havde Czar Peter dengang stærkere end

¹⁾ Depeche af 21. Maj til Meyer, der fik Ordre til at følge den preussiske Konge til Paris, hvis han rejste derhen.

²⁾ Om denne Forhandling, der omtales i mange historiske Skrifter, gav Westphalen Indberetninger til sin Regering, som dog kun have Interesse, for saa vidt de vise, at han gjorde Forsøg paa at tage Del i dem, men blev barsk afvist af Schafirof, der mindede om, hvor lidt Fyrst Dolgorucky havde maattet være med i de Forhandlinger, som i Kjøbenhavn vare blevne førte i de sidste 8—9 Maaneder med Kong Georgs Diplomater (f. Ex. Dep. fra Westphalen af 28. August 1717).

nogensinde nærmet sig Sverige. Paa Slottet Loo i Nærheden af Amsterdam havde han (omtr. 22. August 1717) en Sammenkomst med Görtz, som Hollænderne faa Dage i Forvejen med Englands Samtykke havde løsgivet af Fængslet. Da denne Sammenkomst blev bekjendt, vakte den en overordentlig Opsigt. Den blev opfattet som en tydelig Tilkjendegivelse af, at Rusland stod paa Springet til at indlede Forhandling med Sverige om Fred. Skarpere end nogensinde fulgte det europæiske Diplomati Görtz's Færd. Det rygtedes snart, at han kort Tid efter hint Møde kom til Berlin og tæt ved denne By forhandlede med den preussiske Minister Ilgen, at han derfra rejste ind paa saxisk Grund, hvor han havde Samtaler med August II's vigtigste Raadgiver Grev Flemming, og at han endelig over Riga, Reval og Aabo sejlede til Sverige. Hertil kom han i November 1717.

Ikke længe efter at Görtz havde været i Berlin, rejste Czaren over denne Stad hjem til Rusland, hvor Sønnen Alexius's sørgelige Retssag ventede ham, men hvor han tillige mente at skulle fortsætte den Forhandling med Sverige, som han havde indledet paa Slottet Loo med Görtz. Som Mødested for svenske og russiske Underhandlere var man foreløbig enig om at vælge Aabo, og Czaren havde indrømmet Preussen, at det maatte lade sig repræsentere der. En aabenlys Fredsunderhandling mellem Rusland, Preussen og Sverige syntes at forestaa. Aldrig havde det saa tydelig vist sig, at Forbundet imod Sverige var revnet.

Det ligger i Sagen selv, at et Aar, der fremviser saadanne Forhold imellem Magterne i Nordeuropa, ikke havde været rigt paa store Krigsbegivenheder. Rusland havde ladet Sverige have Ro fra Øst, og Karl XII havde væsenlig været optaget af Organisationsarbejder og Rustninger. De

væbnede Sammenstød, der fandt Sted imellem ham og Danmark-Norge, skyldtes Tordenskjold, der stræbte at hindre Planer fra hans Side imod Norge ved Angreb paa svenske Skibe og faste Punkter ved Kattegat. Som bekjendt begunstigede Lykken i dette Aar Tordenskjolds æventyrlige Mod mindre end i det foregaaende. Baade hans Angreb paa Göteborg (14. Maj) og paa Strömstad (19. Juli) slog fejl. For øvrigt gjorde man sig i Norge rede til kraftig at forsvare sig imod Kong Karl, hvis han vilde prøve paa at gjentage Forsøget fra 1716. Under Spændingen med Czar Peter i Foraaret havde Frederik IV ladet nogle nationale danske Regimenter, der stode i Norge, føre til Danmark for at have større Sikkerhed imod Syd. Men efter at Russerne havde forladt Mecklenburg, var Norge det Rige, som aldeles overvejende krævede Opmærksomhed. Ja, hvad mere var, Frederik IV begyndte at tænke paa fra den norske Grænse at gaa angrebsvis frem imod Sverige.

For at dette skulde kunne ske med Virkning, var imidlertid en Overenskomst med Rusland nødvendig; og hvad skulde man tro, der i Efteraaret 1717 mindre kunde tænkes paa? Men til Trods for, hvad der vidstes om Czarens Forhandlinger med Görtz, besluttede Frederik IV dog at prøve paa en saadan. I. G. Holsteins og Dewitz's Politik havde lidt Skibbrud ved den trevne Holdning, de engelske og hannoveranske Statsmænd viste i Sommeren og Efteraaret 1717, og med Føje begyndte Regeringen i Kjøbenhavn nu at fatte Mistanke til Kong Georgs Politik. Det var ingen Hemmelighed, at en gottorpsk Agent Fabrice i Efteraarsmaanederne underhandlede i London med Statsmændene her for at faa en Særfred i Stand mellem Georg I og Karl XII¹).

¹) Carlson anf. St. 108. Fabrices Virksomhed i London omtales kort i Söhlenthals Depecher fra Efteraaret 1717.

I samme Grad som det under slige Forhold syntes voveligt at sætte sin Lid til Kong Georg alene, i samme Grad vendte Tanken tilbage om at faa Rusland til at gaa ind paa et kombineret Angreb imod Sverige. Dette havde en ivrig Talsmand i Wibe, hvis Indflydelse hos Kongen paa denne Tid fik Overhaand over I. G. Holsteins¹). Hvad Regeringen vidste om Czarens Tilnærmelse til Görtz, var ikke i Stand til at skræmme derfra. Den kjendte ham tilstrækkelig til at vide, at han ikke vilde betænke sig paa at afbryde Forhandlingen med Sverige, saafremt Aftaler med Danmark-Norge syntes ham fordelagtigere. Den Opfordring, den tænkte paa at rette til ham, skulde aabenbart netop være et Modtræk imod Görtz's Forsøg paa at drage ham over til Sverige. Westphalen blev kaldt hjem for mundtlig at modtage Instrux om den Forhandling, han nu skulde drive med Czaren om et kombineret Angreb paa Sverige²).

I Virkeligheden var Czar Peter kommen i en livlig Bevægelse, da han, som det synes, af selve Westphalen fik Underretning om, at der var ved at foregaa en Svingning i den dansk-norske Regerings Holdning. Han skrev til Dolgorucky i Kjøbenhavn, at efter hvad Westphalen havde fortalt ham, havde den danske Konge gennemskuet det

¹) Man faar et levende Indtryk heraf ved en Betænkning af I. G. Holstein, dat. 13. November 1717, der i Koncept findes i den Ledreborgske Samling (Folio Nr. 436, I. G. Holsteins Autobiografi). Den vidner i det hele om en vis Forstemning over, at hans Raad i den senere Tid ikke vare blevne fulgte, f. Ex. ved en Strid med Hamburg, og han antyder klart som sin Mening, at Fejlgreb af den danske Regering selv havde virket til at kjølne Englands Iver. — Den viser ogsaa, at Riegels har Ret, naar han tillægger Wibe at have bragt Kongen til at lægge Beslag paa et Par Hamburgerskibe (Udkast til Fjerde Friderichs Historie II, 123).

²) Depeche til Westphalen af 12. Oktober 1717.

engelske Rænkespil. «Kongen», skriver han, «har fjærnet Dewitz fra Hoffet, og han er bestemt paa at ville træde i et godt Forhold til os, nu skal Westphalen rejse hjem. I maa nøje følge dette Omslag»¹⁾).

Dolgorucky saa mindre lyst paa Stillingen i Kjøbenhavn. Han svarede, at Holstein endnu var i sin tidligere Naade hos Kongen, og at han og hans Venner, «dette imod de Danske fjendtlige Parti», holdt sig oppe ved Gaver og Rænker; af det modsatte Parti dristede ikke andre end Wibe og Sehestedt sig til at tale med Kongen, og af dem var Wibe en stor Kujon og Sehestedt ubetydelig²⁾). Men trods Dolgoruckys Opfattelse af Holsteins Indflydelse kom det til at gaa tvært imod dennes Mening ved den Forhandling, som fandt Sted iblandt Kongens Raadgivere.

Overkrigssekretæren Gabel og General Sponeck forelagde et Forslag til at samle ikke færre end 40000 Mand danske og norske Tropper i det sydlige Norge for derfra næste Foraar at trænge ind i Sverige, samtidig med at Czaren skulde angribe fra Øst. Imod denne Plan kæmpede Holstein og hans Meningsfæller af al Magt. Han fremhævede, i hvor slet en Tilstand de danske Linieskibe vare, om hvilke Gabel selv maatte indrømme, at han ikke kunde tænke paa dem, uden at Haarene rejste sig paa hans Hoved; han holdt det for umuligt inden 1. Maj 1718 at faa oprettet de nødvendige Magasiner i Norge til en Hær paa 40000 Mand, han fandt Planen altfor kostbar, og han mente, at Czarens Forhandlinger med Görtz gjorde det meget tvivlsomt, om man kunde stole paa Rusland og Preussen. Idet han beklagede, at Regeringen ikke stærkere havde

¹⁾ Szolowief S. 87.

²⁾ Smstds. S. 88.

støttet sig til England, fraraadede han at stole paa, at dette Land vilde medvirke til den paatænkte Plans Udførelse, det var tvivlsomt, om den engelske Flaade, der i den sidste Sommer havde ligget i de dansk-svenske Farvande, vilde vende tilbage næste Foraar¹⁾. Men trods Holsteins Indvendinger besluttede Kongen dog at gennemføre Planen, forudsat at Czaren vilde hjælpe, og at man tillige kunde faa Kongen af England til at yde Skibe paa en lignende Maade som 1716²⁾.

Hvor paafaldende det end maa synes, at Regeringen tænkte sig Muligheden af at kunne faa Czar Peter og Georg I til at virke sammen, satte den sig dog i Bevægelse for at naa dette. Den trængte ind paa Peter den store for at faa ham til at love ikke at slutte nogen Fred med Sverige, førend Danmark havde tilbagevundet i det mindste den største Del af, hvad det havde mistet *«injuria temporum»*, og førend det ved en Fred havde faaet Anerkjendelse paa sin Besiddelse baade heraf og af den fyrstelige Del af Slesvig samt af det Stykke af Pommern, som det holdt besat. Til Vederlag vilde Danmark give Rusland et tilsvarende Løfte med Hensyn til dets Erobringer. Men Czaren maatte da i Maj eller i de første Dage af Juni 1718 lade en tilstrækkelig stor Hær fra Finland gjøre Landgang i Gammel Sverige. Man besvor ham endelig ikke at stille for store Fordringer til Hjælp af engelske Skibe, og man opfordrede ham til at vise Maadehold i Striden om Mecklenburg. Det samme bad Regeringen Kong

¹⁾ Se den S. 593 Note 1 anførte Betænkning af 13. November 1717.

²⁾ Se Skrivelse fra Kongen til Wibe, Gabel og General Scholten af 18. November 1717, hvorved der gives dem Paabud om at fremsætte nærmere Forslag til Planens Udførelse. Snart efter blev Etatsraad Neve tilforordnet dem.

Georg om, og den opfordrede denne af al Magt til at sende Krigsskibe, der kunde virke til at dække de danske Kyster og Czarens Landgangsforsøg¹⁾. Endog til Preussen rettede den dansk-norske Regering Opfordringer om at yde Hjælp med Penge eller Tropper, skjönt den næppe ventede at opnaa noget derved²⁾.

Ligesom for at lægge forøget Kraft i Forsøget paa at drage Czar Peter over paa dansk Side, lod Regeringen Westphalen tilsende den russiske Vicekansler Schafirof en Skrivelse, hvori han ikke blot paa sin vante Vis angreb Sverige og Svenskerne med Voldsomhed, men stærkt mindede Rusland om, hvilken Vigtighed dette Øjeblik havde. «Thi», hed det i Westphalens Brev, «det ere alle de forstandigste Mennesker af det danske og det norske Folk fuldt og fast overtydede om, at hvis Czaren slutter Fred uden tillige at skaffe min Konge nogle af vore tabte Provinser tilbage, vil et saadant Skridt fra Ruslands Side i alle danske Hjærter gjøre et uudsletteligt Indtryk af, at Danmarks Tilvæxt strider imod de russiske Statsgrundsætninger. Naar det er Tilfældet, hvilken forstandig og samvittighedsfuld kongelig dansk Embedsmand vilde da, selv om Kongen af Sverige stod midt i Moskau, kunne raade sin Konge til at drage Sværdet for at frelse det russiske Rige! Hvis Rusland sluttede en Særfred med Sverige, vilde Czaren og Kongen af Danmark for evig Tid være skilte fra hinanden»³⁾.

Omgiven af Farer for at blive ladt i Stikken enten af

¹⁾ Instrux for Söhlenthal af 20. November og for Westphalen af 24. November 1717. Naar Regeringen netop nu løsgav de S. 593 Note 1 omtalte Hamburgerskibe, var det vistnok som et imødekommende Skridt imod England, der meget havde ønsket dette.

²⁾ Depeche til Meyer af 23. November 1717.

³⁾ Skrivelse af 13. November 1717.

Czar Peter og Preussen eller af Georg I, gjorde Frederik IV saaledes et Forsøg paa at bringe et kombineret Angreb i Stand imod Sverige, der kunde føre til en almindelig Fred. Selve Gabels Plan, samtidig at angribe Sverige fra Norge og fra Finland, var forstandig, forudsat at Regeringen havde Hjælpekilder til at kunne trænge ind fra Norge med en vel forsynet Hær paa 40000 Mand. Det var en ikke urimelig Formodning, at Czar Peter kunde haabe, at han, naar et saadant Angreb fandt Sted, vilde kunne tiltvinge sig større Afstaaelser af Sverige end ved en Særfred med den haardnakkede Karl XII. Derimod var det en af Frederik IV's og hans Raadgiveres ikke usædvanlige Kejtetheder, at de lode Westphalen true med en Opsigelse af alt Venskab, hvis Czar Peter sluttede Fred uden at skaffe Danmark-Norge en Del af de tabte Landskaber tilbage. Troede de virkelig, at Trusler skræmmede Czaren? Den eneste Virkning, de kunde have, vilde være at ophidse den pirrelige Mand. Og var det forstandigt at kræve af ham, at han skulde hjælpe Frederik IV til baade at vinde en Del af de tidligere mistede østlige Landskaber og bevare Pommern? Sligt kunde der kun være Tale om, hvis der kunde ydes Vederlag fra dansk Side. Men man oversaa i Kjøbenhavn, at Czaren havde erobret alle svenske Landskaber Øst for Østersøen og vitterlig ikke engang tænkte paa at beholde dem alle, medens de Danske og Nordmændene først skulde tilbageerobre de gamle danske og norske Provinser i Sverige. Der kunde paa alle saadanne Krav fra dansk-norsk Side gives det knusende Svar: «Ja! erobrer først disse Lande, saa kunne vi tales ved om, hvor mange af dem der kunne sikres Eder.» Det var mere statsmandsmæssigt, naar I. G. Holstein raadede til at blive staaende

ved at søge at vinde Sikkerhed for det, der allerede var vundet.

Hvad vi nu end ville dømme om den dansk-norske Regerings Maade at fremsætte sin Plan paa, var denne et interessant Forsøg paa at tage et kraftigt Initiativ, hvorved Regeringen først og fremmest vilde stræbe efter at fri sig selv ud af en farlig Klemme, men ogsaa lod sig drage afsted af sanguinske Forhaabninger om store Fordele.

2. Aalandsforhandlingernes Tid indtil Karl XII's Fald.

Vilde Czar Peter og Georg I fortsætte Forhandlingerne med Sverige, eller vilde de følge det Forslag til et samlet Angreb paa Karl XII, som den dansk-norske Regering rettede til dem? I god Samklang med sin vante Politik valgte Czar Peter ikke at forhaste sig med at træffe et bestemt Parti, men at holde sig flere Udveje aabne. Derfor kunde Frederik IV's Plan ikke et Øjeblik bringe ham til at opgive Tanken om en Underhandling med Sverige. Det blev fastsat, at Mødestedet imellem de svenske og de russiske Underhandlere ikke skulde være Aabo, som der tidligere havde været Tale om, men den lille Ø Lofö i Aalandsøernes Gruppe, og her aabnedes Forhandlingerne omsider den 23. Maj 1718. De svenske Underhandlere vare Görtz og Karl Gyllenborg, de russiske Ostermann og General Bruce. Görtz og Ostermann vare afgjort de vigtigste, og med Føje er der blevet gjort opmærksom paa det ejendommelige i, at det var to Tyskere, der her skulde lede en Forhandling, som syntes at maatte komme til at afgjøre Nordens Skjæbne.

Det første Hovedpunkt under denne Forhandling var, at Ostermann omtrent 12. Juni viste Görtz et Brev fra

Czaren, hvori denne foreslog følgende. Enten skulde Rusland tilbagegive Sverige baade Finland, Estland og Lifland, alene med Undtagelse af Narwa og Wiborg, der tillige med Ingermanland vilde blive Peter den stores eneste Udbytte af den lange Krig, eller ogsaa skulde Rusland beholde Estland, Lifland og Ingermanland med en Del af Karelien, men saa skulde det til Vederlag med sin hele Styrke hjælpe Sverige til at erobre Norge samt arbejde for, at den svenske Konge kunde faa alle sine tyske Lande tilbage og desuden Mecklenburg, uden at han skulde have nødtigt at bruge Vaabenmagt dertil.

Husker man paa, hvor meget Czar Peter havde erobret, synes disse Tilbud forbavsende, ja næsten mistænkelig store. Görtz udtalte selv om dem i et Brev til den svenske Kansler Müllern: „Jeg suspenderer min Dom om dem, da jeg finder, at dette er alt for højt for mig.“ Hvad enten Karl XII selv fattede Mistanke, eller han blot blev ledet af sin vante Haardnakkethed, svarede han paa dem med et Afslag, da Görtz overbragte ham dem. Nye Underhandlinger førte til, at Görtz og Ostermann i Slutningen af Juli enedes om en traktatmæssig Aftale, ifølge hvilken Peter den store mod at beholde Ingermanland, Estland, Lifland og en Del af Karelien skulde paatage sig næste Foraar med 80000 Mand at rykke ind i Polen og sætte Stanislaus Leszinsky paa Tronen her; han skulde formaa Preussen til Fred enten saaledes, at det fik Stettin med en Del af dets Omraade eller Vederlag derfor andensteds; Frederik IV skulde ved et Felttog i Tyskland bringes til at afstaa Norge til Karl XII, som derfor med 40000 Mand skulde sætte over til Tyskland. For at hjælpe ham hertil forpligtede Czaren sig til at forene hele sin Flaade med den svenske og at lade 20—25000 Mand støde til hans

Hær; han vilde endelig bruge sin hele Magt, for at Hannover kunde blive tvunget til at afstaa Sverige Bremen og Verden. Hvis England vilde hindre dette, skulde Kongen og Czaren føre Krig imod det med fælles Kræfter, dog med det Forbehold, at saafremt Karl XII fritog Czar Peter for dette Tilsagn, vilde Czaren garantere ham Mecklenburg, imod at Hertugen her blev holdt skadesløs paa en saadan Maade, som Rusland kunde udvirke det.

Det giver stærkt Indtrykket af, at Czar Peter ivrig har attraaet Fred, naar man ser, at han netop paa denne Tid krydsede med en stor Flaade af Galejer i Nærheden af Aalandsoerne. Det var, som om han var spændt paa at faa Udfaldet at vide og vel endog vilde udøve et Tryk paa Forhandlingerne. Skjønt den foreløbige Aftale imellem Ostermann og Görtz i flere Henseender ændredes under fortsat Drøftelse i de første Dage af August, vedblev Bestemmelsen om Danmark at gjælde, og der kom endog det Tillæg til, at Bornholm skulde kunne afkræves det. I denne Form blev Overenskomsten godkjendt af Czar Peter, der altsaa for sit Vedkommende dømte den dansk-norske Stat til Opløsning.

Maaske var dog Faren for vort Fædreland ikke saa stor, som den saa ud til. For slet ikke at tale om, at det er tvivlsomt, om Czaren, naar det kom til Stykket, vilde have støttet Karl XII med nogen Hjælp af Betydning, saa var det et stort Held for Danmark under de daværende Forhold, hvis Angrebet, saaledes som Aftalerne fastsatte, blev rettet imod det fra Syd og samtidig med, at Sverige og Rusland vilde forsøge at fravriste Hannover Bremen og Verden. Preussen stod ganske vist i et meget spændt Forhold til Hannover, det havde ønsket at faa Del i en svensk-russisk Særfred, og det vilde gaa ind paa, hvad Görtz mente

at kunne formaa Karl XII til at indrømme, at det nemlig skulde have Stettin som Pant saa længe, indtil det havde faaet det Pengekrav tilfredsstillet, som det i Anledning af denne By havde paa Sverige¹⁾. Men det vilde aldrig have indrømmet Sverige en saadan Magtstilling i Nordtyskland som den, der her var Tale om. August II af Saxen-Polen, der var udset til at skulle miste Polen, vilde af al Magt have kæmpet imod Rusland og Sverige, og det paatænkte Angreb paa Hannover maatte utvivlsomt have fremkaldt en Krig baade med England og med den tyske Kejser. Netop samtidig med at Forhandlingen paa Aalandøerne var traadt ind i dette Stadium, havde den tyske Kejser efter en sejr- rig ført Krig med Tyrkerne sluttet Freden i Passarowitz (21. Juli 1718), han vilde nu kunne bruge sin Hovedstyrke i Tyskland, og Wienerhoffet var bestemt paa ikke mere at taale en russisk Hær i dette Land. Vistnok havde Spanien under Kardinal Alberonis Ledelse siden Midten af 1717 kæmpet med Østerrig i Italien; men den 2. August 1718 sluttede Kejseren, England og Frankrig Kvadruppel-alliancen, der kaldtes saaledes, fordi man regnede paa, at Holland snart vilde tiltræde den, og dette Forbund var netop rettet imod Spanien. Tre Uger efter blev Brodden brudt af det spanske Angreb paa Østerrig ved Englændernes Sejr over den spanske Flaade ved Kap Passaro (22. Aug. 1718). Spanien vilde umulig kunne hindre Kejseren og England fra med Kraft at bekæmpe et russisk-svensk Forbund, og Frankrig havde sluttet sig saa nær til England, at Czar Peter og Karl XII ikke vilde kunne tænke paa at finde Støtte hos det. Samtidig med at der blev truffet højt flyvende Aftaler paa Lofö, var Grunden i Virkeligheden

¹⁾ Droysen anf. St. S. 228.

taget bort under dem, og de vare en Chimære. Der kunde ikke ad den Vej reddes en Fodbred Land for Sverige Syd for Østersoen, end sige her vindes Vederlag for, hvad det tabte ved den finske Bugt. Sverige vilde kun kunne holdes skadesløst ved et Angreb paa Norge. Saafremt Karl XII lod Planerne imod Hannover falde og vendte sig imod den norske Grænse, maatte Frederik IV faa en farlig Kamp at udholde her; men haabløs var den ingenlunde. Mindet om Begivenhederne 1716 maatte give Haab om, at her kunde rejses en kraftig Modstand, og da Danmarks Sydgrænse var sikret, vilde det være muligt at føre Forstærkning af danske Tropper til Norge eller at komme dette Land til Hjælp ved Angreb paa den svenske Kyst. England vilde utvivlsomt under en saadan Kamp have ydet en Forstærkning af Skibe, der kunde have vanskeliggjort det for Rusland at hjælpe Sverige efter nogen større Maalestok. Det er derfor tvivlsomt, om den Traktat, der blev aftalt paa Aalandsoerne, vilde have været Karl XII i den Grad til Hjælp, som man tidt har sagt¹⁾.

¹⁾ Jeg har ved Fremstillingen af Aalandsforhandlingerne fulgt Carlsons paa svenske Aktstykker byggede Skildring af dem i det tidt nævnte Skrift. Men skjønt jeg stærkt tvivler paa, at hans Resultater kunne røkkes, bør jeg gøre opmærksom paa, at ligesom Russerne paa Peter den stores Tid stedse paastode, at det var Görtz, som havde fremsat Tanken om at lade Danmark blive Ofret, medens de selv havde vægret sig ved at indlade sig paa en saadan Troløshed, og ligesom man ikke i de hos Bacmeister: *Beiträge zur Geschichte Peters des grossen* (3ter Band) anførte russiske Meddelelser om Aalandsforhandlingerne finder noget Vidnesbyrd om Svig imod Danmark fra Czarens Side, saaledes gjælder det samme væsenlig om den Fremstilling, Szolowief i den nyeste Tid har givet af disse Forhandlinger i sin store russiske Historie 17de Bind, og som Brückner har fulgt i sit Værk om Peter den store. Efter Szolowief anf. St. S. 232—33 havde Czaren i sin Instrux for sine Underhandlere kun krævet,

Men Traktaten blev som vel bekjendt aldrig til Virkelighed. Karl XII nægtede at stadfæste den, visselig ikke af Hensyn til, at Forholdene imod Syd havde taget eller vare ved at tage en for ham uheldig Vending, men fordi, som han sagde, den foreslaaede Plan vilde medføre sikre Tab, men højst usikre Fordele; han brød sig ikke om Hjælp, da Aftaler om sligt sædvanlig kun førte til gjensidig Mistro, og han vilde ikke angribe Georg I, da denne havde tilbudt ham at slutte Fred. Hvad han krævede som Vilkaar for at slutte Fred med Rusland og Preussen, klang næsten parodisk. Det Forbund, som Czar Peter havde været rede til at slutte med ham imod Danmark-Norge og Hannover, var hermed bristet.

Hvorledes havde Peter den store imidlertid stillet sig til Frederik IV og de Opfordringer, denne ved Overgangen fra 1717—1718 havde rettet til ham for at formaa ham til at træde virksomt op imod Karl XII?

Det laa i Sagen selv, at Ruslands Forhandling med Sverige ikke kunde være skjult. Derfor lod Czaren, som om han var Aabenheden selv med Hensyn til den. Han gav ikke blot den dansk-norske Regering Meddelelse om, at et Møde skulde finde Sted paa Aalandøerne; men han erklærede gjentagne Gange, at han ikke vilde skjule noget for den, og han underrettede den ogsaa,

at Danmark skulde tilbagegive sine Erobringer fra Sverige og Hertugen af Gottorp, det var (S. 239) Görtz, der i Dagen efter 9. Juli første Gang havde ytret, at Karl maatte have Vederlag i danske Besiddelser, og han havde foreslaaet (S. 241) et Felttog af Svenskere og Russere imod Danmark igjennem Holsten, samtidigt med at 40000 Mand Svenskere skulde angribe Norge. — Det synes ønskeligt, at en Specialundersøgelse, bygget baade paa svenske og russiske Aktstykker, engang vil gjøre det klart i det enkelte, hvad der er foregaaet under Forhandlingerne paa Aalandøerne.

nu om en, nu om en anden Enkelthed vedrørende Forhandlingens Gang. Selvfølgelig vogtede han sig dog for at meddele noget, der kunde henpege paa, i hvilken Grad han var rede til at svige Frederik IV. Derimod talte han og hans Vicekansler store Ord om den mageløse Aabenhed, de viste ved deres Meddelelser, og om i hvilken Grad Ruslands Loyalitet stod i Modsætning til den Tavshed, dets Forbundsfæller havde vist og viste med Hensyn til de Forhandlinger, de vitterlig dreve med Sverige. Dette skærpedes endog til den Paastand, at Czaren var nødt til at underhandle med Karl XII paa Grund af den Troløshed, han var Gjenstand for fra sine Allieredes Side. Haand i Haand dermed gik Udtalelser om, at Görtz ikke var til at stole paa, og at der rimeligvis ikke vilde komme noget ud af den hele Forhandling¹).

Ytringer som disse sidste vare næppe lutter Forstillelse, thi Görtz's Rænkefuldhed var almindelig kjendt, og Czar Peter havde, i det mindste i Begyndelsen af Aaret 1718, ingenlunde besluttet at sætte alt paa det ene Kort at prøve en Underhandling med Sverige. Gjentagne Gange lod han give Frederik IV de stærkeste Forsikringer om, at han aldrig vilde skille sin Sag fra hans²). Han undsaa sig end ikke for selv at udtale til Westphalen: »Jeg vil ikke gjælde for en kristen Fyrste, men for den inkarnerede Djævel og et slet Menneske, hvis jeg endnu nogensinde har havt den Tanke at svige den danske Konge ved en Særfred eller ved at slutte Fred uden at skaffe ham saa store Fordele, som

¹) Westphalens Depecher fra 1718 indeholde en Række Exempler paa alt dette.

²) Se f. Ex. Protokol om Konference imellem Konseillet og Dolgorucky af 18. Marts og Depeche fra Westphalen af 21. Februar 1718.

det paa nogen Maade er mig muligt at udvirke for ham¹⁾. Ja, paa selve det Tidspunkt, da han havde givet Ostermann Fuldmagt til at træffe Aftaler med Görtz, hvorefter den dansk-norske Stat skulde ofres, for at han kunde vinde Østersølandskaberne, ytrede Schafirof til Westphalen, at de russiske Underhandlere kun vilde lade Sverige faa Finland tilbage, og det alene paa det Vilkaar, at den svenske Konge ogsaa tilfredsstillede Ruslands Forbundsfællers Krav. Endnu i August Maaned gjentog Schafirof væsenlig det samme²⁾.

Hvor behageligt end alt sligt maatte lyde for den dansk-norske Regering, mente den at kjende Czar Peter altfor godt, til at den kunde lægge Vægt derpaa. Vigtigere var det, at han i Begyndelsen af Aaret 1718 fuldstændig var gaaet ind paa Frederik IV's Angrebsplan imod Sverige. Han ytrede sig ved en skriftlig Deklaration villig til fra sin Side at gjøre den af Kong Frederik ønskede Landgang i Gammel Sverige med 40000 Mand, saafremt Kongen af Danmark samtidig vilde angribe med 30000 Mand fra den norske Grænse. Men han maatte have Hjælp af Skibe til at sikre Overfarten fra Finland til Sverige, og da den danske Konge havde underrettet ham om, at han ikke vilde kunne sende sine Skibe længere imod Øst end til Bornholm, vilde det være nødvendigt, at en engelsk Eskadre støttede Toget, han maatte have Hjælp af 15 Linieskibe. Saafremt disse kom, vilde han vise sig *«raisonnable»* i den mecklenburgske Sag, han vilde da formaa Hertugen af Mecklenburg til at bortsende de russiske Tropper, som endnu stode i hans Land, til at lade Ridderskabets Godser her være i den Tilstand, hvori de vare ved hans Tron-

¹⁾ Depeche fra Westphalen af 14. Marts 1718.

²⁾ Depecher fra Westphalen af 10. Juni og 11. August 1718.

bestigelse, og til at finde sig i, at hans Proces med dette Ridderskab gik sin Gang ved det kejserlige Hofraad¹⁾.

Hvad kunde være glædeligere at høre? Men Czar Peter vilde aabenbart helst være fri for at gjøre disse Indrømmelser i den mecklenburgske Sag. Derfor foreslog han strax efter, at man ikke skulde bryde sig om en engelsk Hjelpeflaade, men at Kongen af Danmark trods sine tidligere Udtalelser skulde sende sin Flaade til Gotland, hvor han selv vilde lade sine Krigsskibe støde til den. De forenede Eskadrer skulde da om muligt indeslutte den svenske Flaade i Karlskrona og derved dække Operationerne fra begge Sider imod Sverige. Hvis Kongen af Danmark attraaede at gjøre sig til Herre over Gotland, vilde han hjælpe ham dertil, ja han vilde, dersom Kongen ønskede det, selv erobre denne Ø for ham, uden at det skulde koste Danmark en eneste Mand eller et eneste Skud Krudt. Det vilde overhovedet være ham den største Glæde at skaffe den danske Konge alt tilbage, hvad han havde mistet²⁾.

Da Czar Peter udtalte dette, vare Underhandlingerne paa Aalandsoerne endnu ikke aabnede, og det er rimeligt, at de aldrig vilde være blevne det, saafremt han havde kunnet komme til Enighed med Frederik IV og Georg I om en Felttogsplan imod Sverige. Oven i Kjøbet havde han kort i Forvejen gjort et mærkeligt Skridt til en nøjere Forbindelse med det danske Hof. Menzikof, der paa denne Tid vistnok ikke havde stort at sige med Hensyn til den ydre Politik, men dog kunde gjælde for den ypperste Mand i Riget næst Czaren og særlig stod Czarinde Katharina nær, havde i de sidste Dage af Januar 1718 foreslaaet West-

¹⁾ Vedlagt Westphalens Depeche af 6. Marts 1718.

²⁾ Se smstds. og Depeche fra Westphalen af 14. Marts 1718.

phalen som et Middel til at knytte et uopløseligt Baand imellem Danmark og Rusland, at den danske Kronprins skulde ægte Czarens ældste Datter. For at give dette Forslag Eftertryk tilføjede Menzikof, at Görtz allerede havde fremsat et Forslag om, at denne Prinsesse skulde giftes med selve Karl XII¹⁾. Samtidig var det et temmelig almindeligt Rygte, at Peter den store tænkte paa at faa hende gift med Hertug Karl Frederik af Holsten-Gottorp, den danske Konges svorne Fjende. Men nu tilbød han hende til den danske Kronprins, thi ingen kunde være i Tvivl om, at Menzikofs Forslag stammede fra Czaren selv. Dette Tilbud kom i et Øjeblik, da Forbindelsen med Rusland maatte have den største Vigtighed for Frederik IV!

Netop paa denne Tid var det, at Czar Peters Søn Alexius stod som anklaget for den Domstol, der snart skulde dømme ham til Døden. Schafigrof gav efter Czarens Befaling Westphalen en Meddelelse om Anklagen og tilføjede, at Czaren haabede, at den danske Konge, som var saa stærkt interesseret i disse Forhold, vilde virke for, «at Tronen i Rusland kunde blive sikret hans Søn Peter²⁾ i det ulykkelige Tilfælde, at denne endnu var umyndig, naar det behagede Gud at bortkalde ham selv fra denne Verden»³⁾. Man fristes til at opfatte dette lille Træk som et nyt Vidnesbyrd om, at Czaren paa dette Tidspunkt ønskede at nærme sig til Danmark-Norge og ingenlunde afgjørende havde valgt at slutte en Særfred med Sverige.

Men Ægteskabstilbudet blev tilbagevist. Idet Westphalen tilmeldte det til Sehestedt som Oversekretær for det tyske Kancelli og altsaa som Udenrigsminister, tilføjede

¹⁾ Depecher fra Westphalen af 30. Januar og 5. Februar 1718.

²⁾ Denne var født 8. November 1715 og døde 6. Maj 1719.

³⁾ Depeche fra Westphalen af 25. Februar 1718.

han: «I hvor høj en Grad jeg end har min Gage nødig for at kunne leve, forsikrer jeg Deres Excellence paa min Ære, at jeg hellere vilde hundrede Gange opgive min Embedsstilling end blive Redskabet til at besudle det danske Blod ved en Forbindelse af denne Natur.» Saaledes skrev den Mand, der var ivrigere end nogen anden for Alliancen med Rusland! Højest sandsynlig saa Kong Frederik og hans Raadgivere paa Forslaget med lignende Øjne. Selv om de nok saa meget holdt det for nødvendigt at staa i et venskabeligt Forhold til Peter den store, opfattede de ham dog som en halvt barbarisk Fyrste, og i hans Datter saa de næppe andet end et Frillebarn, født i en Forbindelse med en Kvinde af et saare tvivlsomt Rygte. Hvilket Ægteskab for en Fyrstesøn af det, som de mente, ophøjede oldenburgske Kongehus! Men dette var næppe den eneste Grund til Afslaget. Den dansk-norske Regering attraaede aldeles ikke nogen nøje Tilslutning til Rusland i det hele. Den var klar paa, at saa snart det var lykkets at styrte Sverige ned fra den Højde, der gjorde det til en saa farlig Nabo, maatte den se at gjøre sig fri af Rusland, om end selvfølgelig med Bevarelse af et fredeligt og venskabeligt Forhold. Intet havde den mindre Lyst til end til at skulle blive et Værktøj i Ruslands Haand eller en fremskudt Bastion for dets Østersøvælde med Udsigt til at blive først angrebet, saa snart Ruslands Politik bragte det i Strid med andre Magter. Det Syn, den havde faaet paa Czar Peters Lyst til at indblande sig i Tysklands Forhold, gav stærkt Indtrykket af, at han attraaede slige fremskudte Bastioner. Og fra hvis Side kunde den frygte større Egenytte og større Anmasselser end af den Fyrste, som den mente paa den skammeligste Maade havde ofret Danmarks Tarv 1716? Selv om han nu maaske ved sin Datters Gifter-

maal med den danske Kronprins ønskede oprigtig at grundlægge et venskabeligt Forhold til Danmark, vilde han utvivlsomt have stræbt at bruge det til saa vidt muligt i Fremtiden at blive Herre over den dansk-norske Politik.

Det Afslag, som Frederik IV gav paa det russiske Ægteskabstilbud, fik senere Indflydelse paa Forholdet i mange Aar imellem Staterne i Norden. Det var det, der indgjød Czarinde Katharina det glødende Had imod Frederik IV, som hun senere, da hun var Ruslands Selvherskerinde, søgte at tilfredsstille ved at gjøre den danske Konge alt det onde, hun kunde. Naar Hertug Karl Frederik af Gottorp blev hendes Svigersøn, naar Forholdet til den gottorpske Familie i det hele har spillet en stor Rolle i Rusland i det 18. Aarhundrede, og naar Gottorperne den Dag idag sidde paa den russiske Trone, skyldes det Frederik IV's Tilbagevisning af Forslaget fra Czar Peters Side om en Ægteskabsforbindelse imellem Hofferne i Petersborg og Kjøbenhavn.

Men denne Tilbagevisning havde ogsaa sin Vigtighed paa det Tidspunkt, hvorom her er Tale. Selv om det ikke fattedes paa vægtige Grunde for den Holdning, Frederik IV viste, var det højst uheldigt, at Ægteskabssagen var bleven rejst. Efter at Czar Peter havde opfattet den dansk-norske Regerings Færd imod ham i Kjøbenhavn 1716 som svigefuld, kom nu Kong Frederiks Afslag til som en ny Krænkelser.

Maaske vilde han dog have lagt mindre Vægt derpaa, saafremt et Angreb med forenede Kræfter var kommet i Stand imod Sverige. Men dette blev hindret ved Georg I's Politik.

Den Plan, som den svenske Regering efter Görtz's Opfordring fulgte i 1718, var samtidig at holde Underhand-

linger i Gang med Czaren og med Kong Georg, skræmme dem gjensidig med hinanden og derved ligesom stille sig til Auktion imellem dem for saa at vælge Særfred med den af dem, der gjorde det fordelagtigste Bud. I Begyndelsen af 1718 opfordrede derfor Karl XII Georg I til at lade Fabrice, der havde drevet Underhandlinger i det forrige Aar med ham¹⁾, rejse til Sverige og der meddele hans Ønsker. Den engelske Konge efterkom dette Forslag og sendte desuden snart efter ogsaa en hannoveransk Gehejmeraad Schrader til Sverige. Samtidig blev den svenske General Dücker, der som dansk Krigsfange med Frederik IV's Tilfælde opholdt sig i Hamburg, men trods sit givne Æresord forlod denne By²⁾, sendt af den svenske Regering til England for at underhandle der. Det var saaledes alt andet end ærlig Tale, naar Bernstorff uden videre nægtede over for Söhlenthal, at hans Konge tænkte paa særlige Underhandlinger med Sverige³⁾.

Hvor stor Lighed der end for saavidt var imellem Georg I's og Czar Peters Holdning, nedlod den engelske Konge sig ikke paa dette Tidspunkt saaledes som Czaren til at give Løfter om at ville hjælpe til at udplyndre sin Forbundsfælle, den dansk-norske Stat. De Fredstilbud, han 1718 gjorde Karl XII, gik med Hensyn til vort Fædreland ikke ud over Tilbud om Mægling og et almindeligt Tilsagn

¹⁾ Se Side 592—93.

²⁾ Ved Depechen til Söhlenthal af 26. Februar 1718 ligger Afskrift af den Revers, General Dücker efter Stralsunds Erobring havde udstedt om paa Ære, Tro og Love og Kavallersparole saalænge, indtil han blev udløst, hverken *directe noch indirecte, mediate oder immediate* at foretage det ringeste, der kunde stride imod den danske Konges Tarv.

³⁾ Depeche fra Söhlenthal af 25. Marts, jvfr. sammes Depeche af 12. Juli.

om, at Sverige skulde faa et billigt Vederlag for sine Tab¹⁾. Men paa den anden Side var Georg I's Politik ulige misligere for Frederik IV end Czarens, for saa vidt han ikke som denne kunde drages over til at lade Planen om en Særfred falde, naar der kunde skabes Samvirken af samtlige de tidligere Forbundsfæller imod Sverige. Han var altfor bittert stemt imod Rusland og Preussen til at ville gaa ind paa nogen som helst Aftale med Czar Peter. Derfor svarede han og Bernstorff dels afvisende, dels undvigende paa de Opfordringer, Frederik IV havde rettet til ham om en Sammenslutning imod Sverige. Snart sagde Bernstorff, at Kong Georg umulig kunde indlade sig paa sligt, inden han havde Vished for, at Czaren havde afbrudt sine Underhandlinger med Sverige, snart hed det, at Spaniens Planer imod Østerrig i Italien vilde lægge Beslag paa en saa stor Del af den engelske Søstyrke, at England næppe vilde kunne sende saa mange Krigsskibe til Østersøen, som behøvedes for at kunne dække en Landgang fra Finland i Sverige²⁾.

Hermed var den dansk-norske Regerings Plan falden til Jorden. Men endnu stod tilbage, at den kunde gaa ind paa Czar Peters Forslag, i Forening med ham alene at angribe Sverige. Dog dette vilde Kong Frederik ikke. Endnu mere end 1716 havde han Mistillid til sin egen Flaades Styrke. Hvad hjalp det, at han havde ypperlige Officerer og fortrinlige Søfolk! Den med hvert Aar stigende finansielle Nød gjorde det umuligt at holde Flaaden i en nogenlunde god Stand. Han dristede sig ikke til at stole paa, at Sveriges Finanser vare endnu slettere, og at det

¹⁾ Jvfr. om disse Forhandlinger Carlson anf. St. 116 ff. og Fryxell vol. XXIX, 94.

²⁾ Depecher fra Söhlenthal af 28. Januar, 22. Februar, 9. Marts 1718.

derfor rimeligvis stod elendig til med dets Flaade. Og, hvad der maaske var endnu vigtigere, Frederik IV's Mistro imod Czar Peter var for stor til, at han vilde sende en Del af sine Skibe bort for at lade dem forene sig med hans Eskadre og paa den Maade give sig i hans Vold uden noget Rygstød i England-Hannover. Han lod derfor svare Czaren, at en samlet Kamp imod Sverige var umulig i den Form, han havde foreslaaet. En anden Sag vilde det være, naar Czaren alene vilde paatage sig at holde Sveriges Søstyrke Stangen imod Øst, saafremt den vilde prøve paa at hindre hans Landgang. Frederik IV mente, at han maatte være «bastant» dertil¹⁾. Hvad der skete i Sommeren 1719 ved Sveriges Østkyst, synes at vise, at han havde Ret i denne Opfattelse. Men Peter den store enten vilde eller turde ikke indlade sig paa sligt. Nu efter at han mente, at han var bleven stødt tilbage baade af Georg I og Frederik IV, fæstnedes Beslutningen hos ham om at faa en Særfred i Stand med Sverige paa Aalandsøerne.

Saaledes som Stillingen havde udviklet sig, var den dansk-norske Regering henvist til en Uvirksomhed, der stedse tærede paa dens svage Pengekræfter, da i det mindste den største Del af Krigsstyrken maatte holdes rede til Kamp. Dens eneste Vaaben var efter bedste Evne at hindre Handelen paa Sverige. Vistnok var det et Held, at Opdagelsen af den Görtz-Gyllenborgske Brevvexling havde bragt England til at forbyde sine Undersaatter al Handel og Skibsfart paa dette Land, Rusland greb lignende Tvangsforholdsregler som Danmark-Norge imod Skibsfarten her, og Kongen af Preussen lovede at udstede Forbud imod, at hans Undersaatter handlede med Svenskerne. Disse lede der-

¹⁾ Depecher til Westphalen af 23. April og 17. Maj 1718.

for haardt under Handelsspærringen; men der fattedes dog meget i, at denne kunde gennemføres nogenlunde fuldstændig. Den preussiske Regering saa igjennem Fingre med, at der fra Königsberg blev drevet en forholdsvis ret levende Skibsfart paa Sverige, og ligesom selv engelske Kjøbmænd og Skippere trodsede deres egen Regerings Forbud, saaledes satte baade Hollændere og Lübeckere foruden andre Østersøstæders Indbyggere sig ud over de Farer, med hvilke danske, norske og russiske Kapere og Krigsskibe truede dem. Hvor stort et Tryk Handelsspærringen end voldte Sverige, var den dog ikke et tilstrækkelig kraftigt Vaaben til, at den kunde nøde Karl XII til Fred, og den Politik, Danmark-Norge her fulgte, havde i andre Henseender meget svage Sider.

Den stred paa det aller klareste imod de Grundsætninger, som Danmark-Norge i den nyere Tid stedse har opretholdt under de store Søkrige. Netop for ikke længe siden (1691 og 1693) havde det følt sig alvorlig krænket, fordi England og Holland havde villet forbyde al Handel paa Frankrig under den pfalziske Arvefølgekrig, og det havde dengang sluttet Forbund med Sverige om med forenede Kræfter at værne om deres Skibsfarts Tarv. Regeringen i Kjøbenhavn kunde nu under Krigen med Karl XII vistnok gjøre gjældende, at det var ham, der ved sit Kaperreglement af 1714 havde tvunget den ind paa voldsomme Skridt imod Handelen paa Sverige, da han lod kapre alle de Handelsskibe, der sejlede paa hans Fjenders Lande. Det havde, paastod den, været nødvendigt at gjøre Gjengjæld. Men for ikke at tale om, at det er højst tvivlsomt, hvorvidt en Fjendes Brud paa Folkeretten kan give en selv Ret til det samme, saa var det umuligt andet, end at Danmark-Norge derved vilde komme i Strid med andre søfarende Nationer, der selv-

følgelig ikke vilde erkjende Gyldigheden af dets Paastand, men holdt sig til, hvad der traktatmæssig var hjemlet dem, og hævdede, at al Handel maatte være dem tilladt undtagen med Kontrebande. Det var ingenlunde en tilstrækkelig Imødekommen, at den dansk-norske Regering ikke lod konfiskere andre Ladninger i de opbragte Skibe end dem, der bestode i «provisions de guerre»¹⁾, og kun saadanne Skibe, der tilhørte Svenskere, om de end fore under neutralt Flag²⁾.

Saaledes blev ikke blot Forholdet til den tyske Kejser vanskeliggjort ved, hvad Lübeck og andre nordtyske Stæder lede under de danske Kaperier; men det var ogsaa kommet til en Række temmelig alvorlige Rivninger med Hollænderne. Disse vare ikke sene med at nytte Lejligheden til at vægre sig ved at udbetale de Restancer, som de skyldte Danmark-Norge paa Subsidier fra den spanske Arvefølgekrigs Tid. Regeringen i Kjøbenhavn kom dem nok for saavidt noget imøde, som den ophørte med at konfiskere deres Skibes Ladninger, men nøjedes med i nogen Tid at holde Skibene under Beslag, for at de da kunde sejle hjem eller andensteds hen, kun ikke til Sverige. Men dette var naturligvis ikke Hollænderne nok. Det kunde kun opfattes som en Demonstration fra deres Side, at der i Sommeren 1718 kom en hollandsk Eskadre paa 9 Linieskibe til Oresund. Skjønt den forholdt sig fredelig, skulde den aabenbart udøve et Tryk paa de Forhandlinger, som Hollændernes Statsafsending Goës samtidig drev i Kjøbenhavn for at skaffe deres Skibsfart større Lettelse. Frederik IV gik dog ikke videre end til at love en saadan,

¹⁾ Se Skrivelse af 14. Maj 1717 fra Frederik IV til Kongen af Preussen.

²⁾ Skrivelse fra Frederik IV til Generalstaterne af 13. Sept. 1718.

hvis de vilde gjøre Indrømmelser med Hensyn til, hvad de skyldte Danmark af Penge fra den spanske Arvefølgekrig¹⁾. Men om denne Krig imod Handelen paa Sverige kunde fortsættes længe, var tvivlsomt. Det var sandsynligt, at England snart vilde lade sit Forbud falde imod, at dets Undersaatter handlede paa Sverige. Underhuset var stemt derfor²⁾.

Værre imidlertid end disse Rivninger, som Regeringen i det mindste for en Del selv havde Ansvaret for, var Følelsen af den usikre Stilling, den havde overfor saadanne Forbundsfæller som Czaren og Georg I. Efter at Planen om Samvirken imellem Sveriges Modstandere var bristet, kunde der ikke være Tvivl om, at enhver af disse to Fyrster vilde søge at gjenoptage eller fortsætte sin Forhandling om Særfred med Sverige. Efterretningerne fra Petersborg vidnede snart om, at dette i høj Grad gjaldt om Czar Peter. Vistnok søgte Westphalen at berolige Regeringen med, at Underhandlingen imellem Rusland og Sverige næppe vilde føre til noget, da han ikke kunde tro, at Karl XII vilde gjøre Czaren saadanne Indrømmelser, som denne vilde kræve. Han opfattede desuden Peter den stores vigtigste Raadgiver paa det udenrigske Omraade, Vicekansleren Schafirof, som en Mand, der trods alle sine hidsige Udtalelser i Virkeligheden var en Ven af Danmark³⁾. Men Regeringen i Kjøbenhavn saa mørkere paa Stillingen end dens Stats-

¹⁾ Derom se forskellige Breve imellem Konseillet og Kongen fra Sommeren 1718. En Mængde Aktstykker med Hensyn til Forhandlingerne imellem Generalstaterne og Frederik IV findes hos Lamberty: *Memoires* tom. X og XI. Jeg berører kun Striden i Korthed, da Hollænderne ikke greb aktivt ind i den store nordiske Krig.

²⁾ Depeche til Söhlenthal af 26. Marts 1718.

³⁾ Depeche fra Westphalen af 13. Juni 1718.

afsending, der i sit fanatiske Had imod Sverige endnu paa dette Tidspunkt kun kunde se en stærk Tilslutning til Rusland som den eneste naturlige Politik for Danmark-Norge og derfor var tilbøjelig til fortrinsvis at fremhæve alt, hvad der kunde vise, at Czaren nærede velvillige Følelser imod Danmark.

Samtidig med at Frederik IV baade af den ene og den anden Grund maatte være forberedt paa, at Czaren vilde fjerne sig fra ham, vedblev han at faa alt andet end gunstige Efterretninger fra sin Statsafsending i London, Baron Söhlenthal om Kong Georgs og hans Ministres Holdning. Söhlenthal var ingenlunde nogen aandfuld Mand; men han havde et uhildet, forstandigt Syn paa Forholdene, og han gennemskuede fuldstændig den hannoveranske Politik ved denne Lejlighed. Han var klar paa, at hvis Karl XII vilde afstaa Kong Georg Bremen og Verden, vilde denne gjerne slutte Fred med ham, at han slet ikke vilde træffe Aftaler med Danmark, førend han saa, om hans Underhandlinger med Sverige lykkedes, at ingen engelske Skibe vilde komme til at forene sig med den russiske Flaade, og at det højeste, man vilde kunne vente sig af en engelsk Eskadre, hvis en saadan kom til Østersøen, var, at den vilde hindre Sverige fra at sende Transporter til Tyskland¹⁾. Den Mistanke imod Kong Georg, som den dansk-norske Regering under disse Forhold stærkt maatte føle, styrkedes ved dens Opfattelse af, at Frankrig arbejdede for at faa udjævnet Striden imellem den engelske Konge og Karl XII. Den mente, at

¹⁾ Depecher af 1. og 22. April: jvfr. Depecher af 10., 20. og 31. Maj 1718, der vise, at han havde ret god Kundskab om Forhandlingernes Gang imellem Georg I og Karl XII.

en fransk Diplomat Grev la Marck, som Frankrig havde sendt til Sverige, virkede som Mellemand imellem dem¹⁾.

Det er karakteristisk at se, hvorledes Sveriges Modstandere under alt dette havde travlt med gjensidige Klager og Beskyldninger. Særlig førtes der et stærkt Sprog fra russisk Side. Man sigtede i Petersborg den dansk-norske Regering for, at den ved Hjælp af den engelske Konge underhandlede om en Særfred med Sverige, Schafirof lod Westphalen vide, at Czaren kjendte indtil de mindste Enkeltheder, hvad der var paa Bane imellem den danske og den engelske Konge, for at de kunde faa Fred med Sverige, Czar Peter udtalte personlig sin Harme over, at der ved det danske Hof blev drevet et ivrigt Rænkespil for at arbejde Kong Georg og hans hannoveranske Ministre i Hænderne²⁾. Intet spillede en større Rolle i de russiske Sigtelser imod Frederik IV end den Brug, Sverige havde gjort af General Dücker. Det blev paastaet, at, da denne var dansk Krigsfange, havde det utvivlsomt været med Kongen af Danmarks Samtykke, at han havde forladt Hamburg og virket som Underhandler imellem Georg I og Karl XII. Schafirof sagde ligefrem, at saa længe den danske Konge lod være at anlægge Sag imod Dücker og at opslaa hans Navn paa Galgen, vilde det være umuligt at faa Czaren bort fra den Tro, at Danmark havde Del i hans Sendelse³⁾. Ikke mindre klagede Russerne over den Mistro,

¹⁾ Depeche til Westphalen af 15. Februar 1718.

²⁾ Depecher fra Westphalen af 25. Februar, 14. og 31. Marts, 16. Maj 1718.

³⁾ Depecher fra Westphalen af 24. Marts og 27. Maj. I Virkeligheden blev den dansk-norske Regering saa forbitret over, at Dücker havde unddraget sig Fangenskabet, at den ved General-auditøren sendte ham en Stævning til atter at indstille sig som Fange og opfordrede den engelske Konge til at lade ham fængsle,

de selv vare Gjenstand for i Danmark. Alt, udtalte Schafirof, hvad der kommer fra Czarens Side, bliver opfattet, som om det var saa sort som Kul, selv om det er saa hvidt som Sne¹).

Slige Udtalelser behøvede den dansk-norske Regering ikke at tage sig nær, saa længe de, saaledes som Tilfældet var i Februar og Marts Maaned, vare ledsagede af Ønsker om en alvorlig Tilnærmelse. Men de bleve ildevarslede, da det russiske Ægteskabsprojekt og Planerne om Samvirken i Krigen vare faldne til Jorden. Samtidig maatte Regeringen opfatte Preussen som sluttende sig nærmere og nærmere til Rusland.

Hovedgrunden hertil laa i den stedse herskende Uvilje imellem Preussen og Hannover. For saavidt Danmark i Forening med disse tvende Stater havde erobret Wismar fra Svenskerne, var det blevet umiddelbart revet ind i en Del af de Stridsspørgsmaal, der skilte dem fra hinanden. Frederik IV havde været enig med den preussiske Konge om, at det burde gennemføres, der var slaaet traktatmæssig fast imellem alle tre Stater 1715, at Byens Fæstningsværker skulde sløjfes, og uagtet dette langt fra var efter Georg I's Ønske, sløjfede danske og preussiske Soldater i de første Maaneder af Aaret 1718 den stærke Fæstnings Volde og Skanser²). Men til Trods for, at Danmark-Norge og Preussen her havde handlet i Fællesskab, havde Regeringen i Kjøbenhavn al Grund til at tro om Hoffet i Berlin, at det stærkt sværtede den hos Czar Peter. Den neutrale Holdning, som Frederik IV i det hele søgte at indtage med

hvis han ikke frivillig igjen vilde indstille sig i sit Fangenskab (Depeche til Söhlenthal af 26. Februar 1718).

¹) Depeche fra Westphalen af 10. Juni 1718.

²) Se Klüwer: Beschreibung des Herzogthums Mecklenburg IV, 254.

Hensyn til Stridsspørgsmaalene imellem Georg I og Frederik Wilhelm I, var ikke efter den preussiske Udenrigsminister Ilgens Hoved, og han havde meget at sige hos Frederik Wilhelm. Ingen var ivrigere end han i at give den russiske Regering det Indtryk, at Frederik IV var i Ledtog med Georg I. Han tilstod ligefrem til den dansk-norske Statsafsending i Berlin, Meyer, at han havde faaet sin Konge til flere Gange at skrive til Czaren, at den danske Konge i Forening med Kong Georg underhandlede med Sverige om en Særfred¹⁾. Da Meyer skarpt klagede hos Frederik Wilhelm I over Ilgens Bagvaskelser, fik han ikke andet Svar af Kongen, end at han var overtydet om, at Frederik IV var fuldstændig enig med Georg I om at slutte en Særfred med Sverige, det havde han sort paa hvidt for, ganske som han selv var enig med Czaren om at slutte Fred med Sverige, hvis de kunde faa den. Den preussiske Konge endte Samtalen med den cyniske Udtalelse, at Datidens politiske Grundsætninger ikke vare andet end Bedrageri tilhobe, det gjaldt om, hvem der kunde bjærge sig med den største Fordel²⁾. Han havde unægtelig hermed slaaende karakteriseret den Politik, der i dette Øjeblik var fremherskende hos Karl XII's Modstandere.

¹⁾ Depeche fra Meyer af 8. Juni.

²⁾ Depeche fra Meyer 1. Juli 1718. *•Il me dit avant de me quitter qu'il n'y avait rien que trompeur dans les maximes politiques d'aujourd'hui et que c'était à celui qui s'en acquitterait le mieux.* Det synes, som om Kong Frederik Wilhelm ret har forelsket sig i denne Opfattelse. Kort efter ytrede han ugenert ved et Taffel, hvor hans Søn og flere Generaler vare tilstede, *•que les ministres qui trompaient le mieux étaient les plus habiles et il répéta derechef que ce n'était que généralement tromperie dans toutes les négociations et que cela était usité dans tous les lieux du monde.* (Depeche fra Meyer af 7. August 1718.)

Preussens Holdning maatte nødvendigvis forøge den Uro, med hvilken Regeringen i Kjøbenhavn saa paa de Forhandlinger, der netop nu vare komne i Gang paa Aalandsøerne. At afværge Faren ved at udjævne Striden imellem Czaren og Georg I var umuligt. Det var som en Røst i Orken, naar Frederik IV opfordrede Czar Peter til at lade de Batailloner, han endnu havde staaende i Mecklenburg, rømme dette Land, og naar han samtidig ogsaa vilde have England-Hannover til at gjøre Rusland visse Indrømmelser¹⁾. Ved slige Skridt opnaaede han kun at vække Mistanke imod sig selv som den, der holdt til med den anden Part.

Hvor upaalidelig end baade Georg I's og Czar Peters Politik havde vist sig at være, blev det dog Dag for Dag klarere, at Danmark-Norge, naar det ikke vilde staa fuldstændig uden Rygstød, maatte søge at slutte sig til en af dem, forudsat at det ikke paa anden Maade kunde opnaa Fred med Sverige. Men hvem skulde det i saa Fald vælge? Det maatte ved dette Valg faa afgjørende Vægt, at den engelske Konge i Sommeren 1718 fjærnede sig fra Sverige. De Forhandlinger, som Fabrice paa Karl XII's Vegne havde ført med ham, gik istaa, Fabrice blev holdt hen med Løfter, og da Kvadruppelalliancen var bleven sluttet, fik han et afvisende Svar af Bernstorff. Selv om han vedblev at opholde sig i London, var Forhandlingen dog brudt²⁾.

I god Samklang hermed havde Georg I vist stigende Lyst til at nærme sig Danmark-Norge³⁾. Det kunde kun

¹⁾ Depeche til Westphalen af 10. Maj og til denne saavel som til Söhlenthal af 29. Juni 1718.

²⁾ Carlson anf. St. S. 136 ff.

³⁾ Højer anf. St. S. 332 lader den engelske Afsending Polwarth og den hannoveranske General Bothmar slutte *ein genaueres Concert* med Danmark. Dette har ikke Hjemmel i Aktstykkerne.

opfattedes som et stærkt Vidnesbyrd herom, da den engelske Admiral Norris, som ud paa Foraaret blev sendt med en Flaade til Østersøen, tilmeldte Frederik IV, at han vilde virke med sine Skibe til Værn for de danske Lande ved at hindre Svenskerne fra at overføre Tropperne til dem, ligesom han ogsaa vilde spærre Sejladsen igjennem Sundet for svenske Skibe. Han var rede til at handle efter Aftale med Chefen for den danske Flaade, saasnart Kongen meddelte ham sit Ønske skriftlig. Denne maatte endelig, tilføjede han, gjøre den danske Flaadestyrke i Østersøen saa stærk som muligt, for at man altid kunde være Fjenden overlegen¹⁾. Norris's Eskadre paa 10 Linieskibe og 2 Fregatter forenede sig nu med den dansk-norske Flaade, der 12 Linieskibe og 2 Fregatter stærk krydsede ved Bornholm. I den følgende Tid holdt de forenede Flaader det gaaende imellem Bornholm og Karlskrona, som de svenske Linieskibe vogtede sig for at forlade.

Det var et meget ophidsende Sprog, der i den følgende Tid blev ført til den dansk-norske Regering fra engelsk-hannoveransk Side. I Kjøbenhavn talte Polwarth den ene Gang efter den anden om Nødvendigheden af at forstærke

Protokol over Forhandling imellem Bothmar og Konseillet 30. April 1718 (vedlagt Depeche til Söhlenthal af 3. Maj) viser, at Kongen af England vilde retfærdiggjøre General Dückers Sendelse fra ham selv tilbage til Sverige med, at den havde været nødvendig, fordi han maatte frygte for, at Czaren og Sverige vilde træffe Aftaler til Skade for ham selv og Danmark. Men dette behøvede selvfølgelig kun at være en Maske, ligesom ogsaa, naar han lod Bothmar love, at han, saa snart han fik den nødvendige Kundskab om den svenske Konges egentlige Intention, vilde meddele denne til Kongen af Danmark. Først senere ud paa Foraaret blev Georg I's Holdning paalideligere.

¹⁾ Se Frederik IV's Kammerkrivelse til Norris af 5. Juni og Protokol over Møde imellem Konseillet og Norris, Polwarth og Bothmar 4. Juni (vedlagt Depeche til Söhlenthal af 7. Juni).

den danske Flaade i Østersøen, og han vilde endelig have, at denne skulde følge Englænderne langt frem imod Øst. Man skulde tro, at han hver Dag ventede, at en aaben Søkrig vilde bryde løs mod Rusland og Sverige. I London hørte Söhlenthal baade engelske og hannoveranske Ministre paastaa, at Sverige og Rusland vare blevne enige, blot med Undtagelse af nogle Artikler, vedrørende Polen og Preussen, derfor maatte baade den danske og den engelske Flaade søge at hindre Forbindelsen imellem den russiske og den svenske Sømagt. Generalstaterne vare efter deres Sigende villige til at lade deres Krigsskibe forene sig med Englands og Danmarks¹⁾. Samtidig opfordrede Bernstorff Frederik IV indstændig til at gjøre sig rede til at tage imod et Angreb af Svenskerne i Norge²⁾.

Intet var naturligere, end at Kong Frederik og hans Ministre følte Betænkelighed ved at lade sig drive frem til offentlige Forholdsregler imod Rusland. Men hvad de hørte om Aalandsforhandlingerne, tydede paa, at Georg I's Sigtelser ikke savnede god Grund, og samtidig havde Kvadruppelalliancen givet den engelske Konge fast Fod at staa paa. Regeringen i Kjøbenhavn begyndte stærkt at helde imod Vest³⁾. Men inden Kong Frederik afgjørende tog sit Parti, gjorde han i Følelsen af Øjeblikkets Vanskelighed et ret ejendommeligt Skridt. Han paalagde ikke færre end 28 høje dels fungerende dels forhenværende Embedsmænd i

¹⁾ Depeche fra Söhlenthal af 2. Sept. 1718.

²⁾ Depeche fra Söhlenthal af 19. August 1718.

³⁾ Den følte sig for, om den ikke kunde blive optaget i Kvadruppelalliancen. Se Depeche til Wernicke i Paris af 26. Juli. Sammenhold Depeche til Weyberg i Wien af 9. August om Muligheden af at slutte Aftaler med Kejseren. Skjønt Kvadruppelalliancen først blev endelig undertegnet i August 1718, var den allerede sluttet i Juli.

Riget og desuden de vigtigste danske Statsafsendinger ved andre Hoffer hver for sig at indsende deres Betænkning om, hvad der vilde være den rette Politik under de øjeblikkelige «tvivlsomme og epineuse Conjunctioner», under hvilke Czaren offentlig drev Fredsforhandlinger, lige tvært imod de sluttede Traktater, og under hvilke Kongen af England hemmelig havde gjort Fredsforslag i Sverige, der ogsaa stred imod Traktaterne. Man maatte nu, «for ikke at komme til at sidde imellem to Stole», se at vælge de rette Planer. Skulde man søge at slutte Fred med Sverige og Gottorp, og hvad skulde man da opstille som Ultimatum? Og hvis en saadan Fred imod Forventning ikke kunde opnaas, hvorledes skulde man da bedst kunne sikre sig ved Alliancer og føre Krigen imod Sverige til Ende?¹⁾

Desto værre synes ikke mere end tre af de givne Betænkninger at være bevarede. Den ene af dem er forfattet af Grev U. A. Holstein-Holsteinborg, dengang Amtmand i Flensborg Amt, den anden af Gehejmerraad Chr. Lente, der tidligere havde været Medlem af Gehejmekonseillet, men

¹⁾ 12. August, aftrykt i (Gaspari) *Urkunden und Materialien* etc. (1786) I, 105. Riegels har troet, at denne Betænkning alene har været afkrævet Grev U. A. Holstein-Holsteinborg. Men Gehejmeregistraturprotokollen for 1718 viser, at det hænger sammen dermed, som der staar ovenfor i Texten. De Mænd, der skulde afgive deres Betænkning, vare Generaladmiral Gyldenløve, Statholder Karl Ahlefeldt, Grev Chr. D. Reventlow, Grev Holstein-Holsteinborg, Grev Laurvig, Grev Schack, Gehejmerraad O. Krabbe, General Scholten, Gehejmerraad Wibe, General Dewitz, Gehejmerraad H. H. Ahlefeldt, Gehraad Chr. Sehestedt, Gehraad I. G. Holstein, Gehraad Jessen, Gehraad Chr. Lente, Gehraad Wulf Blom, Gehraad Christoffer Blom, Gehraad Schöller, Gehraad Lerche, Gehraad Rosenkrantz, Gehraad Fr. Rantzau, Gehraad og Overlanddrost Sehestedt, Kammerherre Baron Chr. v. Rantzau, Kammerherre H. A. v. Ahlefeldt, Kammerherre Gabel, Konferensraad Worm, Etatsraad J. Neve og Etatsraad Weise.

1710 var bleven afskediget fra sin Plads i dette og gjort til Stiftamtmand i Fyen, den tredje havde Etatsraad J. Neve til Forfatter¹⁾. Heldigvis hørte de to af disse Mænd, nemlig Holstein og Lente, til de vigtigste iblandt dem, hvis Mening Kongen æskede. Den Betænkning, som Lente har afgivet, er uden Sammenligning den indholdsrigeste og værdifuldeste, en simpel Følge af, at han ganske anderledes end Grev Holstein kjendte Forholdenes hemmelige Historie. Man kunde tro, at Kongens personlige Venskab for U. A. Holstein, der tillige med sin Hustru havde hjulpet ham til at komme i Forbindelse med Grevinde Holsteins Søster Anna Sofie Reventlow, vilde have bragt ham til undertiden at bruge Greven ogsaa som politisk Raadgiver; men denne Betænkning vidner klart om, at Holstein under sin Virksomhed som Amtmand i Flensborg har staaet Styrelsen i Statens Centrum fjærn. Man kan se, at han ikke vidste mere om Begivenhedernes Gang end, hvad enhver kunde vide af, hvad der strax blev almindelig kjendt om dem.

Medens Grev Holstein-Holsteinborg ikke havde nogen Betænkelighed ved at tilraade Kongen at slutte Fred med Sverige²⁾, «saafremt han var tilstrækkelig vis paa, at hans Forbundsfæller søgte hver for sig at faa Fred med denne

¹⁾ Grev Holsteins Betænkning er trykt hos Gaspari anf. St. 108 ff., og ligesom Kongens Skrivelse, hvorved denne Betænkning æskes, aftrykt i dansk Oversættelse hos Riegels anf. St. I, 146 ff. Lentes Betænkning findes i Gehejmearkivet (Danske Kongers Historie). Vaupell: Den dansk-norske Hærs Historie I, 509 har urigtig henført denne Betænkning til Tiden efter Karl XII's Død. Neves Betænkning findes paa det store kgl. Bibliothek, Ny kgl. Samling 685 c. Folio.

²⁾ Ifølge Carlson anf. St. S. 111 Note skulde den danske Konge allerede ved Overgangen fra 1717—1718 have ønsket en Særfred med Sverige. Men hvis der, hvad man ikke tydelig kan se, virkelig maa tænkes paa en Fred imellem ham alene og Karl XII,

Magt», fraraadede Lente det bestemt. Han indrømmede, at efter den utilgivelige Holdning, Forbundsfællerne havde vist, var intet mere forsvarligt end at bruge Gjengjældelsens Ret over for dem og selv drive Underhandlinger med Sverige; det var ogsaa hans Overbevisning, at naar der først var sluttet Fred, vilde baade den danske og den svenske Konges «Convenience» og Hensynet til deres Undersaatters Flor kræve, at der bestod et godt Forhold imellem dem; men han var overtydet om, at det vilde være i høj Grad farligt i Øjeblikket at sætte sin Lid til en Forbindelse med en saa hævnlysten Fjende, Freden maatte sikres ved Garantier og Alliancer, og en Tilnærmelse til Sverige vilde have til Følge, at der, saa snart Kong Karl gav en Antydning derom, vilde blive sluttet Fred imellem England og Sverige eller imellem Rusland og Sverige. Derimod vare Holstein-Holsteinborg og Lente enige om, at, hvis der skulde træffes et Valg imellem de Magter, som hidtil havde dannet Forbundet imod Sverige, maatte Regeringen helst slutte sig til Kong Georg. De haabede begge, at den derved skulde opnaa at komme i Forbindelse med Kejseren og at blive optaget i Kvadrupelalliancen. Naar Holstein-Holsteinborg tillige talte om Muligheden af en Tilslutning til Preussen, vidner det om, hvor lidt han kjendte til Forholdet imellem denne Stat paa den ene Side, Hannover og Kejseren paa den anden.

Om de Fredsvilkaar, som der kunde være Tale om at opnaa, vare han og Lente væsenlig enige. De mente, at der først og fremmest maatte arbejdes paa at vinde Sikkerhed for Besiddelsen af den gottorpske Del af Slesvig, og at

kan dette Skridt næppe have været alvorlig ment, da han netop dengang, som vi have set, for Alvor havde foreslaaet England og Rusland et samlet Angreb paa Sverige.

Svenskerne skulde bringes til at give Afkald paa Toldfriheden i Sundet. Ingen af dem synes at have holdt Herredømmet over Rügen og den tilstødende Del af Svensk Pommern for særdeles værdifuldt. Lente mente, at disse Landskaber laa for langt borte og vanskelig kunde forsvares, han vilde helst bruge dem som Byttemiddel for enten derfor at faa den gottorpske Del af Holsten eller Bahuslen med Vigen og Marstrand. Besiddelsen af Bahuslen tillagde han stor Vigtighed, dels i strategisk Henseende for bedre at kunne forsvare Norge i Tilfælde af et Angreb fra svensk Side, dels fordi det var et godt Landskab i og for sig, dels endelig fordi Afstanden vilde blive formindsket imellem Norge og Danmark, naar det atter blev lagt til Norge. Grev Holstein-Holsteinborg var af samme Mening, at Bahuslen maatte foretrækkes fremfor Pommern¹⁾.

Uagtet vi ikke vide, hvorledes Mænd som I. G. Holstein og Dewitz have ytret sig, kunne vi ikke være i Tvivl om, at de have talt stærkt for den Politik, der var bleven tilraadet ved de to her omtalte Betænkninger, da den ganske stemmede med, hvad de tidligere havde taget Ordet for. Gabel, der var Overkrigssekretær, har sikkert udtalt sig i den samme Retning. I det mindste skriver han 10. Oktober 1718 til sin gode Ven Løvenørn: «General Dewitz er kommen her til Kjøbenhavn ligesom ogsaa Grev Holstein (Holsteinborg). De ere dygtig engelsksindede, og jeg finder, at de ikke have Uret deri. Jeg haaber, vore Sager skulle

¹⁾ Neve har ment det samme. I det mindste opstillede han ikke andre Fredskrav end Bahuslen og det gottorpske Slesvig. Jeg gaar for øvrigt ikke nærmere ind paa hans Betænkning, der har mindre Interesse end de tvende andre og væsenlig dvæler ved nogle fantastiske Forslag om en Landgang i Bleking og Skaane samt ved den finansielle Side af Sagen.

faa en anden Gang. Man taler saa meget om Englands Stolthed og Overmod; men naar vi lægge Czarens Egen-skaber i denne Henseende i den anden Vægtskaal, tror jeg, at de langt ville opveje Englands. Det forekommer mig, at det er paa Tide at tage Parti enten for den ene eller for den anden af dem. Jeg for min Del holder mere paa de Kristne end paa Barbarerne¹⁾. Rimeligvis har Flertallet af dem, der afgave Betænkninger, udtalt sig paa en lignende Maade. I det mindste valgte Frederik IV stærkt at nærme sig til England-Hannover. Om en særlig Underhandling med Sverige kunde der ikke være Tale, blandt andet af den simple Grund, at et svensk Korps under General Armfeldts Førelse allerede i September trængte ind i det nordenfjeldske Norge og stærkt truede Trondhjem. Alt tydede paa, at Karl XII selv med den svenske Hovedbær den ene Dag før den anden vilde angribe Norge Syd fra. Inden Svenskerne vare drevne ud af dette Land, kunde der ikke tænkes paa Fred med dem. Netop nu fik Kronprins Kristian Sæde i Konseillet. Var det, fordi alt tegnede til en alvorlig Krisis?

Da Frederik IV og hans Raadgivere besluttede at gjøre den afgjørende Svingning hen til England-Hannover, vidste de ikke, i hvilken Grad dette Skridt havde sin Retfærdiggjørelse ved de Tilsagn, Czar Peter kort i Forvejen havde

¹⁾ Den Løvenørnske Samling paa Kongens Bibliothek 42. 3, Nr. 200. Det vilde være særlig interessant at vide, hvorledes Wibe og Sehestedt, der tidligere havde været ivrige Talsmænd for en Tilslutning til Rusland, stillede sig i denne Sag; men derom ved man intet. Hvad Riegels anf. St. 151 ff. fortæller derom, er uklart og upaalideligt. For saavidt Sehestedt har paraferet Kongens Skrivelse til de forskjellige Mænd, hvis Mening han ønskede, kunde man tro, at han stærkest har været stemt for en særlig Forhandling med Sverige. Men det er selvfølgelig intet Bevis.

gjort Karl XII paa Aalandsoerne, medens Georg I samtidig netop havde skilt sig fra Sverige. Men Czarens hele Holdning gav et tilstrækkelig klart Vidnesbyrd om hans Politiks Natur. Hvem kunde tænke sig andet, end at Karl XII maatte have Grund til at stole paa, at Russerne ikke vilde røre sig, naar man saa ham samle hele Kjærnen af sin Styrke imod den norske Grænse?

Efter at Czar Peter i August 1718 havde undertegnet den Traktat med Sverige, som han haabede, at Karl XII vilde underskrive, blev Sproget overfor den dansk-norske Regering uheldvarslende. Vistnok fattedes det heller ikke nu paa Ytringer af ham, der skulde virke beroligende; men Schafirof vilde kjendelig ikke udtale sig om Aalandsforhandlingen, og det lød truende, naar han sagde til Westphalen, at hvis denne Underhandling førte til en Fred, som den danske Konge ikke følte sig tilfreds med, vilde Answeret falde tilbage paa ham selv og dem iblandt hans Raadgivere, der stræbte efter at skabe Rivninger imellem ham og Czaren¹⁾. Med en paafaldende Voldsomhed — hvad enten den var naturlig eller fremkunstlet — tordnede Czar Peter for Westphalen over den dansk-norske Regerings Forbrydelser imod ham. „Til Trods“, sagde han, „for alle de Velgjerninger, som han havde vist imod Danmark, kunde der ikke tænkes større Foragt, Modbydelighed og Uvilje i Verden end den, man i Kjøbenhavn havde vist imod alt, hvad russisk var, især efter at hans Hær havde taget Kvarter i Mecklenburg; man havde siden den Tid ved enhver Lejlighed behandlet ham i Sammenligning med Kongen af England omtrent paa samme Maade som Hertugen af Mecklenburg; det havde været ham umuligt nogensinde at formaa

¹⁾ Depeche fra Westphalen af 19. Septbr.

den danske Konge til Aftaler om en Fred i Fællesskab (!) eller om at fortsætte Krigen med Kraft, endskjønt hans Ambassadør havde bedt Kongen derom næsten paa sine Knæ. Isteden for at lytte til hans Raad, havde Kongen kastet sig i en Fyrstes Arme, der var bleven hans egen dødelige Fjende, og som i Egenskab af «engelsk Konge» i Virkeligheden ligesaa meget var en naturlig Modstander af Danmarks Tarv som gunstig stemt imod Sverige....; han vilde paa Grund af denne Konges fjendtlige Planer paa kalde ethvert forstandigt Menneskes Dom, om han, hvem alle hans Forbundsfæller havde ladet i Stikken, ikke havde Grund til at tænke paa at slutte Fred med Sverige¹⁾. Selv Westphalen maatte i denne Tid opgive sin Tro paa Paa-lideligheden af et Forbund med Czar Peter. «Hvis Baron Görtz», skrev han hjem, «ikke har i Sinde at bedrage dette Hof, ville disse Folk her ganske sikkert bedrage os»²⁾. Han havde mere Ret heri, end han selv anede. Thi vel nægtede Russerne ved en Gjenoptagelse af Aalandsforhandlingen i November at ville forene deres Vaaben med Svenskerne til et Angreb paa de Danske; men Czaren var dog villig til at hjælpe dem med sin Flaade, saaledes at de kunde sætte over til Danzig for derfra at angribe de Danske i Pommern saa vel som Hannoveranerne³⁾.

Enhver kan vide, at det var unyttigt, naar Frederik IV ved Budskabet om Svenskernes Angreb paa Norge opfordrede Peter den store til at hjælpe ham ved at gjøre en Landgang paa Sveriges Østkyst og tilføjede Forsikringen om, at han, hvis Rusland nu ydede Hjælp, vilde slutte et uopløse-

¹⁾ Depeche fra Westphalen af 4. November.

²⁾ Depeche af 28. Oktober.

³⁾ Carlson anf. St. 159 og Bacmeister Beiträge o. s. v. III, 290, 296 ff.

ligt Forbund med dette Rige¹⁾. Han fik det Svar, at han havde sig selv at takke for, at Norge nu kom i Fare, da han ikke havde villet gaa ind paa Czarens Forslag om fælles Aftaler imod Sverige og endog havde havt Fingre med i de Underhandlinger, Kong Georg havde drevet med Sverige ved Hjælp af General Dücker. Det vilde være umuligt paa denne Aarstid at angribe Sverige fra Øst, men Czaren haabede, at Kongen havde truffet saadanne Forholdsregler, at den svenske Hær vilde gaa til Grunde i Norge. Ved Foraarstid skulde Czaren være rede til at deltage i et Angreb paa Sverige, naar man havde truffet Aftaler derom i Forvejen²⁾. Kulde og Spydighed gave dette Svar dets Præg.

Regeringen i Kjøbenhavn havde næppe troet paa Muligheden af at udrette noget ved en saadan Henvendelse til Czaren, ligesaa lidt som, naar den tilsendte Kongen af Preussen en lignende Opfordring. Derimod havde den Grund til at vente, at Georg I, der i den sidste Tid var bleven opskræmmet ved Aalandsforhandlingen, vilde være villigere til at hjælpe. Men uheldigvis synes det, som om Georg I og Bernstorff mest have tænkt paa at nytte Lejligheden til at drage Gavn af, at Kong Frederik trængte til dem. Paa Opfordringen til at yde Tropper og Penge svarede de, at Tropper kunde de ikke undvære, og at for at faa Penge maatte de have de engelske Ministres Samtykke. Bernstorff lovede at ville gjøre sit bedste for at opnaa dette, men udtalte tillige, at der maatte sluttet formelige Traktater, dels imellem Danmark og Hannover,

¹⁾ Depeche til Westphalen af 8. Oktober 1718.

²⁾ Russisk Deklaration af ^{20. Novbr.} 1. December, vedlagt Westphalens Depeche af 2. December.

dels imellem Danmark og England for at ordne det fremtidige Forhold.

Det er let at se, hvorfor denne Plan, der allerede havde været paa Bane det foregaaende Aar, nu blev optaget igjen. Knyttet nøje til den tyske Kejser og bittert stemt imod Preussen og Rusland, vilde Georg I end mere styrke sit Parti over for disse tvende Stater ved at faa Frederik IV til at slutte en «Concert» med ham, Kejseren og maaske andre Magter om, som det hed sig, at sikre Schlesien, den øvre- og den nedersaxiske Kreds. Den Traktat, han foreslog sluttet imellem Danmark og Hannover, skulde aabenbart være Indledningen til en saadan «Concert». Det var Skridt i denne Retning, han vilde have Kong Frederik ind paa, naar han opfordrede ham til at deltage i at besætte Rostock for at hindre «Vidtløftigheder» i den nedersaxiske Kreds, og naar han vilde have ham til at støtte den Exekution imod Hertugen i Mecklenburg, som Kejseren i Henhold til en Kjendelse af Hofraadet i Wien havde overdraget Hannover og Brunsvig paa Rigets Vegne (22. Okt. 1717). Paa den Maade skulde Hertugen tvinges til at handle anderledes imod sin Adel, end han hidtil havde gjort. Ingen kunde være i Tvivl om, at det vilde fremkalde Rivninger med Preussen, hvis Frederik IV opfyldte et saadant Ønske af Georg I; men han havde saa afgjort valgt at nærme sig til England-Hannover, at han ikke kunde afslaa det¹⁾.

Da det kunde trække længe ud, inden det kom til en Traktat med England om at faa Subsidier derfra, og Regeringen i Kjøbenhavn i højeste Grad trængte til Penge for at kunne faa sendt Tropper til Norge, tilbød den at

¹⁾ Svar af 22. Oktober paa en Note, indgivet af General Bothmar.

ville pantsætte sin Del af Pommern og Rügen til Kong Georg for 1 Million Rigsdaler; men han var klog nok til hellere at ville have Oldenburg i Pant. Allerede tidligere havde Frederik IV pantsat Delmenhorst til ham, og Georg kunde altsaa smigre sig med, at fortsat Pengeforlegenhed i Danmark med Tiden kunde gøre ham til virkelig Ejer af disse tvende Landskaber, hvis Beliggenhed tæt op til Hannover gav dem en særegen Vigtighed for ham. Man gennemskuede ham imidlertid fra dansk Side og vægrede sig ved at gaa ind paa Forslaget om Oldenburg¹⁾. Dermed faldt Planen bort. I Virkeligheden fik Frederik IV ikke en Daler saa lidt som en eneste Soldat til Hjælp fra Kong Georg. Han maatte nøjes med velvillige Fraser og med, at Bernstorff gav ham gode Raad om at sende den største Del af det danske Fodfolk til Norge²⁾.

Naturligvis var dette det eneste, der var at gøre. Den Gavn havde Frederik IV af sit Forhold til Georg I, at hans Sydgrænse var sikret; men det var paa Tide at sende flere Tropper til Norge. Thi forbavsende nok, skjønt det længe havde kunnet forudses, at Karl XII vilde nytte Lejligheden til at angribe Norge, saa snart det lod sig gøre, havde Regeringen ikke mere end 17000 Mand samlede i Norge til dette Lands Forsvar. Af denne Styrke vilde Tropperne i det nordenfjeldske, i alt 7000 Mand, rimeligvis kunne forsvare denne Del af Landet imod de 10000 Mand Svenskere, der under Armfeldt faldt ind i det trondhjemske. Denne General dristede sig ikke til noget kraftigt Angreb paa Forsvarsstyrken deroppe. Men imod Syd kunde der ikke stilles mere end 10000 Mand imod 30000 Mand fjendt-

¹⁾ Konference 10. December imellem Konseillet og Kongen af Storbritanniens Ministre.

²⁾ Depeche fra Söhlenthal af 4. November 1718.

lige Tropper, som under Karl XII's egen Førelse 8. November trængte ind over Grænsen. Stillingen var vistnok ingenlunde haabløs; Frederiksstens Fæstning vilde i det mindste kunne sinke Fjenden en Stund, og man havde Erfaring fra 1716 om, at intet vilde være afgjort, selv om Svenskerne besatte en Del af det sydøstlige Norge. Kong Karl vilde umulig kunne fremtvinge en Afgjørelse ved et Vinterfelttog heroppe, og han var, naar Foraaret kom, udsat for at blive angrebet fra Danmark i Ryggen paa en virkningsfuld Maade¹⁾. Men ødelæggende vilde et saadant Felttog under alle Omstændigheder have været for en stor Del af Norge.

Medens Regeringen tog fat paa Rustninger til Gavn for Norge, gik den tillige med Iver løs paa at faa sluttet nye Traktater med Kong Georg, der kunde sikre Statens Stilling nu, da det var klart, at Rusland og Preussen vilde lade den i Stikken. Netop paa dette Tidspunkt begynder en Mand sin politiske Virksomhed, der skulde spille en stor Rolle i hele Slutningen af Frederik IV's Regering, nemlig Grev U. A. Holstein-Holsteinborg. Der blev stærkt talt om, at Kongen lagde Vægt paa hans Ord; man vidste, at det var ham, der havde udvirket, at Kronprinsen fik Sæde i Konseillet, og man mente, at han selv skulde træde ind i dette²⁾. Foreløbig blev han dog isteden herfor sendt til England for at virke for Afslutningen af de nye Traktater, som vare bragte paa Bane fra engelsk-

¹⁾ Jvfr. om Felttoget i Norge: Vaupell anf. St. I, 592—593 og det der citerede Brev fra Overkrigssekretær Gabel til General Lützow.

²⁾ Dette omtales i en fransk Biografi af I. G. Holstein, der findes i det flere Gange nævnte Manuskriptbind i den Ledreborgske Samling Folio 436.

hannoveransk Side. Han havde selv for kort Tid siden tilraadet Tilnærmelsen til Georg I.

Men Virkningen af denne Sendelse kunde først vise sig senere. I Mellemtiden skulde der i Norge kæmpes en ulige Kamp imod Karl XII og hans Hær. Da bragte Tordenskjold Natten imellem 26. og 27. December 1718 Budskab fra Norge om, at Kong Karl den 11. December om Aftenen var bleven dræbt i Løbegravene foran Frederiksstens Værker ved et Skud fra disse. Et Par Dage efter Kongens Fald rømmede Svenskerne i Hast det søndenfjeldske Norge, og i Januar 1719 gik Armfeldts Korps som en Følge deraf tilbage fra det nordenfjeldske til Jemteland. Det er bekjendt, at dette Tilbagetog voldte næsten hele Korpsets Undergang. Det sidste Forsøg fra Sveriges Side paa at vinde en nogenlunde heldig Fred ved et kraftigt Stød imod dets Fjender var slaaet fejl. Man kunde i Danmark og Norge trække Vejret frit og med større Ro vente paa Udfaldet af den Forhandling, som netop nu skulde føres i London.

3. Fra Karl XII's Død til Georg I's Fredslutning med Sverige.

Til Trods for den stadige Splid imellem Georg I og Czar Peter havde det i Slutningen af 1718 set ud, som om de vilde prøve paa at nærme sig til hinanden. Czaren var efter det sidste Afsnit af Forhandlingerne paa Aalandsøerne bleven opbragt paa Görtz og Sverige, som han mente, vilde føre ham bag Lyset. Stemningen i Petersborg, der nylig havde været for Fred med Sverige, slog stærkt om¹⁾.

¹⁾ Se om disse Forhold Carlson anf. St. 162, Fryxell anf. St. 115—116, Westphalens Depecher fra November og December 1718.

Da saa Budskabet om Karl XII's Død fløj Europa rundt, kunde man tro, at det vilde have bragt en hurtig Ende paa Krigen. Det var vitterlig kun hans overlegne Vilje, der havde mægtet at holde Svenskerne sammen og formaaet ved de Midler, Görtz anviste, at fremtrylle Penge til Krigens Fortsættelse af det næsten udtømte Land. Den almindelige Forbitrelse imod Görtz, der nu fik Luft og voldte hans Domfældelse og Henrettelse, var et Vidnesbyrd om en Reaktion imod Karl XII's stivsindede Politik, og den indre Statsomvæltning, som fandt Sted ved Dronning Ulrika Eleonoras Tronbestigelse, maatte i det mindste i nogen Tid slappe Sammenholdet i Sverige, saa meget mere som et Parti i Landet langt hellere havde set Karl XII's Søstersøn Karl Frederik af Gottorp end hans Tante komme paa Tronen. Hvor let vilde Sverige ikke have kunnet tvinges til Fred, naar dets Fjender havde kunnet enes om et samlet Angreb paa det? Frederik IV, som særlig maatte attraa snart at faa Ende paa en Krig, der i en forfærdelig Grad havde udpint hans Riges finansielle Kræfter, skyndte sig da ogsaa med at opfordre sine Forbundsfæller og tillige den tyske Kejser til «i Fortrolighed» at meddele ham deres Tanker om, hvorledes der kunde drages Gavn af den daværende Tingenes Tilstand i Sverige saaledes, at man enten ved Kamp eller ved Underhandlinger kunde opnaa «en raisonnabel, sikker og varig Fred»¹⁾.

Men dette Skridt kunde ligesaa godt have været ugjort. Selv om Czar Peter endnu var tilbøjelig til en kraftig Optræden mod Sverige, var Enighed imellem dette Riges Modstandere utænkelig. Isteden for at slutte sig sammen bleve Czaren og den engelske Konge om muligt endnu fjendt-

¹⁾ Skrivelse af 3. Januar 1719.

ligere stemte mod hinanden end tidligere, og ikke mindre slet vedblev Forholdet at være imellem Frederik Vilhelm I og Georg I. Den stærke Tilnærmelse, der i længere Tid havde fundet Sted imellem England-Hannover, Wienerhoffet og Saxen-Polen, naaede sit Toppunkt ved det saakaldte Wienerforbund 5. Januar 1719, der aandede et fjendtligt Sind imod Kongen af Preussen og, foruden at fastslaa Udførelsen af Exekutionsdommen imod Hertugen af Mecklenburg¹⁾, tillige var møntet paa at gjøre Ende paa det Herredømme, Czar Peter attraaede at udøve i Polen. De forbundne vilde tvinge ham til at trække sine Tropper bort herfra. 1 Februar rykkede en hannoveransk-wolfenbüttelsk Hær paa 12000 Mand ind i Mecklenburg for at gennemføre Exekutionen imod Hertugen, der indtil det sidste havde fremturet i Voldsomheder imod Adelen i sit Land. Da der endnu stod nogle russiske Batailloner her, kunde Sammenstød let have hidført et aabent Brud imellem Czar Peter og Georg I, og der fandt virkelig en mindre Kamp Sted. Men Czaren gav sine Batailloner Paabud om strax at drage hjem²⁾. Med hvilket Sind han imidlertid gjorde det og i det hele saa paa Sammenslutningen imellem Georg I, Kejseren og Saxen-Polen, kan enhver tænke sig. Han blev opbragt over at høre en Udsending fra Kong Georg, isteden for at forhandle om Kamp imod Sverige, kræve, at han skulde trække sine Tropper ud af Polen³⁾.

Det maatte være Regeringen i Kjøbenhavn klart, at der ligesaa lidt nu som, medens Karl XII levede, kunde tænkes paa en almindelig Fred. Den havde derfor ingen

¹⁾ Jvfr. om Exekutionsdommen S. 631.

²⁾ Se Droysen anf. St. 253.

³⁾ Depeche fra Westphalen af 20. Januar 1719.

Grund til at afbryde de Underhandlinger, som den allerede i Efteraaret 1718 havde besluttet at drive med England-Hannover.

Den Instrux, der (13. December 1718) var udstedt for Grev Holstein-Holsteinborg, gik ud paa, at han skulde virke for et Forbund baade med England og Hannover, forestille Nødvendigheden af at tvinge Sverige til Fred ved at umuliggjøre al Handel paa dette Land, og at han skulde gjøre den engelske Regering flere Forslag i den Retning. Kong Frederik vilde fastholde de Tilsagn, han 22. Oktober havde givet om at virke med til at hindre fremmede Troppers Indmarche i det tyske Rige; men saa skulde Georg I til Vederlag love, at han ved alle mulige *«bona officia»* vilde formaa Kejseren til at støtte Danmarks Tarv og garantere det Besiddelsen af Rügen og af den Del af Forpommern, som det havde besat, samt af den gottorpske Del af Slesvig. Endelig vilde Kongen have Georg I til formelig at forpligte sig til at udvirke, at Sverige ved den endelige Fred mistede Toldfriheden i Sundet.

Denne Instrux viser klart, hvad Kong Frederik paa dette Tidspunkt haabede at kunne vinde ved Freden. Men han havde tillige den Tanke at gjøre Forholdet til England-Hannover særlig inderligt ved et Ægteskab imellem Kronprins Kristian og Prinsen af Wales' ældste Datter. Holstein-Holsteinborg fik Paabud om ved Hjælp af Gehejmerraad Plessen, der dengang boede i Hamburg, men fra tidligere Tid havde ypperlige Forbindelser i England, at føle sig for, om der i dette Land skulde være Stemning for et saadant Ægteskab¹⁾. Hvilken Modsætning til den Holdning, Fre-

¹⁾ Se Koncept til denne Ordre, affattet af I. G. Holstein (Ledreborgske Manuskriptsamling. Holsteins Autobiografi). Droysen

derik IV havde vist overfor Czar Peters Ønsker om at faa sin Datter gift med Kronprins Kristian!

Der havde i længere Tid været Tale om, at Fredsvilkaarene skulde afgjøres under Kejserens Mægling paa en Kongres i Brunsvig af alle de i Krigen indviklede Magter. Men det laa i Sagernes Stilling, at en saadan Kongres umulig kunde faa Fremgang. Ligesom Czar Peter paa sin Side havde drevet og fremdeles var til Sinds at drive Underhandlinger med Sverige paa Aalandsøerne, saaledes ønskede Frederik IV, at man fra dansk-norsk og engelsk-hannoveransk Side skulde faa en Fredsforhandling med Sverige i Stand paa Hveen, der laa bekvemt til sligt. Det synes, som om han paa dette Tidspunkt har gjort sig Haab om forholdsvist let at skulle kunne komme til en Forstaaelse med Sverige, der maatte formodes hellere at ville slutte Fred med Kong Georg og ham selv end med Czaren, »som havde gjort saa considerable Conqueter fra Sverige og kun var lidet porteret til at give noget deraf tilbage»¹⁾.

Men først maatte der være Enighed imellem Regeringerne i Kjøbenhavn og London, og var den let at opnaa? Karl XII's Død havde strax bragt et vigtigt Spørgsmaal frem, nemlig om Tronfølgen i Sverige. Opfyldt af Tanken om at sikre sig det gottorpske Slesvig og om muligt ogsaa det gottorpske Holsten, fattede den dansk-norske Regering den dristige Plan at ville hjælpe den holsten-gottorpske Hertug Karl Frederik til at opnaa sit varmeste Ønske, nemlig at komme paa Tronen i Sverige, hvortil han som Søn af Karl XII's ældste Søster mente at have Ret. Her-

anf. St. 250 viser, at der i Berlin er blevet talt om en saadan Plan fra dansk Side og endog om et dobbelt Ægteskab imellem de tvende Hoffer.

¹⁾ Depeche til Holstein-Holsteinborg af 28. Januar 1719.

tugen skulde da til Vederlag for en saadan Hjælp give Afkald paa sine gottorpske Lande til Gavn for den danske Konge. Denne Plan syntes saameget mere tiltalende, som det kunde ventes, at Tronen ellers vilde tilfalde Arveprins Frederik af Hessen-Kassel, Ulrika Eleonoras Ægtefælle, og ikke blot gjaldt han for at være en urolig Personlighed, som elskede Krig, men han vilde ogsaa i Tiden arve sin Faders hessiske Lande og da som svensk Konge kunne volde Uroligheder i Tyskland¹).

Denne Stemning for en Tilnærmelse til Hertugen af Gottorp mødtes med en ganske tilsvarende fra Hertugens Side. I det mindste udtalte hans Agent i London Fabrice til Söhlenthal, at hvis Kongen af Danmark vilde hjælpe ham til at blive Konge i Sverige, vilde han gjøre Indrømmelser med Hensyn til sine fyrstelige Lande²).

Uheldigvis var der ikke den ringeste Lyst i London til at gaa ind paa en saadan Politik. Statsmændene her gave Ulrika Eleonora afgjort Fortrinet. De mente, at hvis Hertugen blev Konge i Sverige, vilde han tage Görtz til ledende Minister og slutte Fred med Czaren, saaledes at Danmark og Hannover vilde komme til at kæmpe med Ruslands og Sveriges forenede Styrke³). Da imidlertid det svenske Tronfølgespørgsmaal paafaldende hurtig havde faaet en Afgjærelse ved Ulrika Eleonoras faktiske Tronbestigelse 18. December 1718, var denne Meningsforskjel af forsvindende Vigtighed. Der laa større Vægt paa, om der kunde opnaas

¹) Depeche til Holstein-Holsteinborg af 14. Januar 1719. Jvfr. Skrivelse fra Frederik IV til Statsafsendingen i Wien Weyberg af 21. Januar 1719.

²) Depeche fra Söhlenthal af 17. Januar 1719.

³) Depecher fra Söhlenthal af 3., 6., 17. Januar og 3. Februar.

Enighed med Hensyn til den Politik, som burde følges for at faa Sverige til at slutte Fred.

Men det viste sig, at Karl XII's Død havde fremkaldt en stor Forandring i Stemningen i London imod Sverige¹). Da Holstein-Holsteinborg i Februar 1719 kom til England, mærkede han en betænkelig Lyst hos de engelske Ministre til at ville sende den unge, talentfulde Lord Carteret til Sverige. De ventede kun paa først at faa officiel Meddelelse herfra om Ulrika Eleonoras Tronbestigelse. Lord Carteret skulde aabenbart bane Vejen til en fredelig Forstaaelse med Sverige. Samtidig kunde de russiske Diplomater i London ikke faa Svar paa deres Opfordringer til Kong Georg om at aftale Forholdsregler med Czaren, og det uagtet de erklærede, at denne skriftlig vilde forpligte sig til aldrig at slutte nogen Særfred med Sverige, saafremt Kongen af England vilde give samme Løfte²). Grev Holstein havde det bestemte Indtryk, at de engelske Statsmænd efter Karl XII's Død holdt Sverige for uskadeligt, medens de hidsedes imod Czaren ved Skinsyge over at se ham bygge sig en Flaade og søge at faa russisk Skibsfart i Gang.

Georg I havde ikke som engelsk Konge været i Krig med Karl XII; men Englænderne havde dog ved deres Afbrydelser af Handelen paa Sverige og ved det ene Aar efter det andet at sende Flaader til Østersøen givet deres Neutralitet et for Svenskerne meget ubehageligt Præg. Det vilde derfor være et Omslag af ikke ringe Vægt, naar den engelske Regering nu viste Lyst til som en venskabelig Magt at

¹) Depecher af 4. Februar 1719 til Holstein-Holsteinborg og Söhlenthal, Brev fra Georg I til Frederik IV af 20. Januar og Depeche fra Holstein-Holsteinborg af 14. Februar 1719.

²) Depeche fra Söhlenthal af 21. Februar.

mægle en Fred for Sverige, forudsat at denne Stat vilde indrømme Kong Georg, hvad han attraaede. Selv om der paa denne Tid udviklede sig et spændt Forhold imellem Georg I's hannoveranske Premierminister Bernstorff og de ledende engelske Statsmænd, Stanhope og Sunderland, kunde de fortræffelig enes om at hade og mistænke Czar Peter. Bernstorff var ivrigere end de engelske Ministre for at se Svenskerne helt fortrængte fra Tyskland, og han var, som det synes, mere end de stemt for, at Danmark skulde beholde Rügen og Forpommern Nord for Peene; men han ønskede ligesaa lidt som de, at Sverige skulde lide store Tab til Rusland, og han kunde gaa sammen med dem i at foretrække fredelige Underhandlinger med den nye svenske Regering fremfor i Forening med Czar Peter og Danmark-Norge at tvinge den til Fred. Det var et Tegn i den Retning, at en hannoveransk Diplomat, Oberst Bassewitz, blev sendt til Sverige for, som det hed sig, at undersøge Stemningen der, men i Virkeligheden for at bane Vejen til en Fred.

Den Opgave, der var stillet Holstein-Holsteinborg ved hans Sendelse til England var derfor ingenlunde let. Ingen kan nægte, at han viste Dygtighed under Forhandlingen. Han havde et klart Blik paa de forskjellige Forhold i den forviklede Stilling, som der maatte tages Hensyn til, og han arbejdede ihærdig paa at gennemføre sit Hverv, dels at faa sluttet de tvende Forbundstraktater, som vare bragte paa Tale inden Karl XII's Fald, dels at holde Englænderne tilbage fra at vise Sverige større Velvilje end tidligere og endog om muligt at faa dem til at udøve et forøget Tryk paa Svenskerne.

Dette sidste var selvfølgelig umuligt at opnaa. Den engelske Regering vilde ikke vide noget af, at Tvangsfor-

holdsregler skulde være nødvendige for at bringe Sverige til at slutte Fred; der udbrød en almindelig Forbitrelse i den engelske Handelsstand, da den dansk-norske Regering erklærede Göteborg og andre svenske Havne i Blokade, og Regeringen i London hævede det Forbud, der tidligere havde været udstedt imod, at engelske Skibe maatte gaa i Fart paa Sverige. Holstein-Holsteinborg fandt Stemningen saadan, at han indstændig raadede Kong Frederik til ikke at lade opbringe engelske Handelsskibe, der vilde sejle til svenske Havne, men blot lade dem afvise¹⁾.

Samtidig gik det kummerlig med Forhandlingen om Forbundstraktaterne. Vistnok var den engelske Regering ængstet ved Tanken om, at der kunde ske et farligt Angreb paa den af den stuartske Prætendent Jakob III, især da Spanien vilde gjøre alt for at støtte et saadant. Englands Forsvarsværn til Lands var i en saa elendig Tilstand, at Regeringen ikke alene holdt det for nødvendigt at tilkalde hollandske Hjælpetropper, men ogsaa havde Tanken henvendt paa, hvis det blev nødvendigt, da ogsaa at faa danske Tropper over til England²⁾. Man kunde derfor tro, at den vilde have været ivrig for at sikre sig en saadan Hjælp ved et Forbund. Men dog gjorde Forholdet imellem Georg I og Stuarterne paa flere Maader Forhandlingen med England-Hannover vanskelig for den dansk-norske Regering. Det stemmede Englænderne uvillige imod enhver Tanke om, at Danmark-Norge skulde optræde med nogensomhelst Kraft imod Sverige. Hvis de danske og norske Soldater bleve brugte til at trænge ind paa svensk Omraade, hvorledes skulde Georg I da kunne faa et Korps af dem over til

¹⁾ Se om disse Forhold Depecher fra Holstein-Holsteinborg af 17., 24., 28. Marts, 18. og 25. April 1719.

²⁾ Depecher fra Holstein-Holsteinborg af 21., 31. Marts og 18. April.

England i det Tilfælde, at Prætendenten landede her? Hvor naturligt var det ikke ogsaa, at Tanken om Farer fra Stuarternes Side bragte Kong Georg til hellere at ville udjævne Striden med Sverige end fremme Underhandlingen med Danmark-Norge! I flere Maaneder slæbte denne sig frem med en utaalelig Langsomhed. Alle Holstein-Holsteinborgs Anstrængelser for at faa større Fart i den vare frugtesløse.

Endelig saa han sig i Stand til 18. April 1719 at oversende Regeringen i Kjøbenhavn et engelsk og et hanoveransk Udkast til de tvende Forbundsstraktater. Herpaa svarede der fra dansk Side med et Kontraprojekt til begge Traktater¹⁾. Medens der i de fleste Punkter var Enighed, strandede denne paa, at Frederik IV krævede, at England skulde garantere Ophævelsen af Sveriges Toldfrihed i Sundet. Dette nægtede de engelske Ministre bestemt²⁾. Kong Georg rejste kort efter til Tyskland, hvor han foreløbig vilde bruge Badene i Pyrmont. Denne hans Fraværelse nyttede Holstein-Holsteinborg til at ile hjem for personlig at formaa Regeringen til at sætte forøget Kraft ind paa at faa Ende paa Forhandlingen.

Under Indtrykket af Kong Georgs Lyst til at opnaa en fredelig Udjævning med Sverige var det naturligt for den dansk-norske Regering, selv at prøve Stemningen hos de svenske Statsmænd. Løvenørn, der det foregaaende Aar i nogen Tid havde været i Unaade hos Kongen³⁾, men nu

¹⁾ Dette er trykt hos (Gaspari) Urkunden etc. I, 112 ff.

²⁾ Depeche fra Holstein-Holsteinborg af 12. Maj, jvfr. dennes Depeche af 23. Maj 1719.

³⁾ Dette faar man Indtryk af ved et Brev fra Løvenørn til Wibe af 9. Juli 1718. (De Løvenørnske Manuskripter paa Kgl. Bibliothek 43, 3.)

havde gjenvundet hans Tillid, blev sendt til Stockholm, som det hed sig, for at indlede en Forhandling om Udvexling af Fanger, men i Virkeligheden for at give Svenskerne Lejlighed til, hvis de ønskede det, at kunne bringe Fredsspørgsmaalet paa Bane. Da den hannoveranske Diplomat Oberst Bassewitz netop dengang skulde rejse til Sverige, fik Løvenørn Paabud om at stille sig i et nøje Forhold til ham og udvexle de Efterretninger, han fik om svenske Forhold og Stemninger, med ham¹⁾. Den dansk-norske Regering vilde helst optræde i Sverige saa meget som muligt i Fælleesskab med England-Hannover.

Løvenørn havde mærkelig nok spillet en Rolle ved de tvende største Ulykker, der havde rammet Svenskerne under den store nordiske Krig inden Karl XII's Fald. Det var ham, ved hvem Menzikof efter Slaget ved Pultava lod opfordre den svenske Hær til den Kapitulation, der gjorde det lidte Nederlag til en Katastrofe for Sverige, og det var ham, Frederik IV fire Aar senere ved Tønningen havde brugt til at afkræve Stenbock Erklæring, om han vilde overgive sig. Nu kom han til Stockholm for at indlede Forhandlinger, der maaske kunde føre til Krigens Ende. Han var ved sin aabne, elskværdige Karakter vel skikket til et saadant Hverv, saameget mere som det ingenlunde skortede ham paa Evner som Diplomat. Under sit Ophold i Stockholm dels i dette dels i det følgende Aar kom han i et personligt Venskabsforhold til forskjellige Svenskere. Den muntre, hyggelige Tone²⁾, der gav dette Forhold dets Præg, dannede en paafaldende Modsætning til det Nationalhad, som i hin Tid skilte de skandinaviske Folk fra hver-

¹⁾ Instrux af 19. Februar 1719.

²⁾ Løvenørns Breve indeholde adskillige Vidnesbyrd derom.

andre. Men Regeringens Forsøg, ved hans Hjælp at faa indledet en Underhandling med Sverige, slog fejl.

Det stillede ikke Løvenørns Forhandling i noget heldigt Lys, at Tordenskjold, der i Foraaret kom til Farvandet ved Göteborg, tilsendte den svenske Feltmarchal Mörner et Brev, hvori der stod, at han ikke var kommen dertil for at begynde andre Fjendtligheder end at hindre Tilførsel af Levnetsmidler, og at, da Kongen hans Herre var rede baade til at slutte Fred og til at føre Krig, afhang alt af Rigsraadets Beslutning og af det Svar, som det vilde give Oberst Løvenørn. For ikke at tale om det højst mærkelige i, at Tordenskjold busede ud for hele Verden med den Meddelelse, at Løvenørn var sendt til Stockholm som Fredsunderhandler, saa stod denne fyndige Tone i høj Grad i Strid med den varsomme Form, Løvenørn brugte. Denne fik strax at mærke, at man mente, han spillede falsk Spil, selv om han udtalte til de svenske Rigsraader: »jeg vilde allersidst *choisere* Tordenskjold til min Medhjælper og Confident, om jeg skulde ellers være capable til at formere nogle Intriguer»¹⁾. Naturligvis fik Tordenskjold en Næse af Regeringen med Paabud om i Fremtiden at afholde sig fra den Slags Skrivelser.

Hovedsagen var imidlertid, at Svenskerne ikke vilde gjøre Danmark-Norge nogensomhelst Indrømmelse. Intet kunde være stærkere end det Sprog, som svenske Statsmænd førte til Løvenørn om Nødvendigheden af et venkabeligt Forhold imellem de skandinaviske Riger. »Vi have», ytrede Grev Arvid Horn, »her ved Østersøen en Nabo, der vil falde os begge tung nok, dersom vi ikke i Tide søge at standse hans Dag for Dag tiltagende Magt.»

¹⁾ Depeche fra Løvenørn af 25. April.

Grev Sparre udtalte, at han var bange for, «de Svenske og Danske vilde komme til at opleve den Dag, da de selv bleve nødte til at være Venner, men at det da blev for silde. Det var endnu Tid, de kunde skrive Czaren og andre *leges* for. Vistnok vilde man nu sende Lilienstedt til Aaland for der at udfylde Görtz's Plads; men hvis man i Sverige saa nogen Apparence til at faa Fred med Danmark, vilde Svenskerne aldrig slutte Fred med Czaren, førend de fik alt tilbage, hvad han havde frataget dem»¹⁾. Uheldigvis var alt dette kun tomme Fraser, da Svenskerne krævede, at Danmark-Norge skulde betale deres Venskab med at opgive hver eneste Fordel, de havde vundet ved Krigen, og endog udrede en klækkelig Sum Penge! De lod Løvenørn vide, at de ikke kunde gjøre noget andet Fredsforslag end, at Danmark skulde tilbagegive Pommern, gjenindsætte den gottorpske Hertug i hans Lande og betale Sverige Vederlag for, hvad Krigen havde kostet det. Vistnok antydede Dronning Ulrika Eleonoras Ægtefælle Arveprinsen af Hessen for Løvenørn, at man rimeligvis vilde «cedere» noget til den danske Konge, hvis denne vilde gjøre noget for Sverige som Vederlag; General Dücker ytrede til ham i Fortrolighed som sin Mening, at Svenskerne nok vilde give Afkald paa Toldfriheden i Sundet, og det blev «forsikret ham af en vis Haand», at det havde været paa Bane at tilbyde Kongen af Danmark noget af Slesvig; men i alle Forhandlinger med svenske Rigsraader, hvad enten det var med Sparre, Cronhjelm eller de la Gardie, bleve de først opstillede Fordringer til Danmark bestemt fastholdte. Iblandt disse maatte endog Kravet paa den gottorpske Hertugs fuldstændige Restitution opfattes som en Kundgjørelse af,

¹⁾ Depeche fra Løvenørn af 25. April.

at Sverige agtede at gjenoptage den holstenske Politik, der havde umuliggjort al Fred imellem de skandinaviske Riger.

Løvenørn saa let, at hvad der gjorde Svenskerne haardnakkede, var deres Haab om, at de vilde kunne faa Kongen af England til at «abandonnere Kongen af Danmark, dersom de vilde fornøje ham», og Sparre hentydede endog ligefrem til, at de ved at afstaa Bremen og Verden kunde skille Kong Georg fra den danske Konge. Ikke uden Grund mente Løvenørn ogsaa, at der baade fra Frankrig og Preussen lød opmuntrende Røster til den svenske Regering¹⁾. Samtidig haabede denne aabenbart ved Englands Hjælp at kunne slippe for godt Kjøb overfor Russerne. Selv om den gjenoptog Underhandlingerne paa Aalandseerne, var dette kun for at «amuser» Czaren²⁾ og vel ogsaa for, at de skulde skræmme Kong Georg til at komme den stærkt imøde.

Frederik IV havde imidlertid givet Løvenørn Befaling til, hvis det kom til en virkelig Underhandling, da at fastholde som Ultimatum, at Sverige skulde afstaa Pommern, Bahuslen og Vigen med Marstrand, opgive sin Toldfrihed i Sundet og garantere Danmark Besiddelsen af den gottorpske Del af Slesvig, samt endelig afstaa Bremen og Verden til Kongen af England. Af disse Fordringer var den ene, nemlig Afstaaelsen af Bahuslen med Marstrand urimelig, da dette Landskab endnu ikke var erobret fra Svenskerne; men der vilde kunne underhandles paa Grundlag af disse Fordringer. Dog, da Løvenørn hørte Sparre fremsætte Sveriges

¹⁾ Se om alt dette Løvenørns Depecher fra Stockholm i Tiden fra 25. April til 25. Maj.

²⁾ Malmström: Sveriges politiska historia från Carl XII's död till statshvälfningen 1772 I, 58.

utrolige Krav, fandt han sig først med god Grund ikke opfordret til at svare derpaa med andet end med, hvad der var ligesaa meningsløst, og han krævede derfor, at Sverige skulde afstaa alt, hvad det tidligere havde erobret fra Danmark og Norge foruden Pommern o. s. v. Senere rykkede han frem med det danske Ultimatum; men det gav ikke Stødet til nye Forhandlinger, da Svenskerne vare «saa *fiers*, som om deres Affairer vare i den bedste Tilstand i Norden» ¹⁾.

Al Underhandling om Fred maatte altsaa ophøre, og da Løvenørn følte sig mistænkt som en «Ertz-Spion», rejste han hjem. Han havde intet kunnet udrette med Hensyn til sit egentlige Ærinde; men han havde faaet et tydeligt Indtryk af den hele Stilling og indsamlet nyttige Kundskaber om Partierne. Det var ham klart, at det stod ilde til med Fastheden i Styrelsen, og at der var Uenighed iblandt dem, som stode øverst i Staten.

Hvor stor en Lykke Karl XII's Fald end var for Danmark-Norge, havde det havt den uheldige Virkning, at det havde skærpet Georg I's og hans Raadgiveres Ønsker om at holde Sverige oppe og svækket deres Lyst til en nærmere Sammenslutning med Frederik IV. Det Spørgsmaal kom naturlig til at paatrænge sig de ledende Mænd i København, om der kunde ventes heldige Virkninger af at blive ved med stærkt at støtte sig til England-Hannover. Selv en Mand som General Dewitz, der hidtil havde været, som man sagde, engelsk sindet, blev nu stemt for mere energiske Skridt imod Sverige, der nødvendigvis maatte medføre en Tilnærmelse til Rusland. Ogsaa Løvenørn fik under sine Forhandlinger i Sverige det Indtryk, at Svenskerne maatte tvinges til Fred, hvis de skulde formaas til

¹⁾ Løvenørns Depeche af 25. Maj 1719.

at gjøre Danmark-Norge nogensomhelst Indrømmelse. Han udviklede i sine Skrivelser til Regeringen, at det bedste Trangsmiddel vilde være, hvis Czar Peter og den danske Konge paa éngang brød løs fra begge Sider, og skjønt han havde Mistillid til Czaren¹⁾, mente han dog, at det vilde være heldigst ikke at betage ham alt Haab om Samvirken, for at man kunde faa ham til at angribe; derved vilde Kongen af Danmark under alle Omstændigheder faa de bedste Udsigter til at slutte Fred paa en nogenlunde heldig Maade²⁾. Intet passede bedre til de Mænds Synsmaade, der saaledes som Wibe og Sehestedt havde havt ondt ved at give slip paa den nøje Forbindelse med Czaren. Det var utvivlsomt dem, der allerede i Marts og April 1719 havde sat igjennem, at Forholdsreglerne imod den svenske Handel bleve skærpede ved Blokaden af Göteborg, og det var ogsaa dem, der nu udvirkede, at Regeringen vedtog, om end kun til en vis Grad, at gaa sammen med Peter den store.

Det havde ikke været opmuntrende, at Czaren med formelig Kulde havde modtaget Efterretningen om, at Karl XII var falden og at Svenskerne havde rømmet Norge³⁾. Den ene Meddelelse kom ogsaa efter den anden om, hvorledes han havde været rede til under Aalandsforhandlingerne at ofre Danmarks Tarv, naar han havde kunnet opnaa en gunstig Fred⁴⁾. Hertil sluttete sig som sædvanlig skarpe Udfald fra hans og hans Statsmænds Side imod den danske

¹⁾ Se f. Ex. det ovenfor S. 588 omtalte Brev fra Løvenørn samt et Brev fra denne fra Slutningen af 1719 til Oberst Bassewitz (Løvenørnske Papirer Pakke 43).

²⁾ Depeche af 21. Maj 1719.

³⁾ Depecher fra Westphalen af 3. og 20. Februar 1719.

⁴⁾ Depecher fra Løvenørn af 25. April og 25. Maj, Depeche fra Westphalen af 17. Marts 1719.

Regering som den, der ikke blot paa enhver Maade viste en uvenlig Holdning og skyede den russiske Ambassadør i Kjøbenhavn, «som om han var spedalsk», men ogsaa stod paa Springet til i Forening med Kongen af England at slutte Fred med Sverige, ja endog til at tiltræde Wienerforbundet imellem Hannover, Kejseren og Polen, et Forbund, der efter russisk Opfattelse stillede sig som Maal at trænge Rusland tilbage til Grænserne fra Stolbowafreden (1617); Czaren vilde derfor blive nødt til at se at faa Fred saa hurtig som muligt (*incessamment*)¹).

Men ved Siden deraf trar han omfattende Rustninger, der tydede paa, at han vilde rette et afgjørende Angreb imod Svenskerne, han lod sin Ambassadør i Kjøbenhavn foreslaa, at Danmark og Rusland skulde angribe Sverige med forenede Kræfter, og begge hans Kanslere erklærede i Petersborg til Westphalen, at han vilde garantere den danske Konge, hvad denne havde erobret fra det gottorpske Hus Nord for Ejder, samt hvad han havde frataget Svenskerne i Tyskland, kort sagt saa mange Fordele som muligt. Dog, tilføjede de, maatte det erindres, at Czaren kun tænkte paa at beholde, hvad han allerede havde erobret, og endog vilde give Finland tilbage til Sverige; for øvrigt var han rede til at slutte en formelig Konvention, der selvfølgelig maatte indeholde tilsvarende Løfter fra Kongen af Danmarks Side. Saafermt denne derimod sluttete en Særfred med Sverige, maatte han vide, at der vilde være dem, som vilde tage Hertugen af Gottorp under deres Værge og ikke alene gjenindsætte ham i hans Lande, men ogsaa hjælpe

¹) Depecher fra Westphalen af 3. Februar, 13., 20., 24. og 31. Marts 1719.

ham til at gjøre sin Ret gjældende i Sverige¹⁾. Czar Peter sendte endog en Grev Muschkin Puschkin til Kjøbenhavn for at lægge Tryk paa den Forhandling, som Fyrst Dolgorucky havde aabnet her. De tvende Diplomater foresloge et samtidigt Angreb imod Sverige fra Finland og fra Skaane eller Norge, foruden at den danske og den russiske Flaade skulde forene sig ved Gotland. Da dette sidste blev afvist som umuligt, foresloge de, at den danske Konge skulde lade sin Flaade blokere Karlskrona, for at de svenske Skibe ikke skulde kunne stikke i Seen derfra.

Frederik IV's endelige Svar var, at han til Trods for, at hans Forbundsfæller fuldstændig havde ladet ham i Stikken, var rede til i dette Aar at optræde imod Sverige saa kraftig, som det paa nogen Maade var muligt. Med Hensyn til Spørgsmaalet om at blokere Karlskrona vilde han forhandle med den engelske Admiral derom, saa snart denne kom til Sundet. Han tvivlede ikke om, at Czaren vilde vedblive med at rette passende Opfordringer til den storbritanniske Konge for at stemme ham til at samtykke deri²⁾.

Dette Svar tilfredsstillede ikke Czar Peter og de russiske Statsmænd, saa meget mindre, som de satte det i Forbindelse med Løvenørns Sendelse til Stockholm. De havde det Indtryk, at de Danske nok vilde have, at Russerne skulde optræde samtidig med dem, men ikke vilde være bundne ved en skriftlig Aftale, da de ikke vilde bringe sig i en vanskelig Stilling til England og ønskede at have frie Hænder ved Fredslutningen. Som en Afvexling paa sine vante bitre Klager og Sigtelser slog Czar Peter under

¹⁾ Protokol over Forhandling imellem Konseillet og Fyrst Dolgorucky 27. Marts 1719, Depecher fra Westphalen af 5. og 12. Maj 1719.

²⁾ Protokol over Forhandlinger imellem Konseillet, Fyrst Dolgorucky og Grev Muschkin Puschkin 9. og 15. Maj.

en Samtale med Westphalen ind i en stærk pathetisk Stil. Han kaldte Gud, den øverste Kjender af alle Hjerter, til Vidne paa, at han elskede den danske Konge af sit Hjertes Grund uendelig højere end nogen anden af sine Ligemænd, og at han elskede det danske Folk stærkere end noget andet, han havde derfor altid hellere villet ofre en Del af sit eget Tarv end den danske Konges, nu maatte hans Hjerte bløde ved at se, hvorledes de, der i deres Sjæls Inderste hadede Danmark ligesaa uforsonlig som ham selv, havde forstaaet for evig at vende den danske Konges Hjerte fra ham¹⁾.

Hvor besynderligt det end maa synes, at en saa klog Mand vilde føre et Sprog, der kun kunde fremkalde et spydigt Smil paa hans Bekostning hos den, der hørte eller læste det, havde han og hans Statsmænd for en Del Ret i deres Opfattelse af den dansk-norske Regerings Svar. Det var til at læse imellem Linierne i dette, at den havde en saa stor Mistillid til ham, at den ikke vilde vove helt at slutte sig til ham, og ligesaa klart var det, at den til det yderste vilde søge at bevare et venskabeligt Forhold til England. Men paa den anden Side havde den i Virkeligheden besluttet fra norsk Side at trænge ind i Sverige samtidig med, at Czaren angreb det fra Øst. En dansk Søofficer blev paa en Fregat sendt til Czarens Flaade for at faa Underretning om, hvor naar hans Operationer begyndte, saa vilde Kongen indrette sine egne derefter²⁾.

Der kan næppe være Tvivl om, at denne Beslutning af den dansk-norske Regering først er bleven vedtaget efter en stærk Strid imellem Kongens Raadgivere, og den er

¹⁾ Szolowief anf. St. S. 312, Depecher fra Westphalen af 16. Juni og 3. Juli 1719.

²⁾ Skrivelse fra Konseillet til Kongen af 3. Juni og fra Kongen til Konseillet og til Czar Peter af 16. Juni 1719.

ikke usandsynlig bleven til ved et Kompromis. Kong Frederik synes selv at have havt en ubehagelig Følelse af, at det skortede ham paa Herredømme over hans egne Ministre. Hvad kan være mere forbavsende end at se ham den 4. April 1719 i et Brev til Holstein-Holsteinborg med en udpræget Bitterhed gaa løs paa Sehestedt og Dewitz som dem, der vilde kuldkaste Forhandlingen med den engelske Konge og havde villet have ham til at underskrive en Depeche til Holstein, der kunde have virket i den Retning! Det syntes ham utænkeligt, at en saa sygelig Mand som General Dewitz, der var ganske kontrakt af Podagra og Chiragra, kunde have havt anden Grund til paa en saadan Aarstid at rejse til Kjøbenhavn¹). Men desuagtet samtykkede Frederik IV ikke alene i Beslutningen om at blokere Göteborg, netop et Skridt, der vakte Misnøje i England, han lod sig drive stærkere og stærkere ind paa at optræde med væbnet Haand imod Sverige, en Politik, der nødvendigvis maatte fjerne ham fra England-Hannover, om han end nok saa meget undgik at slutte en Overenskomst med Czar Peter. Da han i de første Dage af Juni rejste over til Clausholm i Jylland, ledsaget af Wibe, var han gaaet ind paa at følge denne Politik. Da var Beslutningen fattet om et Felttog imod Batuslen og tilstødende Provinser, og Rustningerne vare drevne saa vidt, at der i Slutningen af Juni 1719 stod 34000 Mand rede i det sydlige Norge til at trænge ind i Sverige.

Men idet den dansk-norske Regering havde valgt det Parti med Magt at ville tvinge Sverige til Fred, havde den tillige besluttet at prøve paa at drage Gavn af Modsætningen i Sverige imellem Dronning Ulrika Eleonoras og den

¹) (Gaspari) Urkunden und Materialien I, 19—20.

holsten-gottorpske Hertug Karl Frederiks Parti. Denne Fyrste opholdt sig i Stockholm paa den Tid, Løvenørn kom dertil. Efter at hans Udsending i London, Fabrice, som tidligere nævnt¹⁾, havde antydet Lyst hos ham til at opnaa Enighed med Kong Frederik, søgte han nu selv under Løvenørns Ophold i Stockholm ikke blot personlig at komme paa en venskabelig Fod med denne; men han lod ogsaa sin fortrolige Raadgiver Gehejmeraad Bassewitz omstændelig drøfte med Løvenørn Muligheden af, hvorvidt han selv kunde vinde den svenske Krone. Bassewitz forsikrede, at det holstenske Parti i Sverige var stærkt; men han tilstod ogsaa, at Hertugen godt saa, at han uden Støtte fra Kongens Side aldrig kunde naa sit Maal. Han bad derfor om, at Kongen, saasnart Hertugen var rejst over til Tyskland, «vilde sende en affideret Person, der kunde traktere med dem om en Koncert», Hertugen vilde fuldstændig kaste sig i Kongens, Kejserens og Georg I's Arme. Det vilde, mente Bassewitz, nok være muligt at formaa Hertugen til at lade Kongen beholde den gottorpske Del af Slesvig, saafremt denne vilde overlade ham sin Del af Pommern, indtil han blev Konge i Sverige. Naar han havde opnaaet dette, mente Bassewitz, at han burde beholde Pommern, men han skulde da overlade Danmark sin Del af Holsten, medens Kong Frederik i saa Fald burde afstaa Oldenburg og Delmenhorst til Kong Georg for at stemme denne gunstig²⁾.

En saadan Tilnærmelse fra Hertug Karl Frederiks Side passede ypperlig til den dansk-norske Regerings Ønske om en fredelig Udjævning af den gamle Strid med det gottorpske Hus, og ligesom den vidste, at der i Rusland var

¹⁾ Se S. 639.

²⁾ Løvenørns Depeche af 25. April.

Stemning for at se Hertugen blive Konge i Sverige, saaledes tænkte den sig Muligheden af, at den ved at indrømme Kong Georg en eller anden Fordel i Tyskland kunde faa ham til at gaa ind paa Planen. Det var netop til Hannover, at Hertugen agtede at rejse, og det var altsaa sandsynligt, at en vis Tilnærmelse imellem ham og Kong Georg allerede havde fundet Sted. Der vexledes venskabelige Breve imellem Frederik IV og Karl Frederik, og da denne skriftlig havde anmodet om, at Løvenørn, som havde gjort et godt Indtryk paa ham, maatte blive sendt til Tyskland for at underhandle med ham der, opfyldte Frederik IV dette Ønske. Han bad Kong Georg om, at han under sit Ophold i Hannover vilde støtte denne Forhandling¹⁾. Løvenørn fik Instrux om at prøve forskellige Veje til at opnaa en Overenskomst med Hertugen, og han skulde tillige udtale for ham, at «Kongen nu agtede sig til Norge og haabede med sin Hær at tvinge Sverige til Fred, Hertugen vilde aldrig kunne finde nogen bedre Lejlighed til at naa sit Maal end, hvis han efter at have sluttet Overenskomst med Danmark rejste til den danske Hær og stræbte at nytte den gunstige Stemning, som efter Bassewitz's Sigende i saa udpræget Grad herskede imod ham i Sverige. Forsømte han det rette Øjeblik, vilde hans Modstandere søge «at sætte Slaaen for Døren», og han vilde ikke kunne

¹⁾ Depeche til Holstein-Holsteinborg af 9. Juni og Brev fra Kong Frederik af samme Dag samt Fuldmagt for Løvenørn, der ogsaa er fra samme Dag. Tanken om en Udjævning af den gottorpske Strid var nogen Tid i Forvejen traadt frem under en anden Form, idet Kongen havde givet Holstein-Holsteinborg Ordre til at virke for, at Hertugen kunde faa Lifland som Vederlag for sin Del af Slesvig og Holsten (Depeche fra Holstein-Holsteinborg af 28. Februar). Det ligger i Sagen selv, at dette fantastiske Forslag var blevet betydningsløst.

fortænke den danske Konge i, hvis denne arbejdede paa at faa en Ende paa den lange Krig og varetog sine egne Interesser*. Det synes, som om de danske Statsmænd have smigret sig med det Haab, at Hertugens Tilstedeværelse ved den dansk-norske Hær skulde kunne bringe svenske Troppeafdelinger til at slutte sig til denne¹⁾.

Men for ikke at tale om, at Hertugen næppe kunde have valgt et slettere Middel til at opnaa den svenske Krone end at vise sig ved den dansk-norske Hær, saa slog Underhandlingen imellem ham og Frederik IV fejl. Den blev aabnet i Hamburg i Slutningen af Juni, men efter Kongen af Englands Ønske i de første Dage af Juli flyttet til Hannover. Løvenørn forhandlede personlig dels med Hertugen og Gehejmeraad Bassewitz, dels ogsaa med Kong Georg selv og Bernstorff. Karl Frederik viste sig villig til ikke uvigtige Indrømmelser; men han skød sig tillige ind under Nødvendigheden af at have Georg I's Samtykke, iblandt andet fordi han ikke paa anden Maade vilde kunne faa de Penge, han behøvede for at give sit Parti i Sverige den nødvendige Styrke. Uheldigvis havde Kong Georg og Bernstorff ikke Lyst til at vove sig frem i denne Sag; de foretrak langt at se Ulrika Eleonora paa den svenske Trone. Forgjæves sagde Hertugen ligefrem til Bernstorff, at man ved ikke at støtte hans Plan vilde nøde ham til at kaste sig i Czarens Arme. Bernstorff og Georg I holdt fast ved, at alt, hvad de kunde gøre for ham, var, at de ved den paatænkte almindelige Fredskongres i Brunswig vilde arbejde paa at skaffe ham Tronfølgen i Sverige efter Dronning Ulrika Eleonora²⁾.

¹⁾ Instrux for Løvenørn af 9. Juni og Depeche til denne af 16. Juni.

²⁾ Om disse Forhandlinger se Koncepterne til Løvenørns Rapporter under hans Forhandling med Hertugen af Holsten-Gottorp fra

Intet var naturligere end, at Kong Georg ikke vilde gaa videre i at hjælpe Hertugen; men ligesaa naturligt er det ogsaa, at denne var ilde tilfreds dermed og snart efter valgte at gjøre, hvad han havde truet med, nemlig at støtte sig til Rusland. Under Forholdenes Udvikling skulde Følgen deraf blive, at den gjensidige Tilnærmelse imellem ham og den dansk-norske Regering, som nu havde fundet Sted, afløstes af en Gjenoptagelse af det gamle Fjendskab.

Imedens denne Forhandling var i Gang, saa det ud, som om Sverige ved et Angreb fra to Sider skulde blive tvunget til at slutte Fred paa saadanne Vilkaar, som dets Modstandere vilde foreskrive det. Den 22. Juli naaede en russisk Flaade paa 26—30 Orlogsskibe, 130—150 Galejer og en Førselsflaade med 30—40000 Mand ombord til Roslagsskjærene ved Sveriges Østkyst. Nu begyndte det Mordbrændertog, der er en Skændsel for Czar Peters Minde, og hvorved store Strækninger baade Nord og Syd for Stockholm hjemsøgte paa den forfærdeligste Maade, indtil den russiske Styrke efter et frugtesløst Angreb paa Stockholm endelig den 31. August indskibede sig og sejlede tilbage. Fire Dage før Russernes Komme til Sveriges Østkyst var den dansk-norske Hær (18. Juli) trængt ind i Bahuslen, efter at Svenskerne havde set sig nødsagede til at rømme Strömstad.

Frederik IV havde personlig tillige med Kronprins Kristian villet deltage i Felttoget imod Sverige. Ifølge et Brev fra Wibe til Løvenørn¹⁾ havde det ikke været muligt

16. Juni til 28. Juli 1719 (Gehejmearkivet). De nævnes slet ikke i Bassewitz: *Eclaircissement sur plusieurs faits arrivés sous le règne de Pierre le grand* (Büsching: *Magazin* 9de Bind).

¹⁾ 20. Juni. Kongens Brev til Konseillet af 16. Juni, hvori han

at afholde ham fra at rejse til Norge. Han forlod Claus-holm den 21. Juni 1719 for at skynde sig til Hæren der-oppe. Det giver Indtryk af, at han var ivrig for Toget og haabede paa store Resultater. Vistnok kunde det synes paafaldende, at der i selve Danmark blev staaende en Styrke paa 32000 Mand, som foreløbig ikke var til nogen Nytte; men den kunde foruden som Reserve ogsaa senere gjøre Gavn ved truende Demonstrationer imod det sydvest-lige Sverige, og den Hær paa 34000 Mand, som Kong Frederik havde under sin Haand til at trænge ind med fra Norge, maatte, naar den blev vel ført, kunne tilføje Svenskerne svære Tab. Disse havde ikke mere end 15000 Mand at stille imod den. Oven i Kjøbet fratog Tordenskjold dem deres fasteste Støttepunkt paa denne Kant, da han ved et Angreb fra Søsiden baade erobrede Marstrand og den derved liggende stærke Fæstning Karlsten (26. Juli). Den svenske Eskadre, der laa i Havnen, blev dels ødelagt, dels gjort til Bytte. Hvad kunde ikke ventes udrettet efter en saadan Begyndelse? Men da saa man den dansk-norske Hær, næsten uden at have affyret et Skud imod Svenskerne, den 8. August gjøre omkring og drage tilbage til Norge. Et Korps paa 5000 Mand, der samtidig var marcheret ind i Værmeland, fik Befaling til det samme. De danske Regi-menter, som vare komne op til Norge, bleve førte tilbage til Danmark. Alt kom i Ro, og den store væbnede Styrke vedblev at tære paa Landets finansielle Kræfter uden at gjøre mindste Nytte.

Intet kunde være urimeligere end et saadant Felttog.

meddeler dette, at han havde besluttet om faa Dage at rejse til Norge for der at benytte sig af Konjunkturerne, viser klart, at Spørgsmaalet om hans Rejse ikke havde været Gjenstand for en Forhandling med Konseillet.

Var det, spørger man uvilkaarlig, for at foretage et Par Dages Marche ind i Sverige og saa vende om, at overordentlig kostbare Rustninger vare foretagne, og at Kongen selv var ilet op til Hæren? Man fristes til at søge Forklaringen i den Halvhed, som paa dette Tidspunkt var fremtrædende ved Frederik IV's Politik. Der havde været ypperlig Mening i Toget imod Sverige, naar det var blevet gennemført med bestemt Vilje om at ville udrette noget. Men naturligst havde det da været, at det ikke blot havde fundet Sted samtidig med Russernes Angreb, men ogsaa hængt sammen med Aftaler med Czar Peter. Dette havde Regeringen ikke dristet sig til, for en Del paa Grund af Mistilliden til ham, men i endnu højere Grad fordi den var bange for ved en nøje Tilslutning til ham at bryde med Georg I og de Magter i Vesteuropa, der stod denne nær. Under Indtrykket af modsatte Strømninger havde Kong Frederik valgt at gaa den Middelvej, paa den ene Side at angribe Sverige, paa den anden Side at holde sig en Dør aaben til om muligt at fortsætte eller gjenoptage Forhandlingen med England-Hannover. Uheldigvis kunde den Slags Politik let føre til, at netop det skete, som Kongen i sin Skrivelse af 12. August 1718 til de Mænd, hvis Betænkning han æskede, havde opstillet som det, man for enhver Pris burde søge at undgaa, at man nemlig kom til at sidde imellem to Stole¹⁾.

Peter den store maatte i og for sig synes godt om, at de Danske angrebe Sverige fra Vest, samtidig med at hans Tropper hærgede dette Lands Østkyst; men da Frederik IV ikke havde villet slutte Aftale med ham, følte han sig om muligt endnu mere end tidligere fritaget for at tage Hensyn

¹⁾ Se Side 623.

til Danmark-Norges Tarv¹⁾. Samtidig med at han i Petersborg lod sige til Westphalen, at alt, hvad der var blevet fortalt den danske Konge om hans Underhandlinger med Görtz til Skade for Danmark, var den skændigste Bagvaskelse (*une calomnie des plus atroces*), og at han følte sig oprørt over at høre Bebrejdelser, efter at han havde gjort Danmark saa meget godt²⁾, samtidig dermed sendte han Ostermann til Sverige for under Trykket af de russiske Hærgninger at tilbyde Svenskerne Fred væsenlig paa samme Vilkaar som det forrige Aar, saaledes at han til Vederlag for Sveriges Afstaaelser til ham selv lovede at slutte et Forbund med det, hvorefter det skulde faa Godtgjørelse for disse Tab i Polen eller «andensteds»³⁾. At der ved «andensteds» mentes Norge, kan der umulig være Tvivl om. Men til Trods for Russernes Hærværk afviste Svenskerne disse Forslag. Faa Dage i Forvejen var den engelske Diplomat Lord Carteret kommen til Stockholm for at mægle en Fred imellem Sverige og Hannover og med Tilsagn om at ville forny det 1700 sluttede Forbund imellem England og Sverige. Da Georg I's og Czar Peters gjensidige Fjendskab var vel kjendt af alle, haabede den svenske Regering nu ved nogle Indrømmelser til den engelske Konge at faa Hjælp af ham imod Russerne. Dette gav dem Mod til at forkaste Czarens Fredsforslag.

Saaledes slap Danmark-Norge for at se Sverige slutte Fred med Rusland; men det kom samtidig til at mærke uheldige Virkninger af sit Angreb paa Bahuslen.

¹⁾ Jvfr. Brev af $\frac{9}{20}$ Juli 1719 fra Czar Peter til Frederik IV, hvori han udtaler, at han havde følt sig meget ilde berørt derved, at Kongen ikke havde villet slutte nogen Overenskomst med ham.

²⁾ Depeche fra Westphalen af 6. Juli 1719.

³⁾ Malmström a. a. St. I, 96.

Da Holstein-Holsteinborg i Juni var rejst hjem fra London for mundtlig at forhandle med Frederik IV, medbragte han et engelsk-hannoveransk Forslag til en fælles Fred for Danmark-Norge, Hannover, Preussen og Saxen-Polen med Sverige samt tvende Udkast til en engelsk og en hannoveransk Forbundstraktat med den danske Konge, saaledes som de vare blevne redigerede, efter at Frederik IV 18. April 1719 havde sendt sine Forslag derom til London. Det engelsk-hannoveranske Fredsforslag led, set fra et dansk Synspunkt, af den store Fejl, at Sverige ikke derefter vilde komme til at opgive Toldfriheden i Sundet. Derimod stemmede de tvende Udkast til Forbundstraktaterne for det meste overens med, hvad der senest var foreslaaet fra dansk Side¹⁾. Den væsenligste Forskjel paa det engelske og det danske Udkast var, at den Subsidiesum, der aarlig skulde udredes af England til Danmark, var af den engelske Regering sat til 50000 Lstr. om Aaret, medens man fra dansk Side havde krævet 60—70000, og endelig, at det engelske Udkast ikke indeholdt et Tilsagn om Garanti for Ophævelsen af Svenskernes Toldfrihed i Sundet, som Frederik IV havde gjort Fordring paa.

Dette sidste Punkt skulde dog ikke hindre Afslutningen af Forbundstraktaterne. Grev Holstein modtog paa Vejen hjem Meddelelse fra Kongen om, at han havde ladet dette Krav falde, og samtidig fik han Befaling til at rejse til Hannover og se at faa Traktaterne sluttede saa hurtig som muligt. Men han var, som han skrev til Wibe, «fortvivlet» over, at denne og Kongen vare rejste til Norge, og over, at han ikke kunde faa talt med dem. Han sendte dem det engelske og det hannoveranske Forbundsudkast for at faa at

¹⁾ Disse Traktatudkast ligge ved Depecherne fra England for 1719.

vide, om han maatte gaa ind paa dem, som de vare, hvis han ikke kunde faa udvirket endnu nogle Ændringer i dem; han maatte i saa Fald have en udstrakt Fuldmagt, da han ikke kunde skrive om enhver Paragraf til Norge. Men mest trykkede det ham, at han ikke kunde faa talt med dem om det engelsk-hannoveranske Fredsudkast. Uagtet han savnede flere af Danmarks formentlig berettigede Krav i dette, holdt han det for nødvendigt at arbejde paa at faa sluttet Fred med Sverige i Forening med Kong Georg. Han advarede i stærke Udtryk Kongen og Wibe imod at spille Tiden, saaledes at Hannover sluttede Fred, inden Danmark kom med i den, og han indskærpede tillige Nødvendigheden af at tage Hensyn til Englændernes Ønske om fri Handel paa Sverige¹⁾.

Endnu mere fik Holstein-Holsteinborg dog Grund til at blive mismodig over Kongens Rejse til Norge og den Vending i den dansk-norske Politik, som den stod i Forbindelse med, da han kom til Hannover og her mærkede, hvilken Uvilje imod Danmark-Norge der var opstaaet i de engelsk-hannoveranske Regeringskredse.

Intet var naturligere end, at Samtidigheden af det dansk-norske og det russiske Angreb paa Sverige blev opfattet som et Vidnesbyrd om, at der var sluttet Aftaler derom imellem Frederik IV og Czaren, og denne Formodning fik forøget Vægt, da Kong Frederik selv rejste til Norge for at tage Del i Felttoget²⁾. Det syntes klart, at

¹⁾ Breve til Kongen og Wibe, der ikke ere daterede, men utvivlsomt ere skrevne i Slutningen af Juni paa Rejsen til Hannover fra Jylland, hvor han forgjæves havde søgt Frederik IV og hans vigtigste Raadgiver.

²⁾ En Række Vidnesbyrd derom findes i de danske Diplomaters Depescher fra Juli og August 1719.

han maatte tillægge dette Felttog en særlig Vigtighed. Men dette vakte stor Uvilje hos de engelsk-hannoveranske Statsmænd og Diplomater. Kong Georg ytrede selv til Løvenørn, der netop dengang var i Hannover i Anledning af den gottorpske Underhandling, at han var meget bange for, at Czaren vilde drage Fordel af Kongens Angreb og i den Grad bringe Svenskerne i Klemme, at de maatte indrømme ham alt, hvad han krævede, saaledes ogsaa Reval. Naar han havde tvunget Sverige til en saadan Fred, vilde det falde baade Kong Frederik og ham selv svært at faa sluttet en heldig Fred med denne Stat¹⁾.

Det hjalp ikke, at man fra dansk Side forsikrede, at der slet ikke var truffet nogen Aftale med Czaren, og at man umulig kunde vedblive at være uvirksom²⁾; ej heller hjalp det, at nogle engelske Handelsskibe, som Tordenskjold havde opbragt under sin Blokade af Göteborg, kort i Forvejen vare blevne løsgivne, og at det var blevet tilladt de i Göteborg Havn liggende engelske og hollandske Skibe at løbe ud trods Blokaden³⁾. Haabet om at kunne samtidig holde det gaaende baade med Rusland og med England-Hannover slog aldeles fejl. De sidste Maaneders Politik havde kun ført til, at Frederik IV uden at opnaa nogen Støtte hos Czar Peter havde fjærnet Kong Georg fra sig. Der var Fare for, at han kunde komme til at staa ganske isoleret.

Det var dette, der stærkt slog Holstein-Holsteinborg, da han kom til Hannover og mærkede Stemningen der. Han kunde ikke tænke paa at føre Forhandlingen om Forbundstraktaterne til Ende. Vistnok fik han Fuldmagt fra

¹⁾ Depeche fra Løvenørn af 11. Juli 1719.

²⁾ Smstds.

³⁾ Ordre fra Kongen til Konseillet af 16. og 24. Juni 1719.

Kongen oppe i Norge¹⁾ til at slutte dem overensstemmende med det engelske og det hannoveranske Udkast, som han havde sendt Kongen; men nu var det for silde, der blev gjort en Mængde Vanskeligheder fra de engelske Ministres Side, og alt gik istaa til Fortvivlelse for ham²⁾. Det ene Brev efter det andet fra ham dels til Frederik IV, dels til Konseilet viser, i hvilken Grad det harmede ham, at han skulde drive en Underhandling, som han mente, det gjaldt om at fremme med Iver, men som efter Regeringens seneste Politik umulig kunde føre til noget³⁾.

Man har undertiden stemplet Holstein-Holsteinborg som en Hofmand, der havde en egen Færdighed i at aflure Frederik IV, hvad der var hans Mening, og rette sig derefter. Hans Skrivelser til Kongen fra denne Tid vidne ikke om Hofmanden. De ere ikke blot i deres hele Affattelse

¹⁾ Se Kongens Brev til Holstein-Holsteinborg af 5. Juli (Gaspari anf. St. I, 21), hvor han udtaler sit Haab om, at Greven snart skulde kunne komme med Traktaterne til Norge, «et Land, der ingenlunde var saa barbarisk og slet, som man fremstillede det».

²⁾ Se en Række Depecher fra ham dels til Kongen, dels til Konseilet fra Slutningen af Juli og Begyndelsen af August 1719. I nogle af dem nævnes Udtalelser af Georg I, der tyde paa, at denne fulgte Kong Frederiks Felttog med en vis Sympathi og ønskede, at Marstrand maatte blive erobret af de Danske. Dette kan næppe opfattes anderledes, end at han nok kunde se med Tilfredshed paa, at den dansk-norske Hær erobrede Bahuslen, for at dette kunde nøde Svenskerne til at skynde sig med at slutte Fred med ham selv, men at han ingenlunde vilde holde af, at Frederik IV's Held gik videre. (Jvfr. Løvenørns Depeche af 9. Juli, der vidner om, at han saa Stillingen saaledes.)

³⁾ Man mærker tydelig Forskjellen paa hans Standpunkt og saa det, f. Ex. Chr. Sehestedt stod paa, naar man ser denne 5. August 1719 skrive til Løvenørn, at han ønsker, at Greven af Holsteinborg maa have Held med sig i sin Underhandling, «*mais si cela ne se peut sans que le roi notre auguste maître se brouille avec le Czar, je ne sais ce que je dois souhaiter*».

aldeles forretningsmæssige uden Spor af Hofmandsstil; men han siger Kongen flere Gange ubehagelige Sandheder¹⁾. Dette skadede ham imidlertid ikke hos Frederik IV. Han lagde utvivlsomt ved sin skarpe Kritik af den Politik, som i Øjeblikket blev fulgt, Grunden til, at han snart kom til at afløse Wibe som Kongens vigtigste Raadgiver. Allerede i Slutningen af 1719 fik han Sæde i Konseillet. De Skrupler, Frederik IV i Foraaret havde haft med Hensyn til det uforsigtige i at støde Englænderne for Hovedet, vaagnede op igjen ved Holsteins Depecher. Den Formodning ligger nær, at det var denne Stemning, der bragte ham til saa hurtig at afbryde Felttoget i Bahuslen. Han traf Beslutningen derom uden at have indhentet Konseillets Skjøn. Faa Dage i Forvejen havde han for at imødekomme Englands Ønsker givet Befaling til, at de Orlogsskibe, der havde deltaget i Marstrands Erobring, men nu ikke mere vare nødvendige der, skulde sejle til Østersøen og forene sig med den engelske Flaade²⁾, der under Admiral Norris 3. Juli var kommen til Kjøbenhavns Red. De engelske Statsmænd havde slet ikke følt sig sikre for, at Frederik IV ikke kunde falde paa at lade sine Krigsskibe virke sammen med Russernes³⁾.

Men hvis Kong Frederik har troet ved disse Skridt at skulle afværge en Særfred imellem Georg I og Sverige, blev han haardt skuffet. Uagtet den engelske Udenrigsminister Lord

¹⁾ Riegels anførte St. II, 182, Note fortæller, at da der Frederik IV's Fødselsdag 11. Oktober 1719 fandt en almindelig Illumination Sted, undlod Holstein-Holsteinborg at illuminere. Riegels anfører dette som et Vidnesbyrd om hans Misstemning. Det vilde være et højst interessant lille Træk — hvis man bare kunde stole derpaa!

²⁾ Kgl. Ordre til Konseillet af 3. August.

³⁾ Mahon: History of England I, 368, Note 2.

Stanhope i de samme Dage, i hvilke Tilbagetoget fra Bahuslen fandt Sted, udtalte til Holstein-Holsteinborg, at det vilde være ønskeligt at faa at vide, paa hvilke Vilkaar den danske Konge vilde slutte Fred, da denne maaske kunde komme hurtigere i Stand, end man ventede det¹⁾, saa vare Fredspræliminærene imellem Georg I og Sverige allerede undertegnede 22. Juli i Stockholm²⁾. Medens disse fastsatte, at Kong Georg som Kurfyrste af Hannover skulde beholde Bremen og Verden imod at udrede en Million Rigsdaler til Sverige, stod der intet i dem om Indrømmelser til Danmark.

Vistnok havde de engelske og hannoveranske Statsmænd ikke lagt Dølgemaal paa, at de ønskede Fred sluttet imellem Georg I og Sverige, og der var blevet tilsendt den dansk-norske Regering et Forslag til en fælles Fred; men ligesom denne forgjæves tidligere havde ønsket at faa Meddelelse om de Skridt, England-Hannover vilde gjøre for at faa Krigen endt, saaledes agtede Kong Georg og hans Ministre aldeles ikke at lade det afhænge af Danmark-Norge, om han skulde opnaa Fred. De mente, at det gjaldt om at nytte Øjeblikket til at slutte en saadan, ellers kunde Rusland maaske tvinge Svenskerne til Fred. Skulde Frederik IV deltage i Underhandlingen, vilde den trække langt ud, da det vilde holde haardt at faa udjævnet de kolossale Modsetninger, der fandtes imellem de skandinaviske Staters Fredskrav. Ulysten til at have ham med steg ved Mis-

¹⁾ Depeche fra Holstein-Holsteinborg af 8. August.

²⁾ Malmström anf. St. I, 92. Den 4. Juli 1719 havde den engelske Statsafsending i Kjøbenhavn Lord Polwarth udtalt, at man kunde være overtydet om, at der aldrig vilde blive sluttet Fred med Sverige, med mindre Danmark blev optaget med i den (Protokol over Forhandlinger imellem Konseillet, de engelske og hannoveranske Diplomater samt Admiral Norris af 4. Juli).

tanken imod ham for at have truffet Aftaler med Rusland om et kombineret Angreb paa Sverige og for derved at have slaaet ind paa en Politik, der stred imod Englands og Hannovers Tarv. Under alle Omstændigheder kunde de engelske Statsmænd bruge Sigtelser i den Retning som et Paaskud¹⁾ til at sætte sig ud over den bestemte Forpligtelse, Kong Georg ved sit Forbund med Frederik IV af 26. Juni 1715 havde paataget sig, ikke uden Danmarks Vidende og Samtykke at indlade sig paa særegne Fredsunderhandlinger med Sverige, og endnu mindre paa at slutte Fred med dette. I Virkeligheden havde Georg I allerede den ene Gang efter den anden i de sidste Aar krænket denne Paragraf.

Hvor ivrig han end havde været for at sikre sig sin egen Fred med Sverige, var det ikke hans og hans Ministres Tanke helt at sætte sig ud over Hensynet til Frederik IV. Allerede under Forhandlingerne om Fredspræliminærerne havde Lord Carteret stræbt at faa Bestemmelser til Gavn for Danmark-Norge optagne i disse; men alle Forsøg vare strandede paa Svenskernes Modstand. Det var utroligt, skrev Lorden i den Anledning hjem, hvilket Had disse nærede imod de Danske; man var nødt til at gaa frem med Forsigtighed, thi hvis man lagde Tryk paa Fordringer til Gavn for Danmark, vilde det isteden for at hjælpe dette Rige blot være til Fordel for Czaren, «der lover fuldstændig at give det til Pris for Svenskernes Vrede og endog at hjælpe dem imod det». Alt, hvad Carteret havde kunnet opnaa, var, at Sverige i Præliminærfreden havde samtykket i at slutte Fred med Danmark ved Brunsvigerkongressen²⁾. Strax

¹⁾ Skrivelse fra Konseillet til Kongen af 15. August og Depeche fra Holstein-Holsteinborg af 12. August 1719.

²⁾ En Afskrift af det Brev, hvori Lord Carteret fortæller dette (dateret Stockholm 4. August 1719), ligger ved Holstein-Holstein-

Dagen efter at Præliminærerne vare undertegnede, gjenoptog han Danmark-Norges Sag ved at foreslaa Svenskerne, at de skulde sætte sig ud over Hertugen af Holstens Tarv og afstaa den danske Konge Rügen og den tilstødende Del af Pommern¹). Det synes derfor ikke at have været falsk Tale, naar Lord Stanhope og Bernstorff udtalte til Holstein-Holsteinborg, at det ingenlunde var England-Hannovers Mening at lade Danmark i Stikken ved den endelige Fred, det ønskede tvært imod, at den danske Konge blev optaget med i den²). Men uheldigvis vilde England kunne virke

borgs Depecher. Der er ikke paategnet, til hvem det er skrevet; men efter al Sandsynlighed er det til Lord Stanhope. Hvad Carteret her anfører om Russernes Løfter, har han selvfølgelig fra Svenskerne. Hermed stemmer ganske et Brev fra den hannoveranske Diplomat Schrader, dateret Stockholm 5. August 1719. Ogsaa her fremhæves Svenskernes glødende Had til de Danske *«qui va beaucoup plus loin que leur haine contre les Russes»*, og at *«si Mr. de Carteret et Mr. de Bassewitz avaient insisté davantage pour le Danemarck ils auraient fait échouer les affaires du roi notre maître sans avoir aucunement avancé celles du Danemarck»*. Jvfr. Malmström anf. St. S. 99, Note 5. Hvordan Stemningen var imod de Danske, faar man ogsaa stærkt Indtrykket af ved den Dagbog, som Jakob Thomas Bircherod har ført, da han i Foraaret 1720 var i Stockholm som Sekretær hos Løvenørn. Han fortæller der, at Svenskerne baade holdt af at sigte de Danske for Uredelighed og Lumskhed. Det var et Mundheld hos dem at sige *«letfærdig som en Jute»*, og naar Isen brast under Børn, der gled paa den, sagde de, at den var dansk (Iris og Hebe for 1801, I, 119).

¹) Malmström anf. St. S. 92. Den svenske Diplomat Oberst Adlerfeldt, som i Sommeren 1719 var sendt til Kjøbenhavn, skriver 9. August til sin Regering, at den hannoveranske Afsending i Kjøbenhavn Generallieutenant Bothmar ved Siden af at udtale sig med Bitterhed om det danske Hofs daværende Holdning havde raadet til, at Sverige skulde afstaa Danmark Bahuslen for at drage det bort fra Czaren og Preussen; saa vilde man nok kunne faa det til at frafalde Kravet paa de svenske Landskaber i Tyskland (Allens Manuskriptsamling paa det store kgl. Bibliothek).

²) Depeche fra Holstein-Holsteinborg af 18. August.

ulige mindre til Gavn for Danmark-Norge, efter at Fredspræliminærene vare sluttede, end hvis disse ikke allerede havde fastslaaet Stridens Afgjærelse for Hannovers og Sveriges Vedkommende. Svenskerne modsatte sig bestemt Stanhopes og Carterets Forsøg paa at faa dem til at afstaa Rügen og Pommern ved Stralsund til Danmark¹⁾. De havde selv i Juni gjort et Fredsforslag i Kjøbenhavn, men paa saadanne Vilkaar, at de slet ikke ventede, at det vilde blive antaget. De fremsatte det kun for at kunne vælte Skylden for Krigens Forsættelse over paa de Danske. Selvfølgelig var dette Forslag blevet afvist²⁾.

Efterretningen om Afslutningen af Fredspræliminærene imellem Georg I og Sverige vakte stor Harm hos Regeringen i Kjøbenhavn. Den fandt det forbavsende, at Kongen af Storbritannien, der havde dømt saa strængt om Czarens Forhandlinger paa Aaland, netop selv gjorde Begyndelsen med trods alle Tilsagn at slutte en Særfred med Sverige, og den mente, det var dobbelt oprørende, da Kong Georg havde opnaaet at faa Bremen og Verden for en forholdsvis ringe Sum og uden at det havde kostet ham en eneste Soldat³⁾. For en Del vare disse Klager berettigede, saameget mere som den dansk-norske Regering, da den lod Løvenørn fremstille dens Fordringer i Stockholm, ogsaa havde instrueret ham om at kræve Bremen og Verden for Georg I. Men den havde selv — saaledes som Holstein-Holsteinborg ligefrem lod Kongen høre — gjort sig skyldig i den Fejl, at den ikke i den sidste Tid havde meddelt Kong Georg, hvilke Fredsvilkaar den ønskede, og at den ikke havde sat

¹⁾ Malmström anf. St. S. 99.

²⁾ Malmström anf. St. S. 108.

³⁾ Depeche til Holstein-Holsteinborg af 22. August 1719. Lignende Klager findes ogsaa i andre Depecher fra dette Efteraar.

sig i Forbindelse med ham for at faa de engelske og hannoveranske Diplomater til at virke for den i Stockholm. Ogsaa synes det forbavsende, at da der vitterlig i Sommeren 1719 fandt levende Forhandlinger Sted imellem Preussen og England, holdt Regeringen i Kjøbenhavn sig tilbage fra ethvert Forsøg paa at faa Del i dem¹⁾. Ingen kunde være i Tvivl om, at de stod i Forbindelse med Georg I's Tanker om Fred med Sverige. Regeringen burde i det mindste have søgt at lære dem at kjende, for at blive klar paa den hele Stilling. Her som oftere faar man Tvivl, om Chr. Sehestedt har været tilstrækkelig energisk som Udenrigsminister.

Efter Vedtagelsen af de hannoveransk-svenske Fredspræliminærer saa det nogen Tid i høj Grad farligt ud for den dansk-norske Stat. Holstein-Holsteinborg havde god Grund til at udtale Frygt for, at Sverige kunde blive tvunget ved russiske Kystangreb til at slutte Fred med Czaren. I saa Fald vilde Danmark komme til at staa alene, og det kunde endog være udsat for at se Sverige modtage Hjælp af Russerne. Vistnok var der endnu en af Sveriges Fjender tilbage, nemlig Preussen; men intet var sikrere end, at det vilde slutte Fred med Svenskerne, saa snart disse vilde indrømme det Stettin. Efter en Række skiftende Forhandlinger udsonede Preussen sig med Kong Georg (15. August 1719)²⁾, og Virkningen deraf viste sig snart, da denne Konge lod sin hannoveransk-svenske Præliminærfred blive efterfulgt af en Præliminærtraktat, som han (29. August 1719) sluttede med Sverige i Egenskab af engelsk Konge. Foruden Løfte om Subsidier gav han her Sverige Tilsagn om, at han vilde arbejde paa at skaffe det

¹⁾ Depeche fra Meyer i Berlin af 25. Juni.

²⁾ Droysen anf. St. S. 274.

en saa gunstig Fred som muligt med den af dets Fjender (Rusland og Danmark), som det holdt det for fordelagtigst at underhandle med. Sverige forpligtede sig til at afstaa Stettin og Landet imellem Oder og Peene til Preussen imod en Sum af 2 Millioner Rigsdaler og paa den Betingelse, at Preussen hverken middelbart eller umiddelbart maatte hjælpe Czaren. Herved vilde Preussen opnaa de Vilkaar, det ønskede. Den endelige Fred imellem Sverige og Hannover undertegnedes 20. November 1719.

Virkningerne af Svenskernes haardnakkede Modstand imod at gjøre Frederik IV nogen Indrømmelse ses let ved den engelsk-svenske Traktat af 29. August. Danmark-Norge var her stillet ganske ligt med Rusland, og istedenfor at de engelske og hannoveranske Statsmænd indtil for nylig havde talt om, at de vilde hjælpe Danmark til at faa en saa gunstig Fred som muligt med Sverige, var det nu denne Magt, Kong Georg lovede at yde en saadan Hjælp overfor Frederik IV. Vel havde Lord Carteret havt Befaling til at udøve et Tryk paa Sverige til Gavn for Danmark ved at udtale, at England ikke vilde hjælpe det med sin Flaade, medmindre det sluttede Fred med den danske Konge; men han satte sig ud over denne Befaling, og hans Regering fandt sig rolig deri¹⁾. Det saa efter 29. August ikke ud, som om Frederik IV skulde kunne vente sig stor Støtte fra Englands Side, naar det kom til Fredsforhandlinger imellem ham og Sverige. Den Politik, som han havde ført siden Foraaret, havde givet saavel Georg I som Czar Peter et bekvemt Paaskud til at lade ham i Stikken. Naar han desuagtet slap for meget slemme Virkninger, kunde han takke Svenskerne derfor, da disse i

¹⁾ Malmström anf. St. S. 105.

deres Haardnakkethed og altfor sanguinske Tillid til deres Forbund med England ligesaa lidt vilde gjøre Rusland som ham selv Indrømmelser, der svarede til det Tab, de havde lidt i Krigen.

4. Freden imellem Danmark-Norge og Sverige.

Selv om Preussens Fred med Sverige først blev sluttet 1. Febr. 1720, var den væsenlig afgjort ved Præliminærtraktaten imellem England og Sverige 29. August 1719. Af Sveriges Fjender stode nu Czar Peter og Frederik IV alene tilbage. Modsætningen imellem England og Rusland var bleven større end nogensinde. Samtidig med at Czaren saa sig stænget ude fra Tyskland, forenede den engelske Flaade sig med den svenske. Det skete vistnok for sent til at kunne hindre hans Krigs- og Førselsskibe fra at naa sikkert i Havn, efter at Plyndringstoget imod Sveriges Østkyst var til Ende; men han maatte være forberedt paa i Fremtiden at se Englænderne hjælpe Svenskerne med at værne om deres Kyster, og paa at den engelske Regering vilde søge at faa sluttet Fred imellem Danmark-Norge og Sverige. Man kan forstaa, at han afviste det Tilbud om Mægling, som Kong Georg gjorde ham, og intet er naturligere, end at den gjensidige Bitterhed imellem England og Rusland skaffede sig Luft i skarpe diplomatiske Noter og Flyveskrifter¹⁾. Begge Landes Regeringer paakaldte den offentlige Mening som Dommer over hinandens forræderske Handlinger. Det faldt dem saare let at hudflette hinanden, men meget svært at forsvare sig selv, thi de havde ikke stort at lade hinanden høre.

¹⁾ Man finder de vigtigste af dem aftrykte i (Rabener): *Leben Petri des ersten*. Leipzig 1725.

Til hvilken af disse Stater vilde Frederik IV slutte sig, thi et Valg maatte gøres? Vilde han, hvad der var det samme, fortsætte Krigen eller slutte Fred? Den engelske Regering, der nu traadte stærkt frem paa Skuepladsen med Tilbagetrængen af de hannoveranske Statsmænd, tilbød sin Mægling til Fred og støttedes heri baade af Frankrig og af Preussen. Derimod lød Opfordringen til at holde ud med Krigen stærkt fra Peter den stores Side.

Strax efter at Frederik IV havde faaet Budskabet om Kong Georgs Fredspræliminærer, havde hans Vrede over disse henrevet ham til baade for den russiske Ambassadør i Kjøbenhavn og for Czar Peter selv at lade fremhæve Nødvendigheden af en nøje Enighed imellem Danmark og Rusland¹). Intet kunde være mere efter Czarens Hoved, der bad Westphalen meddele Kong Frederik, at han aldrig vilde skille sig fra ham, og at han var rede til at træffe nye Aftaler, Kongen kunde selv vælge, om der skulde underhandles i Petersborg eller i Kjøbenhavn²). Paa denne Tid standsede ogsaa Kongresforhandlingerne paa Aaland (24. Septbr.). Czar Peter advarede Frederik IV imod at lade sig lokke til at slutte en daarlig Fred, han skulde bare se at trække Tiden ud, al Sandsynlighed var for, at der forestod et Omslag i de politiske Forhold, saaledes at Kongen af Storbritannien ikke mere kunde udøve det Despoti, hvorunder man nu led³).

Men Kong Frederik var hurtig kommen til en besindigere Synsmaade. Han lod da udtale til Fyrst Dolgorucky,

¹) Brev fra Schafirof til Westphalen af 7. Septbr. (vedlagt Westphalens Depecher for 1719) og Depeche fra Westphalen af 15. Septbr. 1719.

²) Depeche fra Westphalen af 15. Sept. 1719.

³) Depeche fra Westphalen af 16. Oktober. 1719.

at det vilde være heldigst ikke at træffe Aftaler, men at enhver fra sin Side skulde optræde saa kraftig som muligt imod Sverige¹⁾. Det næste Skridt var, at han gik ind paa at tage imod Englands Mægling²⁾ og, hvad der stod i nøje Sammenhæng dermed, at slutte Vaabenstilstand med Sverige. Dette var det eneste rigtige. Han vilde ellers have udsat sig for at blive tvunget ved engelske Flaader til at slutte Fred, og han vilde have bragt sig i den vanskeligste Stilling til andre Stater som Frankrig, Holland, den tyske Kejser og Preussen.

Den 30. Oktober 1719 blev der i Kjøbenhavn sluttet en Konvention imellem Frederik IV og Georg I. Herved tog den danske Konge imod Kongen af Storbritanniens Mægling og forpligtede sig til at gaa ind paa en Vaabenstilstand paa 6 Maaneder, der skulde begynde ved Kjøbenhavn 10 Dage og i Norge 20 Dage, efter at Konventionen var sluttet. Kong Georg lovede som Konge af Storbritannien for sig selv, «sine Arvinger og Efterfølgere at ville opretholde Kongen af Danmark, hans Arvinger og Efterfølgere i den fredelige Besiddelse af Hertugdømmet Slesvig imod alle, der kunde beslutte at angribe og forstyrre ham deri, ganske paa samme Maade, hvorpaa han som Kurfyrste af Brunsvig allerede havde forpligtet sig til denne Garanti ved den Traktat, som han havde sluttet med den danske Konge 26. Juni 1715³⁾. Denne Garanti

¹⁾ Szolowief XVII, 313 og Depeche fra Westphalen af 16. Oktober samt Protokol over Konference imellem Konseillet og Dolgorucky 12. Oktober 1719.

²⁾ Hojer anf. St. II, 16, lader urigtig Frederik IV antage Englands og Frankrigs Mægling allerede i August. Englands blev først antaget i Oktober; om Frankrigs Mægling vil der blive talt senere.

³⁾ Denne Dato staar i Afskriften i Gehejmeregistraturprotokollen for 1719. I det Aftryk af den, som findes i Gr. Thomsens Afhand-

skulde gjælde for alle kommende Tider, ogsaa efter at Vaabenstilstanden imellem Danmark og Sverige var gaaet over til Fred imellem de tvende Kroner. Han lovede at arbejde paa, at den endelige Fredstraktat kom til at sikre den danske Konge imod, at Sverige nogensinde og paa nogen Maade kunde forstyrre og besvære Danmark med Hensyn til dets Besiddelse af Hertugdømmet Slesvig. Derimod lovede Kongen af Danmark, at hvis Sverige ikke vilde give Afkald paa Rügen og det tilstødende Stykke af Pommern, vilde han afstaa disse Landskaber til Sverige imod «et Æquivalent».

Denne Konvention var i flere Henseender meget vigtig. Trods al anden Uenighed vare Frederik IV's Raadgivere fuldstændig enige om ét, og det var, at det først og fremmest gjaldt om paa enhver Maade at sikre sig Besiddelsen af det gottorpske Slesvig. Flere af dem, som Grev Holstein-Holsteinborg og Gehejmerraad I. G. Holstein, havde aabenbart den Mening, at dette i den Grad var Hovedsagen, at der i Sammenligning dermed ikke laa stor Vægt paa det øvrige, som der kunde være Tale om at vinde. Men dette Gode gav Konventionen af 30. Oktober 1719 Udsigt til at naa. Man kan ikke være i Tvivl om, at det Løfte om Garanti for det gottorpske Slesvig, som Kong Georg i Egenskab af Kurfyrste allerede havde givet 26. Juni 1715¹⁾, havde været en overordentlig Hjælp for Kongen af Danmark til at opnaa det nye Tilsagn. Ved denne samme Traktat havde Georg I i sin Tid lovet, at Danmark skulde beholde Rügen og det tilstødende Stykke af Pommern, saafremt det erobrede disse Landskaber. Det var da sikkert

ling om de fransk-engelske Garantier for Slesvig af 1720, S. 18 (Antislesvigholstenske Fragmenter 1ste Bind, Kjøbenhavn 1848) staar $\frac{17 \text{ Maj}}{11 \text{ Juli}}$ 1715.

¹⁾ Se Side 147.

ogsaa under Indflydelse af denne Traktat, at der i Konventionen af 30. Oktober 1719 blev optaget en Bestemmelse om Rügen og Pommern, men rigtignok saaledes, at Danmark, hvis det blev nødvendigt, skulde lade sig nøje med et «Æquivalent» derfor. For øvrigt havde Georg I, som man ser, ikke paataget sig nogen Forpligtelse med Hensyn til Fredsvilkaarene. Men til Trods herfor havde den dansk-norske Regering ved denne Konvention ganske anderledes faaet fast Bund under sig, end den havde havt siden de hannoveransk-svenske Fredspræliminærer.

Ikke mindre vigtig var Konventionen, for saavidt den afgjort skilte Kong Frederik fra Czar Peter. Intet Under, at det strax efter dens Afslutning kom til en skarp Forhandling imellem Dolgorucky og den dansk-norske Regering. Begge Parter kappedes om at fremhæve alt, hvad de selv havde udrettet til Gavn for den anden Part, og alt, hvad denne havde forbrudt¹⁾. Det var et Sidestykke til de engelske og russiske Noter. Vistnok kom de tvende Regeringer snart tilbage til en roligere Stil, og der kunde endog vexles ret venskabelige Udtalelser²⁾. Men Danmark-Norge var altfor afgjort draget over paa engelsk Side til, at det ikke efterhaanden skulde medføre en isnende Kulde imellem Hofferne i Kjøbenhavn og Petersborg.

Hvad haabede Kong Frederik at vinde ved den Fred,

¹⁾ Memoire fra Dolgorucky til Kongen af Danmark af 11. November og Kongens Svar derpaa af 21. November 1719.

²⁾ Depecher fra Westphalen af 1. December 1719 (jvfr. 16. Oktbr.), 1. Januar og 1. Marts 1720 samt Depeche af 20. Januar 1720 til Westphalen. I Depechen af 1. Marts citerer Westphalen en Udtalelse til ham af Czaren, hvorved denne havde fremhævet den Skade, som Danmarks foregivne Venner havde voldt det, og endog yttret: *«J'ai dit certaine chose au roi votre maitre à Husum entre quatre yeux, plût à Dieu qu'il voulût y faire réflexion et il s'en trouverait bien et la posterité après lui.»*

han havde bestemt sig til at ville opnaa ved Englands Mægling? Dengang Lord Stanhope i August 1719 attraaede at vide Omfanget af hans Fredskrav¹⁾, havde han (25. August og 2. September) paabudt Holstein-Holsteinborg som Ultimatum at kræve Forpommern og Rügen, det gottorpske Slesvig, Ophævelse af Svenskernes Toldfrihed i Sundet, Marstrand med Bahuslen, som de havde været før 1658 og 1660, Øen Hveen, endelig at Wismar i Henhold til Aftalerne 1715²⁾ skulde være en tysk Rigsstad. Naar han tillige paalagde Holstein, at han til en Begyndelse skulde kræve flere Afstaaelser, nemlig Halland, Jemteland og Herjedalen, var det kun for en Forms Skyld, thi det skulde han «ikke holde fast ved». Derimod vedblev den dansk-norske Regering at kæmpe for det her nævnte Ultimatum med en Haardnakkethed, der kun havde sit Sidestykke i den, som Svenskerne viste i at gjøre Danmark-Norge enhver Indrømmelse stridig.

Det er sandsynligt, at Frederik IV personlig ikke har havt ringe Del i den Sejghed, hvormed man fra dansk Side holdt paa disse Fordringer. Kong Frederik havde næppe overvættes stor Tillid til sine egne Evner, og ved flere Lejligheder vaklede han derfor stærkt imellem modsatte Indflydelser. De sidste Aar af den store nordiske Krig vise dette klart. Det ser ud, som om han kunde være ubestemt, naar det gjaldt om at finde de rette Midler til at naa et Maal, og det kan være meget tvivlsomt, om han i saa Henseende havde noget stærkt Initiativ. Han var paa en vis Maade en lidet handlekraftig Mand, hvem det skortede paa Dristighed ikke mindre end paa Snarraadighed

¹⁾ Se Side 666.

²⁾ Se Side 148.

og Behændighed. Men naar han havde sat sig Hovedet at naa et Maal, skræmmede hverken Vanskeligheder eller Modgang ham fra at blive ved med at arbejde paa at naa det. Erik Torm fortæller i sine «Antegnelser» til hans Historie¹⁾, at han om Aftenen efter Nederlaget ved Gadebusch var i godt Humør og udbød: *«Die Würfel liegen auf dem Tische. Gott kann noch alles gut machen»*. Dette karakteriserer ham ikke ilde. Naar man ser, at den danske Politik under hans Regering, hvad enten Wibe eller Holstein-Holsteinborg var hans vigtigste Raadgiver, i Hovedpunkterne viste en til Sejghed gaaende Haardnakkethed, kan man ikke tage Fejl af, at han selv har havt en væsentlig Del deri. Men hvor heldig denne Fasthed end undertiden kunde være, f. Ex. i Aarene 1713 og 1714, savner man altfor tidt en vis Skjensomhed, uden hvilken Haardnakketheden let kunde blive til en urimelig Stivsindethed. Mere end éngang ser man den dansk-norske Regering under den store nordiske Krig blive ved med at rette Opfordringer og stille Krav til sine Forbundsfæller, der ere ubegribelige, da de vitterlig aldrig vilde blive opfyldte.

Saaledes under disse Fredsunderhandlinger. Kunde der være det ringeste Haab om at sætte de Fordringer igjennem, som vare opstillede i August og September 1719? Regeringen krævede nu Marstrand og Bahuslen foruden, hvad den havde opstillet som sine Fordringer ved Instruxen af December 1718 for Holstein-Holsteinborg²⁾. Selv om Marstrand senere var erobret, laa der intet i den hele politiske Stilling, som berettigede til at tro, at der nu kunde opnaas mere end for 3 Fjerdingaar siden. Tvært

¹⁾ Suhm: Nye Samlinger til den danske Historie II, 19.

²⁾ Se Side 637.

imod. Regeringen kjendte tilstrækkelig Svenskernes Haardnakkethed, den vidste, at de paa Grund af den Forening af Had og Ringeagt, der karakteriserede deres Følelser for de Danske, om muligt vilde krympe sig endnu meget mere ved at gjøre nogen Indrømmelse til dem end til deres andre Fjender. Svenskerne vare nu trygge imod ethvert Angreb fra dansk Side, saa længe Vaabenstilstanden varede, og Handel og Skibsfart kunde i den Tid tilføre dem alt, hvad de i flere Aar havde savnet. De danske Statsmænd indsaa godt, at Sverige vilde vinde langt mere end Danmark-Norge ved Vaabenstilstanden, og hvem kunde være i Tvivl om, at Svenskerne vilde sige sig selv, at da det aabenbart var England om at gjøre at faa Fred sluttet imellem dem og den dansk-norske Stat, vilde det ikke til-lade denne at skrue sine Fordringer op over et vist Punkt!

Englands Holdning havde i Virkeligheden paa dette Tidspunkt overordentlig meget at sige. Men havde Regeringen i Kjøbenhavn nogen Grund til at formode, at de engelske Statsmænd vilde støtte den i vidt gaaende Fordringer eller endog lægge et stærkt Tryk paa Svenskerne for at tvinge dem dertil? Overfor den nye russiske Magt, der truede med at rejse sig ved Østersøen, maatte det ligge i Englands Interesse at knytte Sverige til sig. Hvorfor skulde det da vække en levende Harme imod sig hos Svenskerne ved aldeles at stille sig paa dansk Side? Konventionen af 30. Oktober 1719 maatte være Regeringen i Kjøbenhavn et tydeligt Fingerpeg om, at det ikke vilde kunne nytte at kræve meget ud over, hvad England her havde forpligtet sig til at virke for.

Hvad kan da være besynderligere end at se Frederik IV som «et Vidnesbyrd om sin Kjærlighed til Freden» meddele England, at han vel vilde opgive Fordringen paa Rügen og

Pommern ved Stralsund, men at Sverige saa skulde give Afkald dels paa sin Toldfrihed i Sundet, dels paa Bahuslen med Vigen, Halland og Skaane indtil Helsingborg, denne By medindbefattet, samt Jemteland. Selv om disse Landskaber ikke indbragte saa meget som Rügen og Pommern, vilde han dog lade sig nøje dermed¹⁾.

Man tror næppe sine egne Øjne, naar man læser sligt. Kunde Kong Frederik og hans Raadgivere ikke indse, at ikke blot enhver Svensker, men overhovedet ethvert fornuftigt Menneske maatte opfatte disse Provinser som uendelig vigtigere for Sverige end Rügen og Pommern? Chr. Lente og Holstein-Holsteinborg havde for et Aar siden med Føje fremhævet, at Bahuslen alene vilde have større Værd for Danmark-Norge end Rügen og Pommern. Hvilket Vidnesbyrd om Brist paa Skjønsomhed er da ikke et saadant Forslag og den Fordring, Kong Frederik stillede, at Lord Carteret skulde gjøre sig til Talsmand for dem! Da denne naturligvis nægtede at fremføre saadanne Forslag for Svenskerne, tilsendte Frederik IV den engelske Konge et Brev (19. December 1719), hvori han klagede derover og bad ham om at give Carteret Ordre til at lægge Vægt paa disse Fordringer for den svenske Regering, saa vilde denne nok blive føjelig. Det var i det hele Opfattelsen i København, at England baade burde og, naar det bare vilde,

¹⁾ Protokol over Forhandling imellem Konseillet og Lord Polwarth 29. November 1719, vedlagt Depeche til Söhlenthal af 2. December. Fordringerne ere urigtig angivne hos Riegels II, 187 og hos Malmström I, 108. Der var saaledes ikke Tale om 6 Millioner i Krigsomkostninger. Malmström citerer Raadsprotokol af 7. Sept. 1719, hvilket er mig uforstaaeligt. Maaske ere et tidligere og et senere Ultimatum blevne forvexlede. I det mindste kan man se, at Kongen kort i Forvejen, hvor utroligt det end lyder, havde krævet et endnu større „Equivalent“.

da ogsaa kunde tvinge Sverige til at gaa ind paa, hvad Danmark krævede¹⁾).

Da den dansk-norske Regering med Føje frygtede for, at den Fredskongres i Brunsvig, som tidt havde været paa Tale, skulde give Spillerum for Indflydelser og Rænker, der vilde være til Skade for Danmarks Sag, foretrak den, at Fredsunderhandlingen med Sverige skulde finde Sted i Stockholm under engelsk Mægling²⁾. Regeringen i London synes med Glæde at være gaaet ind derpaa. Da Lord Carteret skulde spille Fredsmæglerens Rolle, ønskede han, at der maatte blive sendt en dansk Diplomat til Stockholm, som han kunde forhandle med. Efter det fordelagtige Indtryk, Lord Stanhope havde faaet af Løvenørn i Hannover i Sommeren 1719, holdt han denne for særlig skikket til et saadant Hverv, og Frederik IV gik ind paa hans Forslag om, at Løvenørn skulde sendes til Stockholm. Denne havde kun ringe Tanker om at kunne udrette synderligt. «Gud véd», skriver han til en god Ven, «hvor naar jeg kommer tilbage derfra, og hvad jeg skal opnaa der. Det er svært at have Held med sig overfor Mænd, der ikke ere vel stemte imod os. Jeg trøster mig med, at jeg ikke har givet Anledning dertil, og jeg rejser med et bedre Sind imod dem, end de have imod mig.» Han havde i det hele den Opfattelse, at Forholdene ikke vare de bedste til at faa sluttet en heldig Fred. Kort i Forvejen havde han skrevet til en Ven: «Der vil efter al Rimelighed snart blive sluttet Fred; maaske bliver den mindre god, end vi vilde have kunnet faa den, saafremt vi ligesom andre havde

¹⁾ Se f. Ex. Depeche til Söhlenthal af 12. Marts 1720.

²⁾ Depeche til Söhlenthal af 12. December 1719.

skyndt os med at blive de første, der sluttede den. Det er vor vante Skjæbne. Vi ville ikke lade andre i Stikken, og man lader os i Stikken¹⁾.

Men uagtet Løvenørn allerede fik sin Instrux den 2. Januar, gik der Maaneder hen, inden han kom afsted. Det Pas, den svenske Regering havde sendt ham, gjaldt kun for Rejsen til Stockholm, ikke for Hjemrejsen derfra. Denne Fejl fandt Regeringen i Kjøbenhavn saa væsenlig, at den strax skrev til Stockholm for at faa et nyt Pas. Men Uge efter Uge gik, uden at der kom noget saadant. Den 10. Februar 1720 udtalte den engelske Statsafsending i Kjøbenhavn, at den svenske Regering havde undret sig over den fra dansk Side gjorde Udsættelse ved Passet, da det laa i Sagen selv, at et Pas, der gav Frihed til at komme, ogsaa indbefattede Friheden til at vende tilbage. Et andet Pas skulde imidlertid blive sendt, og det vilde allerede være blevet sendt, saafremt Rigsdagsforhandlingerne i Stockholm havde levnet den svenske Regering Tid dertil. Med Føje fandt det danske Konseil denne Undskyldning forbavsende, da et saadant Pas kunde skrives paa et Par Minuter. Endelig kom Passet i den ønskede Form den 1. Marts til Kjøbenhavn, det bar som Dato 2. Januar (g.

¹⁾ Se om disse Træk de Løvenørnske Papirer paa det store kongelige Bibliothek Pakke 43, 38. Jvfr. Depeche fra Söhlenthal af 22. Decbr. 1719, Depecher af 10. Febr. og 5. Marts 1720. Giesing: Løvenørn (Kjbhvn. 1847) S. 213 og efter ham Brasch: Gamle Ejere af Bregentved S. 426 lade Løvenørn allerede i Forvejen blive sendt til Stockholm for at underhandle om den S. 674 nævnte Vaabenstilstand, og de lade det være ham, der sluttede den. Dette er urigtigt. Vaabenstilstanden blev tillige med Konventionen af 30. Oktober 1719 afsluttet i Kjøbenhavn og fra dansk-norsk Side af tre Medlemmer af Konseillet, U. A. Holstein-Holsteinborg, D. Wibe og I. G. Holstein.

St.)¹⁾. Løvenørn kom ikke til Stockholm før end 30. Marts 1720.

Ingen kunde være i Tvivl om, at Forhalingen af Passets Afsendelse var sket med Flid, og det indrømmede Carteret senere Løvenørn. Grunden havde efter hans Sigende været den, at Ulrika Eleonoras Ægtefælle Arveprinsen af Hessen havde været bange for, at Løvenørn som dansk Udsending vilde arbejde imod, at den svenske Rigsdag, der netop dengang var samlet, overdrog ham Sveriges Krone, og at han derfor havde villet hindre, at Løvenørn kom til Stockholm, før end han selv var sikker paa Kronen²⁾. Havde Regeringen i Kjøbenhavn anet, at det vilde vare saa længe, inden et Pas vilde blive sendt, affattet i tilstrækkelig sikrende Udtryk, vilde den rimeligvis have ladet Løvenørn rejse med det første Pas. I det mindste er det let at se, at den var i høj Grad utaalmodig over at maatte vente saa længe.

Den engelske Regering havde imidlertid stræbt at vinde et Grundlag for en Fred imellem de skandinaviske Riger ved at opstille, at Sverige skulde give Afkald paa Toldfriheden i Sundet, afstaa Wismar og desuden udrede en Sum Penge. En Tanke, den en kort Tid havde havt om maaske at skaffe Danmark-Norge Dalsland³⁾, havde den hurtig ladet falde igjen. Lord Stanhope advarede bestemt Rege-

¹⁾ Se Depecher til Söhlenthal af 10., 13. Februar og 2. Marts 1720. Ved Depechen af 10. Februar ligger Polwarths Note af samme Dato.

²⁾ Depeche fra Løvenørn af 3. April 1720. Naar Gr. Thomsen anf. St. 21 anfører, at Carterets og Polwarths Korrespondance viser, at de ikke ønskede Løvenørns Tilstedeværelse i Stockholm under de svenske Rigsdagsforhandlinger i Begyndelsen af Aaret, stemmer det ikke ilde med Carterets Udtalelser til Løvenørn.

³⁾ Depecher fra Söhlenthal af 19. December 1719 og 30. Januar 1720. Jvfr. Malmström anf. St. I, 109.

ringen i Kjøbenhavn imod at gjøre større Fordringer. Den vilde ellers være udsat for, at Sverige sluttede Fred med Rusland, i hvilket Tilfælde den vilde komme til at staa alene. Frankrig, paastod han, var stærkere stemt for Sverige, end han havde tænkt det, Kejseren syntes at være vel sindet imod Sverige og især at interessere sig for Hertugen af Holsten, i Holland var Stemningen overvejende for Svenskerne, og det preussiske Hof modarbejdede i Stockholm af al Magt Danmarks Tarv¹⁾).

Naar den engelske Regering ikke vilde gjøre noget for at skaffe Danmark Rügen og Forpommern, hang dette for en stor Del sammen med, at Frankrig stærkt interesserede sig for, at Sverige skulde have disse Landskaber tilbage ved Freden. Traditionen om det gamle nøje Forhold imellem Frankrig og Sverige virkede til, at den franske Regering satte Pris paa, at Svenskerne stedse bevarede Fodfæste i Tyskland. Under Englands og Frankrigs fortsatte Rivninger i denne Tid med Spanien trængte de tvende Stater saa meget til hinanden, at England ikke vilde undlade at tage Hensyn til de franske Ønsker ved et Spørgsmaal, der havde liden Vigtighed for det selv.

Ikke længe i Forvejen havde der været ført Underhandlinger imellem Regeringerne i Berlin og Kjøbenhavn om et Salg af Rügen og Forpommern Nord for Peene til Preussen. Denne Stat havde budt 2 Millioner Rigsdaler; men Frederik IV havde afslaaet det, hvad enten han vilde have en endnu større Sum, eller han frygtede for, at han ved et saadant Salg skulde vække Georg I's Forbitrelse²⁾. Da det nu i de første Dage af Marts 1720

¹⁾ Depeche fra Söhlenthal af 2. Februar 1720.

²⁾ Jeg ser mig ikke i Stand til nærmere at oplyse denne Forhandlings Historie. Den omtales ikke hos Droysen; men der er

blev gjort gjældende af den engelske Afsending i Kjøbenhavn Lord Polwarth, at alt, hvad den danske Konge kunde opnaa som Vederlag for Pommern og Rügen, var Sveriges Afstaaelse af Toldfriheden i Sundet, fandt Kong Frederik og Konseillet dette ikke uden Grund at være alt for lidet. De klagede med Bitterhed over Englands Partiskhed for Sverige, men besluttede dog endnu at arbejde paa at sikre sig Bahuslen og Marstrand, hvorimod de vilde lade Rügen og Pommern falde¹⁾.

Omtrent paa denne Tid havde Kong Frederik modtaget

saa bestemte Hentydninger til den i danske Aktstykker, at den utvivlsomt har fundet Sted. I Anledning af, at det var blevet sagt Söhlenthal i London, at Kongen af Danmark havde villet sælge disse Landskaber til Kongen af Preussen for 400000 Rdlr., svares der ham i en Depeche fra Regeringen af 9. Januar 1720, at dette ikke var sandt, Kongen af Preussen havde budt 2 Millioner; men det havde man ikke villet gaa ind paa. — Wernicke indberetter 15. Oktober 1717 fra Paris, at den preussiske Afsending her, Kniphausen, havde sagt ham, at Grev Callenberg var bleven sendt fra Danmark til Berlin og havde tilbudt Kongen af Preussen Pommern, hvis han vilde udrede 2 Millioner, garantere Kongen af Danmark Besiddelsen af den gottorpske Del af Holsten og overlade ham 13000 Mand Soldater. — Kort i Forvejen ser man Czar Peter skrive til Dolgorucky i Kjøbenhavn, at denne skal udtale for Kongen af Danmark eller til en paalidelig Minister, at han (Czaren) havde hørt, at Kongen vilde afstaa Stralsund til Preussen paa bekjendte Vilkaar, han maatte dog endelig ikke forhaste sig dermed, men skulde først forhandle med ham selv, for at de kunde optræde efter fælles Overenskomst. Det preussiske Hof maatte ikke ane noget. (Szolowief XVII, 87.) Alt dette tyder paa, at der virkelig er blevet forhandlet om Sagen i Efteraaret 1717.

¹⁾ Jeg kan ikke opdage nogen Hjemmel for, hvad Gr. Thomsen anf. St. S. 19 fortæller, at Danmark i Foraaret 1720 havde krævet 2 Millioner Rigsdaler som Vederlag for Rügen og Stralsund. — Konseillets Betænkning af 16. Marts 1720 viser, at Regeringen vilde bruge Fordringen paa Rügen og Pommern for at kunne faa et anstændigt Mageskifte derfor. Der er derved utvivlsomt tænkt paa Bahuslen og Marstrand.

et Brev fra Georg I, dateret 29. Februar (g. St.), hvori denne tog Carteret i Forsvar imod det Angreb, Frederik IV for ikke længe siden i et Brev til ham selv¹⁾ havde rettet imod den engelske Statsmand. Kong Georg talte i dette Brev store Ord om, at han vilde skaffe Danmark saavel fransk som engelsk Garanti for den gottorpske Del af Slesvig, at han vilde arbejde for, at Sverige kom til at give Afkald paa Toldfriheden i Sundet, og at han ligeledes med Iver vilde søge at skaffe Danmark en Sum Penge²⁾. Herpaa svarede Frederik IV 26. Marts med et Brev, hvori han fortalte, at han havde givet Løvenørn Befaling til kun at fastholde de Punkter, som Georg I havde nævnet i sit Brev, dog saaledes at han tillige skulde virke for, at Danmark beholdt Bahuslen og Marstrand³⁾.

Var der nogen Mulighed for at faa England til at udøve et Tryk paa Sverige, saaledes at dette afstod Marstrand og Bahuslen? Ganske sikkert ikke den ringeste. Engländerne frygtede for, at den dansk-norske Regering, naar den havde dette Landskab, kunde faa let ved at lægge

¹⁾ Se Side 680.

²⁾ Dette Brev er aftrykt i dansk Oversættelse hos Riegels II, 187—88, men med den Fejl, at der isteden for •en Sum Penge• staar •endnu flere Fordele•.

³⁾ Ogsaa dette Brev findes oversat hos Riegels II, 189—190, men dels angiver han en gal Dato for det, nemlig den 20. Marts, dels er der en grov Fejl i Oversættelsen. Han lader Frederik IV skrive: •Ikke tror jeg, at Krigsomkostningerne, som jeg skal fordre af Sverige, kan blive saa meget lempelige o. s. v.», men i Brevet selv staar der: *je suis sur que les conditions susdites seront trouvées très modérées* etc. Hvilken Nytte kan man have af Aktstykker hos en Forfatter, naar der findes saadanne Fejl i dem? — For øvrigt kan der ikke være Tale om at gjendrive alt det løse, ugrundede, der findes hos Riegels. Han har havt enkelte gode Kilder; men hvad han véd derfra, har han blandet med langt mere intet sigende Gjetværk.

Hindringer i Vejen for Handelen paa Göteborg, og det stred imod de engelske Kjøbmænds Tarv¹⁾. Oven i Kjøbet var Fredsspørgsmaalet væsenlig afgjort paa dette Tidspunkt. Da Løvenørn kom til Stockholm i Slutningen af Marts, modtog Carteret ham med at forelægge ham Fredspræliminærer, som han havde faaet Svenskerne til at gaa ind paa (15. Marts). Det havde aabenbart aldrig været Carterets Tanke at ville have en dansk Diplomat til Stockholm, for at denne skulde have Indflydelse paa Fredsunderhandlingerne, men for at han selv, naar han ønskede det, kunde bruge ham som et Redskab til at paavirke Regeringen i Kjøbenhavn. Den Tvivl, Løvenørn havde havt, om han vilde kunne udrette noget i Sverige, maatte i højeste Grad blive forstærket, da han her forefandt Fredspræliminærene fastslaaede.

Det havde — i det mindste efter Carterets eget Sigende — kostet denne stor Møje at drive Svenskerne til de Indrømmelser, som de havde gjort; men Modsætningen var dog stor imellem de Krav, Løvenørn endnu havde Befaling til at gjøre gjældende, og de Præliminærer, Carteret meddelte ham. Da Løvenørn rykkede frem med Fordringen om Bahuslen, svarede Carteret, at han havde 50000 Rdlr. species til sin Raadighed. Dem vilde han med Fornøjelse give Løvenørn Ret til at bruge, hvis han kunde finde noget Menneske, som han paa den Maade kunde faa til at virke derfor. Selv havde han gjort Forsøg nok derpaa, men ikke kunnet udrette noget. For at faa Svenskerne til at give Afkald paa Toldfriheden i Sundet havde han udtrykkelig maattet love dem ikke at kræve nogen Landafstaaelse af dem.

Foruden Tilsagn om dette Afkald indeholdt Prælimi-

¹⁾ Se Malmström anf. St. 109.

nærerne, at Svenskerne med Hensyn til Slesvig vilde enes med Kejseren, Kongen af Storbritannien og Kongen af Frankrig om, paa hvilken Maade denne Sag kunde ordnes paa Kongressen i Brunsvig under de tre nævnte Magters Mægling. Sverige gav end videre Tilsagn om at ville udrede til Danmark en Sum Penge i Vederlag for Marstrand, Rügen og den Del af Pommern, som det havde besat. Ogsaa dette skulde ordnes nærmere paa Kongressen i Brunsvig¹⁾. Carteret svor ikke alene med høje Eder, at det ikke vilde være muligt at opnaa mere; men han truede endog med, at hvis Danmark ikke gik ind paa Præliminærerne, inden Vaabenstilstanden blev sluttet, vilde England holde sig for løst fra sit Løfte om Garanti for Slesvig²⁾. Et lignende Sprog førte Lord Polwarth i Kjøbenhavn.

Disse Præliminærer vare i visse Henseender i høj Grad partiske for Svenskerne. Spørgsmaalet om det gottorpske Slesvig og om Størrelsen af den Sum, Sverige skulde udrede for Tilbagegivelsen af Rügen, Pommern og Marstrand, vilde nemlig ifølge dem blive udsat til en Kongres, hvis Sammenkaldelse laa i det ubestemte fjærne, og hvor der vilde blive Plads for alle mulige Udsættelser og Chikanerier. Derimod var det fastsat, at de Danske 6 Uger efter Ratifikationen af Præliminærerne skulde rømme Rügen og Pommern; Marstrand alene skulde de have Lov at holde besat indtil den endelige Fred³⁾. Overfor slige Bestemmelser var Kong Frederiks og hans Statsraads sejge Haardnakkethed

¹⁾ Besynderlig nok rykkede Carteret først frem med denne sidste Paragraf, efter at Løvenørn af al Magt havde protesteret imod, at de andre Paragrafer i Præliminærerne vare tilstrækkelige. Depecher fra Løvenørn af 3. og 6. April.

²⁾ Se smstds.

³⁾ Disse Præliminærartikler findes vedlagte ved Depeche til Söhlen-thal af 30. Marts.

paa sin rette Plads. De undlode ej heller at vise den ved energisk at gjøre Indsigelse imod disse Bestemmelser.

Samtidig med denne trælsomme Forhandling havde det gottorpske Spørgsmaal, der stod i saa nøje Sammenhæng med Freden, paa andre Maader og andensteds været Gjenstand for Drøftelse. Tanken om at opnaa en godvillig Udjævning af Striden med Hertug Karl Frederik var ikke uddød hos den dansk-norske Regering. Frederik IV havde endnu paa dette Tidspunkt gjerne set, at Hertugen var bleven erkjendt som Tronfølger i Sverige, saafremt han vilde give Afkald paa sin tidligere Del af Slesvig uden at kræve noget Vederlag for denne. Det syntes ogsaa vigtigt at komme til en Afgjørelse af Striden. Hertugen havde dels allerede begyndt at faa et Rygstød, dels var der Udsigt til, at han kunde faa det i endnu højere Grad. Den tyske Kejser havde nemlig fattet Deltagelse for ham. Han krævede i Vinteren 1719—1720, at Karl Frederik skulde gjenindsættes i sine holstenske Landskaber, som Frederik IV stedse holdt besat, og det gjorde et lidet behageligt Indtryk i Kjøbenhavn, at Hertugen i den kejserlige Skrivelse derom var fremstillet som den, der blev undertrykket ganske uden nogen Skyld fra sin Side. Kejseren opfordrede samtidig Preussen og Hannover til at gennemføre Exekution imod Kongen af Danmark i Holsten, hvis han ikke faldt tilføje. Det stemmede kun altfor godt med denne gottorpske Sympathi hos Kejseren, naar det blev berettet, at han udredede en anselig maanedlig Pension til Hertugen og i det hele syntes at styrke denne i den Tanke, at han ikke frivillig skulde give Afkald paa sin Del af Slesvig¹⁾. Selv om Lord Stanhope udtalte sig med Skarphed om denne

¹⁾ Depeche fra Weyberg i Wien af 4. Maj 1720.

Politik af Englands Forbundsfælle Kejseren¹⁾, og den vel næppe foreløbig vilde blive drevet til Yderligheder, var den dog den dansk-norske Regering særdeles ubelejlig, især da det efter den svenske Dronnings og hendes Ægtefælles Sindelag imod Hertugen var saare tvivlsomt, om det vilde lykkes at faa ham erkjendt som Tronfølger i Sverige og ad den Vej opnaa en fredelig Udjævning af Striden med ham. Under saadanne Forhold fandt Regeringen det nødvendigt at følge det Raad, som baade Preussen og Hannover²⁾ gave, nemlig at overlade Karl Frederik Indtægten af nogle holstenske Amter, Trittau, Tremsbüttel og Reinbeck³⁾. Dog synes dette ikke at være kommet til Udførelse. Denne Side af den gottorpske Sag døde hen i nogle Maaneder for atter at vaagne til Live efter Freden imellem Danmark-Norge og Sverige og da føre til, at den gottorpske Del af Holsten blev givet tilbage til Hertugen ved Overgangen fra 1720—1721.

Ulige vigtigere var den anden Side af den gottorpske Sag, nemlig Spørgsmaalet om Slesvig. Jo ringere Udsigter der var til, at Karl Frederik godvillig vilde give Afkald paa sin tidligere Del af dette Hertugdømme, desto større Magt laa der paa at faa den størst mulige Sikkerhed for Besiddelsen af det ved Garantier. Her syntes det, som om Frederik IV kunde vente megen Gavn af England. Ikke blot havde det selv vist sig villigt til at give Garanti; men det havde ogsaa søgt at formaa Frankrig til det samme. Det laa i Englands egen Interesse at forhindre, at der fra den Side kunde blive ydet den gottorpske Politik en Hjælp;

¹⁾ Depecher fra Söhlenthal af 1. og 5. Marts 1720.

²⁾ Depeche fra Meyer i Berlin af 10. Marts og fra Söhlenthal af 22. Marts 1720.

³⁾ Depecher til Meyer og Söhlenthal af 2. April 1720.

som i paakommende Tilfælde kunde bringe det selv i vanskelige Forhold. Georg I havde som hannoveransk Kurfyrste ved sit Forbund med Danmark-Norge 1715 brudt de Garantier, som Hannover i Forbindelse med England 1700 havde givet for Traventhalerfreden, der stadfæstede de ældre Traktater af 1660 og 1689 om Hertugen af Gottorps souveræne Myndighed i hans Del af Slesvig. Frankrig derimod havde hidtil vedkjendt sig den Garanti af lignende Natur, som Ludvig XIV ved Freden i Fontainebleau 1679 havde givet for Hertugens Magt over det gottorpske Slesvig. Saa meget desto vigtigere var det at drage det bort fra dette Standpunkt, især da det paa Grund af sit nedarvede nøje Forhold til Sverige gjaldt for ikke at være synderlig vel sindet imod Danmark-Norge.

At der fra Frederik IV's egen Side skulde kunne udøves Indflydelse paa den franske Regering, faldt næppe nogen ind, og det gjorde derfor ikke stor Skade, at den dansk-norske Statsafsending i Frankrig Etatsraad Wernicke var ligesaa ubetydelig, som han var opfyldt af høje Tanker om sin egen Dygtighed. Alene England vilde kunne sætte noget igjennem i Paris og Versailles til Gavn for Danmark-Norge; men naar det tog denne vigtige Sag i sin Haand, blev det en ny Vej, ad hvilken det kunde gjøre sig uundværligt for Regeringen i Kjøbenhavn og paatage sig den Formynderrolle, der ved mere end én Lejlighed føltes som trykkende under Forhandlingerne om Fred med Sverige.

Samtidig med at England ønskede at have Frankrig som Medgarant for Slesvig, vilde det tillige lade det deltage i Mæglingen om Fredslutningen i Stockholm. Frederik IV var ogsaa villig eller maatte lade, som om han var villig til at tage imod denne Mægling. Men han opstillede med god Grund den Fordring, at ligesom England til

sit Mæglingstilbud havde føjet Løfte om Garanti for Slesvig i en meget bindende Form, saaledes skulde Frankrig give en lignende Garanti. Først naar det var sket, kunde han erkjende det som mæglende Magt. Jo mindre Tillid han havde til dets Politik, desto mere holdt han dette for nødvendigt. Men den franske Regering vilde ikke give sin Garanti, førend Freden var sluttet imellem de skandinaviske Stater, og den vilde kun love at give den under den Forudsætning, at Danmark tilbagegav Sverige Rügen og den tilstødende Del af Pommern. England støttede trolig Regeringen i Kjøbenhavn i dens Forestillinger derimod, og Lord Stanhope bearbejdede personlig under et kort Ophold i Frankrig Hertugregenten og Dubois; men det lykkedes ikke at drive disse videre end til, at de erklærede at ville give et skriftligt Tilsagn om, at Garantien vilde blive udstedt i Forening med Englands, saa snart Freden var sluttet. Da imidlertid Dubois 1. Februar 1720 overgav Wernicke denne skriftlige Erklæring, indeholdt den som Betingelse, at Stralsund og Rügen skulde gives tilbage til den svenske Krone. Med vanlig Mistænksomhed eller Forsigtighed — hvad man nu vil kalde det — nægtede den dansk-norske Regering at ville lade Frankrig deltage i Mæglingen, med mindre der udtrykkelig blev tilføjet, at Danmark skulde have Vederlag for disse Landskaber. Dubois skruede sig op til en voldsom Forbitrelse over, at Frederik IV ikke var mere godtroende, og han talte med rhetorisk Styrke om, hvorledes Frankrig for at hjælpe Danmark havde sat sig ud over sine tidligere traktatmæssige Tilsagn til Holsten. «Af Forkjærlighed for Eder», udbød han, «have vi vanæret os selv. Vi vilde ikke kunne gjøre mere for Gud selv end, hvad vi have gjort for Eder, og vi ville

aldrig gjøre noget lignende for nogen Magt paa Jorden." Imidlertid samtykkede Hertugregenten dog i den Indrømmelse, som Danmark havde krævet¹⁾. Diplomaten Campredon, som Frankrig havde sendt til Sverige, overleverede Lord Carteret en skriftlig Forsikring, som man var tilfreds med fra dansk-norsk Side, og han deltog nu som Frankrigs Repræsentant i Fredsforhandlingerne i Stockholm paa deres sidste Stadium²⁾.

Da Regeringen i Kjøbenhavn var bleven opbragt over de Præliminærer, som Carteret i Marts havde aftalt med Svenskerne, kunde det se broget ud med Forhandlingen. Spørgsmaalet var, om Frederik IV vilde helt forkaste Præliminærerne eller lade dem tjene som Grundlag for en fortsat Underhandling. Løvenørn tog stærkt Ordet for dette sidste og søgte særlig at faa sin gamle Ven og Velynder Wibe til at fremkalde en Afgjørelse i den Retning³⁾. Det synes, at det har holdt haardt for Frederik IV og hans Ministre at komme til en Afgjørelse⁴⁾. Men omsider fik Løvenørn Instrux om at opgive Fordringen paa Vederlag i

¹⁾ Depeche fra Wernicke af 22. Marts 1720. Om Forhandlingerne med Frankrig se Depecher til og fra denne i de første Maanedere af 1720 og Gr. Thomsens flere Gange citerede Afhandling, 1ste Del af Antislesvigholstenske Fragmenter.

²⁾ Se herom et Brev fra Söhlenthal til Wernicke af 24. Juni, vedlagt Depecherne fra Wernicke.

³⁾ Breve fra Løvenørn til Wibe af 10. og 24. April 1720. I det sidste klager han over, at Sehestedts Ordre ikke vare tydelige nok.

⁴⁾ At slutte efter Gr. Thomsen anf. St. S. 30 havde Lord Polwarth i Slutningen af Marts brugt 4000 Lstr. for at paavirke de danske Statsraadsmedlemmer. Han haabede derved at have bortryddet Hovedvanskeligheden. Dette kan næppe gaa paa andet, end at han har villet stemme Konseillet til at gaa ind paa Præliminærerne, der enten vare sendte fra Carteret eller ventedes at ville komme. Om de engelske Penge have havt Indflydelse, faar staa hen.

Land for Rügen og Pommern; Kongen vilde nøjes med at kræve 1 Million Rigsdaler, en Sum, hvis maadeholdne Størrelse Carteret vistnok vilde erkjende, naar Løvenørn gjorde ham opmærksom paa, at Preussen havde tilbudt Danmark 2 Millioner for disse Landskaber. Ogsaa vilde Kong Frederik give Marstrand tilbage, saafremt Sverige vilde virke til, at Hertugen af Gottorp gav Afkald paa den fyrstelige Del af Slesvig uden Vederlag, saafremt det højtidelig sagde sig løs fra alle Traktater og Garantier til Gavn for Hertugen, og saafremt denne samtykkede deri¹). Regeringen i Kjøbenhavn fastholdt dengang endnu Tanken om med engelsk Hjælp at virke for, at Karl Frederik blev erkjendt som Tronfølger i Sverige²). Han skulde da som Vederlag derfor give sit Minde til en saadan Ordning. Men, fristes man til at spørge, hvad havde Spørgsmaalet om et Samtykke af ham at gjøre med en Traktat imellem de skandinaviske Stater?

Trods denne Besynderlighed ved den nye Instrux for Løvenørn var Forhandlingen ved denne bragt ind i et Spor, der ifølge al Rimelighed vilde føre til Fred. Om de forskellige ubehagelige Bestemmelser ved Præliminærerne, der havde gjort deres Antagelse umulig for den dansk-norske Regering, var der ikke mere Tale. Frederik IV's og hans Raadgiveres sejge Modstand havde her ført til et heldigt Resultat. Kun det Hovedpunkt stod tilbage at faa afgjort, hvor stor en Sum Sverige skulde udrede for det stralsundske Pommern og Rügen. Spørgsmaalet om Hertugen af Gottorp faldt bort, da han paa denne Tid vitterlig kastede sig i Czar Peters Arme, og da Frederik IV slog sig til Ro

¹) Instrux for Løvenørn af 17. April 1720.

²) Jvfr. et Brev af samme Dato fra Frederik IV til Georg I.

med, at Sverige for Fremtiden skulde give Afkald paa alle Forbindelser med Gottorp og forpligte sig til ikke mere enten umiddelbart eller middelbart at blande sig i det slesvigske Spørgsmaal¹⁾).

Naar Forhandlingen overvejende kom til at dreje sig om en Pengesums Størrelse, maatte den hurtig faa en trættende og i Enkelthederne lidet interessant Karakter. Løvenørn, der vilde have noget at slaa af paa, havde begyndt med at kræve 1200000 Rdlr., Svenskerne bøde 400000. Carteret søgte nok at drive Sverige til et højere Bud; men han kunde ikke udrette stort, da han ikke vilde bruge Tvangsmidler. Forgjæves vilde Løvenørn have ham til at true med, at den engelske Flaade, som Svenskerne haabede, skulde være dem til Støtte imod Rusland, ikke vilde komme, førend de viste sig mere eftergivende. Carteret svarede ham, at det vilde koste ham hans Hoved, hvis han tillod sig sligt uden Ordre, og da Løvenørn mindede ham om, at det havde han dog vovet det sidste Aar «for at favorisere Kongen af Preussens Fred», gjorde Carteret gjældende, at «dengang var han autoriseret dertil, særdeles fordi Kongen af England var dengang ej ved nogen Traktat forbunden at skikke de Svenske Secours til en vis Tid, som han nu er»²⁾. Løvenørn foreslog da som en Udvej til at komme ud over Vanskelighederne, at England skulde hjælpe Sverige ved at give det et Tilskud af Penge, saaledes at det derved blev i Stand til at udrede den Sum, Danmark krævede. Dette gik Carteret forbavsende nok ind paa, han skrev, efter hvad han paastod, til sin Regering derom og udtalte sig gjentagne Gange, som om denne var stemt der-

¹⁾ Depeche til Løvenørn af 11. Maj 1720.

²⁾ Depeche fra Løvenørn af 15. Maj 1720.

for. Hvor meget han har ment dermed, faar staa hen. Nok er det, at der ikke fra engelsk Side blev givet noget Tilsagn derom.

Imidlertid var Vaabenstilstanden udløben i Slutningen af April; men det følger af sig selv, at saavidt som Forhandlingerne vare rykkede frem, vilde Fjendtlighederne ikke blive aabnede igjen, og Stilstanden blev den 23. Maj 1720 forlænget paa 6 Uger¹⁾. Svenskerne havde dengang tilbudt at ville give 500000 Rdlr., Frederik IV slog paa sin Side af til 800000 Rdlr.; men det erklærede han, at han vilde staa fast ved, der kunde saa komme, hvad der vilde, og han gav Løvenørn Ordre til snarest muligt at rejse hjem, hvis Svenskerne ikke vilde gaa ind derpaa²⁾. Samtidig holdt han det for nødvendigt at gjøre det yderste for at sikre sig Garantien for Slesvig, og han lod derfor baade England og Frankrig vide, at selv om Traktaten imellem ham og Sverige blev sluttet og underskrevet, vilde han dog ikke ratificere den, førend begge disse Stater havde bragt alt i Orden med Hensyn til deres Garantier for Slesvig og udleveret dem til ham i autentisk Form.

Da Svenskerne samtidig havde forhøjet deres Tilbud til 600000 Rdlr., drejede det sig kun om 200000 Rdlr. Man vidste godt i Stockholm, hvor ivrig baade England og Frankrig ønskede at faa Freden sluttet, og at de havde et

¹⁾ Depeche til Løvenørn af 23. Maj.

²⁾ Depecher til Løvenørn af 28. Maj og 4. Juni 1720. En besynderlig Meddelelse findes hos Gr. Thomsen anf. St. S. 31, maaske efter, hvad der er blevet fortalt i engelske Depecher, at Løvenørn nemlig blev kaldt tilbage paa Grund af Intriguer i Hjemmet. Dette er utvivlsomt urigtigt, og afgjort galt er det, naar der tilføjes, at der efter hans Tilbagekaldelse ikke fra dansk Side var nogen Underhandler mere i Stockholm. Løvenørn forlod ikke denne By, førend Carteret gjorde det.

Middel ihænde til at tvinge Frederik IV, ved nemlig at nægte ham Garantien for Slesvig. Carteret truede i Virkeligheden dermed¹⁾. Svenskerne kunde derfor rolig paa-staa, at de umulig kunde udrede en større Sum, de fandt Støtte deri hos Carteret. Vilde Kong Frederik afbryde Underhandlingen for 200000 Rdlr.s Skyld? Han havde nok kaldt Løvenørn tilbage; men dette skulde aabenbart kun være et sidste Tryk paa Sverige. Det viste sig snart, at han var rede til, naar det kneb, at tage imod Freden, som han kunde faa den. Carteret havde nemlig udtalt til Løvenørn, at han kun saa ét Middel til at bringe Freden i Stand. Hvis Løvenørn ikke kunde underskrive Fredstraktaten, saadan som det ene var muligt at faa den afsluttet, vilde han personlig føre Forhandlingerne til en Ende; naar han da havde faaet Svenskerne til at underskrive Traktaten, vilde han «risquere at acceptere den paa egen Haand», Kongen af Danmark maatte saa afgjøre, om han vilde godkjende den. Dette greb Frederik IV med begge Hænder. Han befalede Løvenørn, «ligesom af sig selv» at formaa Carteret til, at han, naar han havde bragt Svenskerne til at gjøre de Indrømmelser, som det var muligt at faa dem til at gaa ind paa, da skulde følges med Løvenørn til Danmark og ud paa Frederiksborg Slot, hvor Residensen dengang var. Hvad Carteret havde aftalt med Svenskerne, skulde han bringe med sig, redigeret i de rette Udtryk. Løvenørn skulde ogsaa antyde for ham, at Frederiksborg Slot i og for sig var et behageligt Slot paa Landet, der ret var skikket til at yde ham «Divertissement og Fornøjelse», som man ikke vilde undlade at glæde ham med²⁾.

¹⁾ Malmström I, 139.

²⁾ Løvenørns Depeche af 2. Juni og Svaret derpaa af 7. Juni 1720.

Frederik IV har vistnok endnu paa dette Tidspunkt gjort sig Illusioner om, at Carteret skulde kunne drive Svenskerne højere i Vejret, eller om at England vilde udrede de 200000 Rdlr., som det drejede sig om; men Fredens Afslutning var nu en afgjort Sag.

Under disse Forhandlingers Gang havde Kong Frederik ikke kunnet tænke paa at afbryde dem i Haab om at opnaa bedre Vilkaar ved at gjenoptage Krigen i Forening med Czaren. For slet ikke at tale om, hvad der finansielt maatte skræmme fra at begynde Krig igjen, eller om de Farer, Statens Beliggenhed vilde udsætte den for, hvis det kom til Brud med England, saa havde Czar Peter tonet Flag paa en tydelig Maade ved at indbyde Hertugen af Gottorp til at komme til Rusland, hvor han aabenbart vilde gjøre ham til sin Svingerson. Czarinden arbejdede af al Magt paa, at dette skulde ske. Det gjorde stor Opsigt, da et Brev blev bekjendt, som Hertugen havde skrevet til Dronning Ulrika Eleonora, og hvori han fremhævede Czarens Tilsagn om at ville skaffe ham hans Del af Slesvig tilbage. Frederik IV lod ligefrem Peter den store vide, at han, hvis han tog saa lidet Hensyn til Danmark, ikke maatte undre sig over, at man fra dansk Side traf de nødvendige Forholdsregler for at afværge de Ulykker, som hans Forbindelse med Hertugen kunde true med; det vilde da for stedse være ude med Venskabet imellem Danmark og Rusland ¹⁾.

Vistnok nægtede baade Czaren og hans Ministre, at han nogensinde havde givet Karl Frederik slige Tilsagn; men intet havde man i Danmark mindre Tro til end Peter

¹⁾ Depeche til Westphalen af 21. April og fra samme af 17. Maj 1720.

den stores Forsikringer. Det var selvfølgelig frugtesløst, at Dolgorucky i Kjøbenhavn stræbte at formaa Frederik IV til at begynde Krig igjen og lovede russisk Hjælp til en gunstig Fred, han fik ikke andet Svar end, at Kongen var nødt til at slutte Vaabenstilstand, han havde hverken Tropper eller Penge. Dolgorucky talte endog for døve Øren, naar han ytrede, at Czaren blot krævede, at Kongen af Danmark ikke vilde skynde sig med at slutte Fred. Svaret lød, at man blev nødt af Englænderne til at slutte Fred. Kun paa ét Vilkaar sagde de danske Ministre, at Danmark kunde forny Krigen, det var, hvis Czaren gav Penge dertil¹⁾. Enhver vidste, at det hverken vilde eller kunde han.

Terrænet var, som man ser, gunstigt for Carteret, hvis han kom til Danmark med en Fredstraktat. Den 14. Juni var han bleven enig med Svenskerne, og han rejste derpaa sammen med Løvenørn til Danmark og ud til Frederiksborg Slot, hvor de kom den 29. Juni²⁾. Allerede den 3. Juli 1720 blev Freden undertegnet af Løvenørn efter Kongens Befaling med Tilføjelse af en *acte explicatif*, der ikke havde politisk Vigtighed³⁾.

¹⁾ Szolowief anf. St. 313. Jvfr. Depeche fra Westphalen af 1. Juli. Der er ikke i de danske Aktstykker Spor til, hvad Gr. Thomsen anf. St. S. 31 siger, at nemlig en russisk Agent samtidig med Carteret kom til Kjøbenhavn for at tilbyde Frederik IV Subsidier til Fortsættelse af Krigen.

²⁾ Dette skriver Løvenørn som Slutning paa sin Samling af Koncepter til Depecherne fra hans Ophold i Stockholm.

³⁾ Det var værd at vide, hvorfra Gr. Thomsen har den Efterretning, at Kongen undertegnede Freden tvært imod sit Statsraads Ønske (anf. St. 31). Hvis den, som man maa formode, blot støtter sig til en Udtalelse i en Depeche fra Carteret eller Polwarth, har det kun lidet at sige. Det kan af I. G. Holsteins Autobiografi bevises, at han i det mindste holdt Fredslutningen for en stor Lykke, og det samme kan med næsten fuld Vished siges om Holstein-Holsteinborg.

Det er tilstrækkelig bekjendt, at de vigtigste Fredsvilkaar vare Sveriges Tilsagn om ikke paa nogen Maade at modsætte sig de Forholdsregler, som de mæglende Magter vilde enes om at træffe til Gavn for Kronen Danmark med Hensyn til Hertugdømmet Slesvig, ligesom ogsaa Sverige gav Afkald paa Toldfriheden i Sundet og lovede at udrede 600000 Rigsdaler. Derimod gav Kongen af Danmark sine Erobringer tilbage, baade Rügen, Pommern, Bahuslen og Wismar og lovede at bryde sit Forbund med den moskovitiske Czar og, saa længe Krigen varede imellem denne Fyrste og Sverige, at lukke sine Havne for de russiske Krydsere.

Selv om Freden var sluttet, fattedes endnu, hvad der efter Frederik IV's og hans Raadgiveres Mening var det nødvendige Tillæg til den, nemlig Englands og Frankrigs Garantier for Slesvig. Frederik IV holdt fast ved sin Paa-stand ikke at ville ratificere Freden, førend Garantierne forelaa i en tilfredsstillende Form. Derom maatte der forhandles videre; thi vistnok stod England loyalt ved sit engang givne Ord og udstedte sin Garantiakt 26. Juli 1720; men der viste sig forskjellige Vanskeligheder ved at faa den franske Garanti i Orden. Dette skete først i Slutningen af Oktober 1720, uagtet den franske Garantiakt har som Dato 18. August.

Denne Række Forhandlinger skal dog ikke drages ind under disse «Studier», som kun have havt til Opgave at fremstille Forholdenes Udvikling indtil Fredslutningen med Sverige.